

Cand.merc.aud.-studiet
Institut for regnskab og revision
Kandidatafhandling
Titel:

Forventningskløften i Danmark

Mark Larsson

Afleveret 30. Maj 2011

Vejleder:

Professor, Peter Skærbæk

Antal anslag(mellemrum medregnet): 181.404

Copenhagen Business School 2011

Indhold

Kapitel 1 – Executive summary.....	5
Kapitel 2 – Indledning.....	6
2.1 Indledning.....	6
2.2 Problemstilling.....	7
2.3 Problemformulering.....	7
2.4 Afgrænsning.....	8
2.5 Teorivalg.....	8
2.6 Alternative teorier.....	9
2.7 Udvalg af cases.....	9
2.8 Spørgeskema.....	10
2.9 Metode.....	10
2.10 Dataindsamling.....	11
2.10.1 Primære data.....	11
2.10.2 Sekundære data.....	12
2.11 Validitet.....	12
2.12 Reliabilitet.....	12
2.13 Kildekritik.....	13
2.14 Struktur.....	13
Kapitel 3 – Litteratur- review.....	16
3.1 Hvad er forventningskløften?.....	16
3.2 Overgang fra teori til analyse.....	17
3.3 Bent Warming.....	18
3.4 Brenda Porter.....	19
3.5 Moizer, Humphrey og Turley.....	21
3.6 Sammenligning mellem de tre forskellige empiriske undersøgelser.....	22
3.7 Revisionsbranchen og forventningskløften.....	22
3.8 Forventningskløftens i et historisk perspektiv.....	23
3.8.1Revisionens historiske udvikling.....	23
3.8.2Forventningskløftens udvikling.....	24
3.8.3Sammenfatning af forventningskløften historisk.....	27
3.9 Opsummering.....	28
Kapitel 4 – Teoriafsnit Aktør-netværksteori.....	30

4.1 Callon – Framing and overflowing.....	30
4.2 Bilisme – operationalisering til forventningskløften	34
4.3 Forventningskløften i forbindelse med framing and overflowing.....	34
4.4 Sammenfatning.....	37
Kapitel 5 Håndtering af forventningskløften i Danmark	38
5.1 FSR og revisionsfirmaernes strategier i forbindelse med håndtering af forventningskløften	38
5.2 Uddannelse	40
5.3. Lovgivning	42
5.4 Erhvervs- og Selskabsstyrelsens.....	44
5.6 Delkonklusion.....	46
Kapitel 6 Forventningskløften i Danmark – spørgeskemaundersøgelse måling af overflows	47
6.1 Baggrund	47
6.2 Design af spørgeskema.....	47
6.3 Fremgangsmåde.....	48
6.4 Respondentudvælgelse	48
6.4.1 Statsautoriserede revisorer.....	48
6.4.2 Virksomhedsledere	49
6.4.3 Arbejdsmarkedsjournalister.....	49
6.4.4 Aktionærer	49
6.5 Forbehold i forbindelse med respondentudvælgelse	49
6.6 Gennemførelse af stikprøven.....	50
6.7 Usikkerhed og fejlkilder	50
6.8 Resultater.....	52
6.9 Sammenligning af med Bent Warmings resultater.....	56
6.10 Investeringernes effektivitet	57
6.11 Delkonklusion.....	58
Kapitel 7 Forventningskløften i Danmark – Case analyse måling af overflows	60
7.1 Nordisk Fjer case	60
7.2 Roskilde Bank case.....	63
7.3 IT Factory case	67
7.4 Investeringernes effektivitet	69
7.5 Delkonklusion.....	70
Kapitel 8 Konklusion.....	72

Kapitel 9 – Perspektivering	76
Kapitel 10 Litteraturliste.....	78
10.1 Bøger	78
10.2 Artikler	78
10.2.1 Videnskabelige artikler.....	78
10.2.2 Artikler -Tidsskrifter, Dagblade etc.....	79
10.3 Afhandlinger.....	79
10.4 Love og bekendtgørelser	80
10.5 Internettet.....	80
Kapitel 11 Bilag.....	82
Bilag A - E-mail interview af FSR.....	82
Bilag B - E-mail interview af Erhvervs og selskabsstyrelsen.....	83
Bilag C - Spørgeskema.....	85

Kapitel 1 – Executive summary

The theme of this thesis is the “audit expectation gap” in Denmark. In the last couple of years during the worldwide recession, Denmark has witnessed many corporate failures. Some of those have been regular corporate scandals which have shocked the markets as well as the society in general. The scandals have caused a massive debate and criticism of the auditors of the involved companies, but also the whole audit profession. The criticism launched at the auditors has come from various stakeholders such as politicians, stockholders, journalists and common citizens. The auditors insist that the criticism is unjust and that people often don’t know what an audit implies. This indicates the existence of an audit expectation gap. In this thesis I will investigate if such an audit expectation gap exists, by relaunching a survey performed by Bent Warming, who in 1989 studied the audit expectation gap in Denmark. To support the survey I will perform a case analysis based on some of the mayor corporate scandals from Denmark involving Nordisk Fjer, Roskilde Bank and IT Factory. Furthermore I would also like to understand the audit expectation gap in a social context focusing on why the gap occurs. In extension of this focus I want to analyze and emphasize on how the different stakeholders in the Danish society cope with the gap and on the different investments made trying to prevent it. I found evidence strongly indicating that the audit expectations gap still exist in Denmark. The results of the survey and the case analysis converge and indicate that the gap was manifested by a performance gap and reasonableness gap. The analysis showed that many investments are made to prevent and cope with the audit expectation gap. The association of state authorized auditors, FSR is putting in a mayor effort by communicating with the society through the media and arranging education for the journalist in financial reporting. According to FSR the media play a significant role when stakeholders form their opinion, and by educating them they hope to reduce the gap. Furthermore the law has been regulated as a consequence of the various scandals and there has been an increase in supervision of the auditors, allowing the authorities represented by Erhvervs- og Selskabsstyrelsen to react in an earlier stage, when suspicion of auditors failing to meet what’s demanded by law. Taking the audit expectation gap in conjunction with Callons theory on framing and overflowing, the gap will be the norm and the investments in controlling the gap will be numerous if not endless, and expensive. The theory does not exclude the possibility that the gap can be controlled by appropriate investments but the most realistic scenario is that the gap is the norm. The results of the analysis seem to support this postulate. It’s very difficult but not impossible to control the gap, and the next mayor corporate scandal will indicate whether the investments have been a success or not

Kapitel 2 – Indledning

2.1 Indledning

Under normale omstændigheder er der ikke den store fokus på revisionsbranchen i dagligdagen, men nogle gange sker det, at manges øjne rettes mod revisorerne. Det er sager som eksempelvis Nordisk Fjer og Roskilde Bank, der har været medvirkende til det øgede fokus. Udadtil har de været store erhvervssucceser, og nogle af de førende virksomheder i deres respektive brancher. Deres pludselige konkurs kommer bag på det meste af omverden, hvilket medfører undren og spekulation i, hvem der har ansvaret. Det udløser en omfangsrig debat, om hvorvidt revisorerne har levet op til deres ansvar og udført deres job ordentligt. Til tider antages det, at revisorerne har fejlet.

Debatten involverer mange forskellige parter; aktionærer, politikere, virksomhedernes ledelse og den almene borger. Politikerne varsler stramninger for revisorerne vedkommende, aktionærerne ønsker, at revisorerne bliver stillet økonomisk til ansvar, bestyrelsesformænd kritiserer det job, revisorerne har udført, og de danske borgere deltager i forskellige blogs og debatter hvor de også retter hård kritik mod revisorerne. Omvendt mener revisorerne og deres brancheorganisation, (FSR), at kritikken i meget høj grad er forfejlet og at visse opgaver, som de forskellige interessegrupper nævner, slet ikke er et område revisor er ansvarlige for. Der er således en forventningskløft mellem revisorerne på den ene side og omverden på den anden. I 1989 foretog Bent Warming en undersøgelse af forventningskløften i Danmark i forbindelse med en række lignende sager. Han fandt en forventningskløft ved flere aspekter af revisorers arbejde.

Siden Warmings undersøgelse er Nordisk Fjer og Roskilde Bank dukket op, og i 2008 så endnu en virksomhedsskandale dagens lys, IT Factory.

På overfladen så virksomheden ellers tilsyneladende ud til at være en kæmpe succes i dansk erhvervsliv med massiv vækst i en årrække, og virksomheden havde som resultat deraf modtaget forskellige danske priser. Virkeligheden var dog en anden, da det kom frem, at direktøren havde begået underslæb for milliardsummer. Igen vendte fokus sig mod revisorerne. Hvordan kunne de ikke have opdaget svindlen? burde revisorerne ikke have undret sig over en række leasingaftaler, når selskabets produkt var software, som endda endnu ikke var færdigudviklet? Det var blot nogle af de spørgsmål, de forskellige interessegrupper ønskede besvaret. IT Factory's revisor afviste at skulle have fejlet i revisionen, hvilket vakte harme blandt dele af befolkningen, der på forskellige blogs og debat fora i høj grad kritiserede revisorerne for ikke at have udført et tilfredsstillende arbejde.

IT Factory sagen gav på ny anledning til en ophedet debat mellem revisorbranchen og resten af omverden, som indikerede at der stadig eksisterede en forventningskløft. Det på trods af, at der gennem

tiden er blevet foretaget en række tiltag for at håndtere forventningskløften. Når disse sager dukker op i medierne, forsøger FSR at forsvare og forklare om revisorbranchens og dens opgaver. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen er en anden involveret part som kommer på banen i forbindelse med disse sager. De arbejder tæt sammen med ministre inden for lovområdet og har som opgave at kontrollere revisorerne.

2.2 Problemstilling

Forskellige parter forsøger ved hjælp af forskellige former for investeringer at forebygge og kæmpe mod forventningskløften, men på baggrund af de seneste skandaler i dansk erhvervsliv og den efterfølgende debat, er der klare indikationer for, at der stadig eksisterer en forventningskløft i dag. Tager man Nordisk Fjer, Roskilde Bank og IT Factory i betragtning, kombineret med de forskellige investeringer der foretages og sammenholder med, at den sidste undersøgelse, der blev foretaget var tilbage i 1989, er det derfor yderst relevant og aktuelt at undersøge, om der stadig er en forventningskløft i Danmark. At forventningskløften tilsyneladende eksisterer, gør det derfor også relevant at foretage en analyse af hvordan man hidtil har forsøgt at håndtere den og hvilke interesser der er involveret i den proces. Derudover er det interessant at kigge nærmere på hvorvidt investeringer har hjulpet og om man overhovedet kan eliminere forventningskløften.

2.3 Problemformulering

Med udgangspunkt i problemstillingen, har jeg sammenfattet et hovedspørgsmål. Derudover vil jeg efterfølgende opstille en række underspørgsmål der til sammen skal medvirke til besvarelsen af hovedspørgsmålet.

Hovedspørgsmål:

”Eksisterer der en forventningskløft mellem revisorerne og deres omverden, hvordan manifesterer den sig konkret, hvad gøres der for at håndtere den og hvor effektive er tiltagene”

Underspørgsmålene der bidrager til den samlede besvarelse er som følger:

- Litteratur-review: Hvad ved vi omkring forventningskløften – Definitionen af forventningskløften samt gennemgang og analyse af empiriske undersøgelser og den historiske udvikling internationalt.
- Håndtering af forventningskløften i Danmark – analyse af de investeringer der foretages i forbindelse med håndtering af forventningskløften
- En måling af forventningskløften ud fra spørgeskemaundersøgelse – Hvordan ser den ud sammenlignet med Bent Warmings undersøgelse

- En måling af forventningskløften ud fra udvalgte erhvervsskandale cases og sammenkobling til teorien omkring forventningskløften
- En vurdering af investeringernes effektivitet, ved at sammenholde de to målinger med de tiltag der er foretaget for at håndtere forventningskløften.

2.4 Afgrænsning

Fokus i denne afhandling er at undersøge om der eksisterer en forventningskløft i Danmark. Derfor har jeg også afgrænset mig fra dybere analyse af udenlandske forhold omkring emnet. Teorien omkring emnet bygger på internationale studier og jeg har også analyseret international empiri, for at opbygge viden omkring emnet. Afhandlingens fokus er forventningskløften i Danmark, hvor de internationale studier som jeg har taget fat i, bidrager til analysen på de danske forhold. Spørgeskemaundersøgelsen bygger på Bent Warmings undersøgelse, som også havde fokus på tillidsforholdet til revisorerne. Tillidsforholdet har jeg afgrænset mig fra af hensyn til afhandlingens problemfelt. Der afgrænses i den forbindelse også fra at undersøgelsen skal være uden statistiske usikkerheder og at den skal være statistisk repræsentativ. Warmings undersøgelse indeholdt i nogle tilfælde statistisk usikkerhed, og da denne afhandling ikke er på ph.d. niveau, men kandidatniveau, er målsætningen også tilpasset herefter. Med henblik på regnskabsbrugere i spørgeskemaundersøgelsen, har jeg afgrænset mig til de samme som Warmings undersøgelse indeholdt; statsautoriserede revisorer, erhvervsjournalister, virksomhedsledere og aktionærer. Fokus vil i høj grad være på dem, men det udelukker ikke eventuel inddragelse af andre interessegrupper, men de vil være på et mindre dybdegående grundlag. Denne afhandlings behandling af begrebet, vil koncentrere sig omkring forventningskløften i forbindelse med erhvervsskandaler og dermed i høj grad i forlængelse af besvigelser.

2.5 Teorivalg

Til besvarelse af problemformuleringen er Brenda Porters teori omkring forventningskløften, og Michel Callons "Framing and overflowing" blevet valgt. Porters definition af forventningskløften vil blive opstillet for at forklare begrebet og dets elementer. Definitionen vil efterfølgende blive brugt i analyseøjemed når afhandlingen skal klarlægge hvordan forventningskløften manifesterer sig.

Aktør-netværksteorien i form af Michel Callons "Framing and Overflowing" er valgt med henblik på at forklare forventningskløften i en større sammenhæng. Teorien er grundlæggende for hele afhandlingen og vil bidrage til forståelsen af forventningskløften og hvordan man forsøger at håndtere og måle den. Framing er en proces der indkapsler og strukturerer interaktioner mellem forskellige parter der afhænger af den omkringliggende kontekst og overflows er en modstand mod framen[Callon 1998:249] I forhold til problemstillingen er teorien relevant da man ud fra den kan beskrive hvordan revisorerne arbejder og

ageren bliver påvirket af framing processen og der kan skabes en forståelse for hvorfor forventningskløften eksisterer og om den kan kontrolleres.

2.6 Alternative teorier

Aktør-netværksteorien er én måde at anskue problemstillingen omkring forventningskløften, alternativt kunne Principal-agent teorien være benyttet. Teorien omhandler situationer, hvor de involverede aktører, principalerne og agenterne har modstridende interesser. Teorien har to centrale begreber, moral hazard og asymmetrisk information. Asymmetrisk information er, når agenten der har sin daglige gang i virksomheden kommer i besiddelse af information som principalen ikke har. Ved moral hazard, udnytter agenten den asymmetriske information til egen vinding.

Principalen ansætter en agent til at udføre et bestemt stykke arbejde, hvor det antages at agenten er nyttemaksimerende. Det betyder at agenten ønsker at opnå mest muligt ved at yde mindst muligt. For at adfærdsregulere agenten udformes en kontrakt indeholdende incitamenter til, at agenten følger principalens interesser[*Elm-Larsen:35*].

For at kompensere for den manglende kontrol, ansætter principalen revisor, som skal sikre at de finansielle informationer, som agenten oplyser til principalen er korrekte og ikke er blevet manipuleret til agentens egen vinding. Revisors ansættelse udløser endnu et principal-agent forhold, hvor revisors arbejde bliver defineret via en kontrakt. Teorien forudsætter at parterne sætter sig ned sammen og udarbejder kontrakten, mens Callons teori omkring framing and overflowing ikke har samme forudsætning. Begge teorier omhandler struktureringen af parternes interaktioner, men principal-agent teorien begrænser sig til de interne parter, principalen og agenten, mens Callons teori også inddrager eksterne elementer. Derfor er principal-agent teorien ikke den optimale teori, og derfor fravalgt.

2.7 Udvalg af cases

De valgte sager til case analysen er Nordisk Fjer, Roskilde Bank og IT Factory. Analysen baserer sig på sekundærdata.

Alle tre cases har til fælles, at det har startet en offentlig debat af revisorerens arbejde, både med hensyn til evalueringen af deres rolle og indsats, samt lovgivningen der regulerer revisorerens arbejde. Derudover er de nogle af de nyeste og derfor mest aktuelle sager at tage fat i. Desuden har de økonomiske konsekvenser som følge af sagerne været af nogle af de største i dansk historie. Nordisk Fjer er vel nok den største af dem alle, debatten omkring sagen var intens og involverede mange forskellige interessenter, fra aktionærer, til revisorer og politikere. I den forbindelse var revisorbranchen ikke enige i den kritik der blev rettet imod dem. I 2008 så Roskilde Bank sagen dagens lys, også den spillede en betydelig rolle i de danske samfund. Ud over virksomheden selv gik ned, medførte den også

en række massive tab for andre danske banker og deres aktionærer i milliardklassen. Den nyeste sag er IT Factory skandalen, som på ny åbnede og intensiverede debatten omkring revisorerne arbejde. Der blev rettet en massiv kritik af revisorerne fra forskellige interessegrupper, mens revisorerne selv mente de havde udført deres arbejde ordentligt. Alle tre cases har åbnet en debat omkring revisorerne rolle og arbejde, hvor de forskellige interessegrupper og revisorerne har udtrykt uenighed. Dette har indikeret en eventuel forventningskløft som analysen af de forskellige cases skal afgøre.

2.8 Spørgeskema

Ved spørgeskemaet indsamler jeg selv data til analysen af forventningskløften, og gør dermed brug af standardiserede interviews i form af primærdata.

Spørgeskemaet er en gentagelse af en tidligere undersøgelse fra 1989 gennemført af Bent Warming. Respondentgrupperne tilhørende undersøgelsen er statsautoriserede revisorer, journalister, aktionærer og virksomhedsledere. I undersøgelsen bliver respondenter bedt forholde sig til en række udsagn vedrørende revisorer og deres opgaver, og udtrykke hvorvidt de er enige. Alle respondenter modtager de samme spørgsmål, hvorefter revisorerne svar bliver sammenholdt med de øvrige respondentgruppers svar. På den måde kan eventuelle forventningskløfter identificeres når data analyseres.

Undersøgelsens fremgangsmåde, respondentudvælgelse, design af spørgeskema samt resultater bliver udførligt gennemgået i kapitel 6.

2.9 Metode

Problemstillingen løses ved både induktiv og deduktiv metode. Den deduktive metode vil jeg bruge på teorien omkring forventningskløften af Brenda Porter, samt Michel Callon og Erving Goffmans teorier. Den induktive metode vil blive benyttet ved den historiske analyse af forventningskløften samt de empiriske undersøgelser omkring forventningskløften.

I forbindelse med indsamlingen og bearbejdningen af afhandlingens data, gør jeg brug af metoden, der kaldes metodetriangulering. Metodetriangulering betyder, at man anvender mere end en metode eller en type af data, når man ønsker at undersøge et fænomen. Det drejer sig om som undersøger at anvende forskellige indsamlingsteknikker der kan supplere hinanden[Andersen, 2005:164]. De svagheder der knytter sig til kvantitative metoder, opvejes af de stærke sider ved de kvalitative metoder.

Afhandlingens spørgeskemaundersøgelse er en kvantitativ metode som rækker forholdsvis bredt, men er ikke så dybdegående angående forventningskløften. Der er mulighed for at indsamle en større mængde svar omkring forventningskløften, hvilket øger muligheden for at kunne beskrive tendenser på et stærkere grundlag. Men det kvantitative data kan ikke fortælle noget konkret omkring begrebet. Derfor suppleres der med kvalitativt data i form af casestudier, som giver muligheden for at sikre en

langt højere detaljeringsgrad om forventningskløften, i form af interview og udtalelser. Det kvalitative data kan være mere specifikt, men er samtidig mere omfattende at indsamle hvis der skal indsamles tilstrækkelig bevis for at kunne beskrive tendenser, derfor supplerer de to metoder hinanden. Den kvantitative analyse i form af spørgeskemaundersøgelsen kan vise i *hvor høj grad* forventningskløften manifesterer sig. Den kvalitative analyse i form af casestudierne viser derimod *hvordan* den manifesterer sig.

Dette vil betyde at jeg med de forskellige former for data der indsamles, via analyse, kan fremskaffe en langt større viden og forståelse af forventningskløften[Andersen, 2005:164]Metodetriangulering kan også højne undersøgelsens validitet[Junge & Lustrup, 2009:22]

2.10 Dataindsamling

Mit datagrundlag er baseret på både kvalitativ, kvantitativ, primære og sekundære data. De primære stimulidata i form af interviews og udtalelser. De sekundære data er internet, artikler, bøger og afhandlinger[Andersen, 2005:151]

Mit forholdsvist brede undersøgelsesdesign er med til at skabe en langt mere nuanceret billede af forventningskløften, og dermed opnår jeg et bedre grundlag til besvarelsen af problemformuleringen. Afhandlingen er et dynamisk studie, da der bliver anvendt sekundær data til at undersøge forventningskløften over flere årrækker[Andersen, 2005:110]

Dataindsamlingen har haft et stort omfang, men også nødvendig for at jeg har kunnet sætte mig ind i problemstillingen omkring forventningskløften og dermed også hele afhandlingen.

2.10.1 Primære data

Afhandlingens primære data består af delvist struktureret interview og et standardiseret og struktureret spørgeskema.

Spørgeskemaundersøgelsen er baseret på Bent Warmings undersøgelse, og er standardiseret og struktureret. Dette er medvirkende til at sikre at alle respondenter modtager de samme spørgsmål og svarer præcist på hvad der ønskes. Derudover sikres der også en sammenlignelighed når resultaterne skal analyseres.

Der blev også gjort brug af kvalitative interview, hvor de interviewede personer først havde modtaget en mail med bestemte spørgsmål som jeg ønskede belyst. Efterfølgende var der mulighed for at jeg kunne få uddybet og præciseret svarene via mail eller telefon. Denne delvist strukturerede metode sikrer at jeg havde en kontrol over emnet, men samtidigt var der i nogle af spørgsmålene åbenhed som medvirkede

til jeg ikke afskar mig fra nyttig information som kunne komme frem. Denne metode bliver brugt i kapitel 5 under håndtering af forventningskløften i Danmark.

2.10.2 Sekundære data

De sekundære data består af to forskellige former; procesdata og forskningsdata. Jeg vil kort forklare forskellen mellem de to former og hvad data der indgår i de to former.

Procesdata:

Denne form for data produceres i forbindelse med de løbende aktiviteter i samfundet. I denne afhandling er der gjort brug af tv-programmer, avisartikler, rapporter og dokumenter

Forskningsdata:

Denne form for data er data, der er indsamlet af forskere. I afhandlingen gøres der blandt andet brug af forskellige undersøgelser i forbindelse med forventningskløften. Denne form for data er blevet benyttet i den empiriske del, og har været grundlag for spørgeskemaundersøgelsen [Andersen, 2005:158]. I denne afhandling har jeg i høj grad benyttet af mig af "Desk research" i fremskaffelsen af ovennævnte former for data. Denne metode består i at man indsamler allerede eksisterende data fra forskellige kilder. Fordelen ved denne metode er at dataindsamlingen billig og man kan indsamle meget store mængder data hurtigt og tidsbesparende. Der ligger dog stadig et stort arbejde i at bearbejde det indsamlede data og man er stadig nødt til at være kritisk under indsamlingen

2.11 Validitet

For at jeg kan bruge det empiriske data, er det vigtigt, at de er relevante og gyldige [Andersen, 2005:81]. Jeg mener at mit data er gyldigt, idet der er en overensstemmelse, med den måde jeg bruger teorien på, i forhold til den empiri, som jeg har fremskaffet og analyseret på. Informationerne kommer fra mange forskellige kilder, og der er den risiko at mit data ikke er repræsentativt. Men jeg har forholdt mig kritisk til alle de fremskaffede informationer i bestræbelserne på at sikre høj grad af validitet på det data afhandlingen bygger på. Derudover har jeg ved at benytte metodetriangulering i min afhandling kunne øge validiteten på mit indsamlede data

2.12 Reliabilitet

Reliabiliteten siger noget om, hvor pålideligt mit indsamlede data er. Jeg vurderer de er pålidelige, idet jeg hele vejen gennem min dataindsamling har forholdt mig kritisk til kilden og bevaret en selvstændig tankegang. I forbindelse med min spørgeskemaundersøgelse kan der være en frygt hos respondenterne for, at svarene skal blive offentliggjort, derfor har jeg også lovet fuldstændig anonymitet. På trods af løftet om anonymitet, er der en risiko for at respondenterne stadig er nervøse og derfor svarer hvad de

tror der forventes de skal svare, frem for hvad de selv mener. Min vurdering er dog at pålideligheden er høj ved disse interviews. Jeg har også interviewet personer over e-mail, hvor personen har haft masser af tid til at sætte sig fuldstændig ind i spørgsmålene, hvilket også medvirker en høj grad af pålidelighed.

2.13 Kildekritik

I denne opgave har jeg brugt en lang række forskellige kilder. Alt lige fra spørgeskema, artikler, rapporter, internethjemmesider og bøger som alle kunne supplere informationen omkring dette emne. Jeg har bestræbt mig på at sortere i det fundne data, således at der kun anvendes information fra en afsender som jeg har tillid til. Love og bekendtgørelser som der henvises til har en høj grad af troværdighed

Jeg har blandt andet benyttet mig af informationer fra foreningen af statsautoriserede revisorer, som repræsenterer den ene part i forbindelse med forventningskløften. Derfor har jeg haft et kritisk øje til data, da der er i nogle tilfælde kan være risiko for informationer er partiske.

2.14 Struktur

Formålet med dette afsnit er at skabe et overblik af handlingens forløb. I det følgende vil hvert kapitel blive præciseret og hvilke overvejelser der ligger til grund for kapitlets indhold.

Kapitel 2 - Indledning

Dette kapitel indeholder indledning, problemformulering, afgrænsning, målgruppe, dataindsamling, metode og struktur og kildekritik. I dette afsnit bliver problemfeltet identificeret og præciseret, derudover tjener dette kapitel til formål at redegøre for afhandlingen og hvordan problemfeltet skal belyses. Kapitlets overordnede formål er at skabe et overblik over afhandlingen problemfelt, struktur, overvejelser omkring valg af teori og min kritiske vurdering af det anvendte data. Problemformulering præciserer afhandlingen problemfelt. Derudover beskrives og argumenteres der for valg af metode, afgrænsning af afhandlingen og gennemgang af strukturen.

Kapitel 3 – Litteratur-review

Dette kapitel har til formål at forklare begrebet forventningskløften og at foretage en gennemgang og analyse af hvilken viden der findes om begrebet. I hvilken forbindelse opstår forventningskløften og hvordan manifesterer den sig. Til at belyse dette, er der udvalgt tre empiriske undersøgelser, Bent Warmings undersøgelse af forventningskløften i Danmark fra 1989, Brenda Porters teori omkring emnet undersøgelse af forventningskløften i New Zealand og Humphrey, Moizer & Turleys undersøgelse af forventningskløften i Storbritannien. Bent Warmings undersøgelse er valgt, da den beskriver fænomenet i Danmark og samtidig udgør grundlaget for denne afhandlings spørgeskemaundersøgelse. Derudover

har den til formål at fungere som benchmark i forhold til afhandlingens undersøgelse for at kunne identificere eventuelle ligheder eller udvikling. Porters undersøgelse er valgt da den er blevet udført i stærk sammenhæng med den anvendte teori. Humphrey, Moizer & Turleys undersøgelse er medtaget af to årsager. De er nogle af de førende forskere omkring forventningskløften, samt grund af geografiske og kulturelle overvejelser. Den dækker et vestligt område med lovgivning og kultur som i høj grad kan sammenlignes med Danmark.

Til sidst indeholder litteratur-reviewet en gennemgang og analyse af den historiske udvikling af forventningskløften set internationalt sammenholdt med revisionens udvikling. Dette gøres for at belyse om der er sket en udvikling og hvad retning forventningskløften bevæger sig.

Kapitel 4 Aktør-Netværksteori

Jeg vil redegøre for aktør-netværksteorien, i form af Callons ”framing and overflowing”. De grundlæggende begreber vil blive gennemgået og operationaliseret over på forventningskløften. Framing and overflowing teorien fungerer strukturerende for den efterfølgende analyse af håndteringen af forventningskløften i Danmark og målingerne der skal undersøge hvordan den manifesterer sig.

Kapitel 5 – Håndtering af forventningskløften

I dette afsnit foretages der en analyse af de investeringer der foretages i bekæmpelse af forventningskløften, både med hensyn til de forskellige typer af investeringer og hvem der foretager dem. Analysen bliver foretaget på baggrund af Callons Framing and overflowing teori..

Kapitel 6 – Spørgeskemaundersøgelse

Spørgeskemaafsnittet indeholder en udførlig beskrivelse af gennemførslen af undersøgelsen. Herunder fremgangsmåde, respondentudvælgelse, usikkerhed, baggrund for undersøgelsen, design af spørgeskema og resultater. Kapitlet har til formål at måle *omfanget* af forventningskløften i Danmark og hvordan den manifesterer sig. Derudover indeholder afsnittet en sammenligning mellem de nye resultater og Bent Warmings undersøgelse. Resultaterne bliver efterfølgende sammenholdt med de investeringer der er foretaget, med henblik på at vurdere deres effektivitet.

kapitel 7 casestudier

Case afsnittet indeholder en gennemgang af tre forskellige erhvervsskandaler med efterfølgende analyse med henblik på at identificere forventningskløften og *hvordan* den manifesterer sig. Til analysen af de forskellige cases er IT Factory, Roskilde Bank og Nordisk Fjer sagerne blevet valgt. Resultaterne bliver

efterfølgende sammenholdt med de investeringer der er foretaget, med henblik på at vurdere deres effektivitet.

Kapitel 8 konklusion

I dette afsnit besvares afhandlingens delspørgsmål samt hovedspørgsmålet. Bemærk at ikke alle detaljer fra de forskellige delkonklusioner vil blive inkorporeret i konklusionen.

Kapitel 9 Perspektivering

I dette kapitel bliver alternative perspektiver til afhandlingens problemstilling præsenteret.

Kapitel 10

Litteraturliste

Kapitel 11

Bilag

Kapitel 3 – Litteratur- review

I dette kapitel vil der blive lavet en gennemgang af den eksisterende viden der findes på området omkring forventningskløften. Definitionen af forventningskløften vil blive opstillet for at forklare begrebet og dets elementer. Definitionen vil efterfølgende blive brugt i analyseøjemed når afhandlingen skal klarlægge hvordan forventningskløften manifesterer sig.

Formålet med litteratur-reviewet er derudover at analysere, hvordan forventningskløften historisk har manifesteret sig. Da der i afhandlingen vil forsøges at måle forventningskløften, er de empiriske spørgeskemaundersøgelser udvalgt med henblik på hvordan man ved denne metode kan måle den.

Afhandlingen forsøger at klarlægge hvorvidt der eksisterer en forventningskløft mellem revisorerne og deres omverden, derfor medtages branchens egen vurdering af problemets eksistens og årsager dertil.

Den historiske analyse af forventningskløften bidrager med en forståelse af hvordan den internationalt har manifesteret sig og dens udvikling. Analysen af udviklingen skal bidrage, når investeringernes effektivitet senere skal vurderes.

3.1 Hvad er forventningskløften?

Begrebet Forventningskløften er et udtryk for en uoverensstemmelse mellem hvad offentligheden forventer, at revisor udfører i sin revision og hvad revisor skal udføre for at leve op til god tidssvarende skik[Bøg, 2007:14]

Den internationale betegnelse for forventningskløften er "*Expectation gap*". Forventningskløftens historie strækker sig helt tilbage i 1900 tallet, hvor man startede med at foretage revision af virksomheder. Det er først i 1974, at begrebet blev taget i anvendelse af Liggio. Han lavede den første definition af begrebet, som værende den forskel der var mellem den uafhængige revisors og regnskabsbrugers forventninger til det arbejde revisor skal udføre[Porter, 1993:50]

I 1978 byggede The Cohen Commission videre på denne definition og inddrog yderligere forhold. Forholdene gik på om forventningskløften eksisterede på baggrund af hvad offentligheden forventer eller har behov for, sammenlignet med hvad der med rimelighed kan og bør forventes af revisorerne

I 1993 kom Brenda Porter på banen med en kritik af de tidligere definitioner på forventningskløften. Hendes kritik gik på, at de tidligere definitioner var for snævert formuleret og at der ikke blev overvejet, hvorvidt revisorerne i nogle tilfælde ikke lever op til hvad der forventes af dem eller hvad de kan eller bør udføre[Porter, 1993:50]

Porters løsning var at studierne inden for forventningskløften skulle have en mere klar struktur som dermed tillod, at man kunne identificere forventningskløftens forskellige delkomponenter. Hun kom frem med en ny tilpasset titel og definition på forventningskløften:

”The audit expectation – performance Gap is the gap between society’s expectations, of auditors and auditors’ performance as perceived by society” [Porter, 1993:50]

Forventningskløften er forskellen mellem samfundets forventninger til revisors arbejde og revisors præstation vurderet af samfundet. Som definitionen antyder, opererer Porter med to væsentlige komponenter i den nye definition:

- 1) Reasonableness gap – en rimelighedskløft
- 2) Performance gap – en præstationskløft

Porter forklarer rimelighedskløften som forskellen mellem hvad samfundet forventer af revisor og hvad der med rimelighed kan forventes af revisor.

Præstationskløften kan deles yderligere op i to dele, ”deficient standards”/utilstrækkelig regulering og ”deficient performance”/utilstrækkelig præstation.

Utilstrækkelig regulering er forskellen mellem hvad der med rimelighed kan forventes af revisor og hvad der ifølge loven og forskellige standarder kræves af revisor. Det kan eksempelvis være at revisor har præsteret tilfredsstillende i henhold til hvad af lovgivningen kræves, men hvis lovgivningen ikke matcher de forventninger samfundet med rimelighed kan have, er der dermed tale om utilstrækkelig regulering.

Utilstrækkelig præstation er forskellen mellem hvad der kræves af revisor og hvordan samfundet har vurderet revisors præstation. Det kan eksempelvis være at revisor har gennemført sin revision og samfundet, ud fra lovgivningens udformning vurderer at revisor ikke har levet op til dette [Porter, 1993:50]

3.2 Overgang fra teori til analyse

Den efterfølgende analyse af forventningskløften vil tage udgangspunkt i Porters opstillede teori. Denne teori har en meget klar struktur omkring begrebet, og ved at benytte den i analyseøjemed kan resultaterne af analysen give et nuanceret billede af forventningskløften og dens bestanddele.

3.3 Bent Warming

I 1989 skrev Bent Warming Rasmussen en licentiatafhandling, der omhandlede tillidsforholdet og forventningskløften mellem brugeren af revisionsydelsen og den statsautoriserede revisor. Motivationen dengang var et øget fokus på revisorstanden fra dagpressens, og forskellige fagblade side af. Der blev skrevet en masse negative artikler og forskellige opinionsundersøgelser viste, at tilliden til de statsautoriserede revisorer var faldende. Dette vakte en vis undren hos Bent Warming og hans kolleger, da de på det tidspunkt vurderede, at revisionsarbejdet aldrig havde været udført bedre.

Der var blevet gjort en masse for at højne niveauet blandt andet ved, at FSR havde foretaget en del forbedringer med hensyn til god revisorskik samt dens underbegreber ”god revisionsskik” og ”god rådgivningsskik”. Men selv om der fra revisorstanden blev gjort store anstrengelser for at højne niveauet af deres arbejde var tilliden til revisorerne altså tilsyneladende faldende og dette paradoks drev Bent Warming til at undersøge problemstillingen [Warming 1990:1].

Hans undersøgelse bestod af to dele, en kvalitativ undersøgelse og en kvantitativ undersøgelse.

Den kvalitative undersøgelse bestod af en række personlige interview med de forskellige interessetyper. Disse interview havde både til formål at dokumentere forventningskløftens eksistens men også at guide ind til den kvantitative undersøgelses opbygning og temaer. Den kvantitative undersøgelse bestod af et spørgeskema, som han sendte ud til følgende interessegrupper:

- a) Statsautoriserede revisorer
- b) Arbejdsmarkedsjournalister
- c) Direktører
- d) Aktionærer

Hans afhandling undersøgte også tilliden til revisor og hvilke faktorer der spiller ind for, at tilliden til revisorerne skal opretholdes. Men i det følgende vil kun de væsentligste resultater som undersøgelsen kom frem til blive beskrevet

Med hensyn til sikring mod underslæb var de tre brugergrupper af den mening at det bestemt er en af den statsautoriserede revisors centrale opgaver at opdage underslæb i virksomhederne, de forventer derudover at revisors arbejder sikrer mod at virksomhedens øverste ledere har begået underslæb. Men disse holdninger deler de statsautoriserede revisorer ikke.

Med hensyn til ændring af god revisionsskik, blev der opstillet en case hvor det forholder sig sådan, at den statsautoriserede revisor har gennemført sit revisions arbejde i overensstemmelse med god

revisionssskik, men ikke har opklaret at der har været begået underslæb. Her kræver en stor del af arbejdsmarkedsjournalisterne at god revisionssskik skal ændres. Denne holdning deles ikke af de to andre brugergrupper og de statsautoriserede revisorer.

Når det kommer til retten af fastlæggelse af den regnskabsmæssige behandling havde størstedelen af respondenterne hos aktionærene og arbejdsmarkedsjournalisterne den forventning at den statsautoriserede revisor har retten til at fastlægge den regnskabsmæssige behandling af selskabets økonomiske transaktioner. Her er de statsautoriserede revisorer og direktørerne uenige med hensyn til denne opfattelse.

Med hensyn til åbenhed trods overholdelse af loven har flertallet af respondenterne i alle tre brugergrupper den opfattelse, at den statsautoriserede revisor bør anføre en væsentlig vurderings usikkerhed i den revisionspåtegning han laver på årsregnskabet, selvom det ikke er et krav ifølge regnskabslovgivningen. Her er de statsautoriserede revisorer ikke enige i den opfattelse.

Ved ansvarspåleggelse i forbindelse med betalingsstandsning har flertallet af respondenterne i alle tre brugergrupper den opfattelse at den statsautoriserede revisor uden tvivl har fejlet, når virksomheden indtræder i en betalingsstandsning mindre end 6 måneder efter at den statsautoriserede revisor har afgivet sin revisionspåtegning uden nogle forbehold på et årsregnskab. Her er de statsautoriserede revisorer ikke enige i den opfattelse. [*Warming 1990:148*]

Bent Warmings undersøgelse sammenkoblet med teorien omkring forventningskløften viser sig at have lighedstegn med definitionen. Der eksisterer både en rimelighedskløft og en præstationskløft. Resultaterne viser at præstationskløften, som udgøres af utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation, manifesterede sig i forbindelse med forventningskløften i Warmings undersøgelse

3.4 Brenda Porter

I forlængelse af Porters videreudvikling af begrebet forventningskløften, gennemførte hun i 1989 en undersøgelse, der skulle undersøge hvorvidt forventningskløften eksisterede i New Zealand.

Undersøgelsen var baseret på et spørgeskema sendt ud til ca. 1700 forskellige og tilfældigt udvalgte personer i forskellige interessegrupper, som påvirkes af den eksterne revisors arbejde. Spørgeskemaet skulle afdække de forskellige interessenters mening omkring revisors eksisterende opgaver, kvaliteten i udførelsen af disse opgaver og de opgaver som revisor burde udføre. Spørgeskemaet blev lavet i to versioner, en til personer med betydelig kendskabsgrad til revisors virke og en til dem som havde mindre kendskabsgrad. Strukturen var den samme i de to versioner, men afveg en smule med hensyn til specifikke spørgsmål. Spørgeskemaet indeholdt 30 foreslået revisoropgaver(der var 15 i versionen til

dem med mindre kendskab) og til disse forslag skulle de forskellige respondenter forholde sig til 1) om opgaven var en eksisterende opgave, 2) hvis de sagde ja til det var en eksisterende, hvor godt den var udført og 3) bør opgaven udføres af revisorer[Porter, 1993:51].

Med hensyn til kendskab til revisors nuværende arbejdsopgaver, viser analysen uenigheder i blandt de forskellige interessegrupper. Revisorerne selv var i meget høj grad klar over hvilke opgaver de skal udføre. De interessegrupper som revisorerne foretager deres revision af, var i forholdsvis høj grad klar over hvilke typer opgaver revisor udfører, dog med en lidt mindre enighedsgrad end revisorerne. Den helt store forskel opstod ved den offentlige befolkning, hvor undersøgelsen viser at op til 60 procent af dem, ifølge Porter, har et meget begrænset kendskab til revisors opgaver. Det betød at de enten valgte arbejdsopgaver som ikke var noget som revisor skulle gøre, eller ikke kunne identificere de arbejdsopgaver som revisor skulle udføre[Porter, 1993:53].

Når det kommer til vurdering af revisors præstation, var der seks arbejdsopgaver hvor interessegrupperne overordnet set mente, at revisor ikke præsterer tilstrækkeligt. Disse arbejdsopgaver relaterede sig til oplysning i revisionspåtegningen omkring tyveri, opdagelse af tyveri og misbrug af virksomhedens aktiver og ulovlige handlinger, begået af virksomhedens øverste ledelse. Derudover var det opdagelse af bevidst manipulation eller fordrejninger af de finansielle oplysninger og vurderinger vedrørende going concern.

Porter fandt det pudsigt, at fire af disse seks punkter ikke blev vurderet til at være revisors opgaver i det foregående spørgsmål, og fem ud af de seks punkter blev vurderet til at blive udført dårligt. Revisorerne var ikke enige, og vurderede i langt højere grad at revisor udførte opgaverne tilstrækkeligt. Den interessentgruppe, der repræsenterede den offentlige befolkning var generelt mere tilfreds med revisors arbejde sammenlignet med de virksomheder som bliver revideret. De opgaver hvor kløften var størst, relaterede sig til oplysninger eller mangel på oplysninger i revisionspåtegningen, hvilket indikerer at interessegrupperne føler sig utilstrækkeligt informeret.

Med hensyn til hvilke opgaver revisor burde udføre, fik interessegrupperne overordnet set identificeret 18 opgaver ud af listen på de 30. Heraf var de 10 opgaver som revisor ifølge loven skal udføre. Revisorerne identificerede færre antal arbejdsopgaver. Den store forskel, ifølge Porter, antyder at der kan være en "kendskabskløft" som årsag og erfarer at interessegrupperne ikke har kendskab til revision set ud fra en cost benefit tilgang. De har forventninger til at revisor sikrer at regnskabet er fuldstændigt korrekt, at de verificerer hver enkelt transaktion og at tyveri af virksomhedens aktiver begået af ikke-ledere skal meldes til myndigheder og noteres i påtegningen. Dette indikerer at der er en betydelig rimelighedskløft da revisor ikke mener de skal løse disse opgaver[Porter, 1993:53].

Efter analyse af undersøgelsens resultater kunne Porter opgøre forventningskløftens forskellige komponenters bidrag. Hendes resultater konkluderede at af den forventningskløft der eksisterede, bidrog præstationskløften med 66 procent mens rimelighedskløften bidrog med 34 procent. Af de 66 procent i præstationskløften, var 16 procent som følge af utilstrækkelig præstation og 50 procent som følge af utilstrækkelig regulering[Porter, 1993:66].

3.5 Moizer, Humphrey og Turley

Denne undersøgelse blev foretaget i 1990 og blev gennemført via spørgeskemaer. Spørgeskemaet var opdelt i fire blokke, 1) spørgsmål som skulle afdække respondenternes mening omkring revisionens rolle og revision generelt, 2) yderligere spørgsmål som skal identificere hvordan respondenter vurderer revisors performance, 3) opstilling af cases hvor respondenter efterfølgende skal forholde sig til nogle spørgsmål og 4) baggrundsspørgsmål omkring respondenterne. De forskellige interessegrupper var; revisorer, regnskabsansatte, økonomichefer, investeringsanalytikere, bankfolk og journalister[Humphrey et Al.,1993:396].

I det følgende vil de væsentligste resultater blive præsenteret og sammenholdt med teorien omkring forventningskløften. Med hensyn til revisor og revisionsprocessen blev respondenterne bedt om at afgive deres grad af enighed til 13 udsagn omkring revisors rolle. Den største kløft gik på, at der forventes for meget af revisoren, her var revisorer og regnskabsansatte enige med henholdsvis 73 og 82 procent, overfor de resterende som samlet set var uenige med 67 procent. Den næststørste kløft gik på at revisionen generelt altid tager for lang tid at gennemføre. Igen var revisorerne og de regnskabsansatte uenige med 79 og 59 procent mod de resterende interessegrupper hvor 49 procent var enige, herunder var det de bankansatte som var mest enige med 67 procent. Derudover var der også kløfter i forbindelse med revisorerne evne til at forstå virksomhedsudfordringer og deres evne til at forbedre og rapportere på ledelseeffektivitet[Humphrey et Al.,1993:399]

Ved revisors rolle med hensyn til regnskabsaflægning var den største kløft, at revisor skal sikre, at balancen giver en fair værdiansættelse af virksomheden. Revisorerne og de regnskabsansatte var uenige med 73 og 66 procent, mens økonomichefer og de resterende var enige med henholdsvis 58 og 81 procent. Derudover var der også en kløft i forbindelse med, at revisor skulle sikre mod underslæb i virksomheden. Desuden var der en del uenighed omkring hvem revisor skulle være ansvarlig overfor. Revisorerne selv var uenige i at skulle holdes ansvarlige over for potentielle aktionærer og kreditorer, mens de andre interessegrupper var enige.

Med hensyn til revisors performance var der en del uenigheder mellem revisorerne og de andre interessegrupper. Her var det blandt andet revisors evne til at håndtere risici og usikkerhed, revisors

evne til at diagnosticere problemer og at revisors arbejde var nyttigt for samfundet. Disse tre udsagn var revisorerne enige i, mens de andre interessegrupper forholdt sig uenige [Humphrey et Al., 1993:402].

3.6 Sammenligning mellem de tre forskellige empiriske undersøgelser

I forhold til den før gennemgåede teori, var Porters undersøgelse den mest strukturerede af de tre undersøgelser, da hun har gennemført undersøgelsen i tæt sammenhæng med definition af forventningskløften. Resultaterne for alle tre undersøgelser viste at forventningskløften manifesterede sig på forskellige områder såsom revisors ansvar og opgaver og i forhold til lovgivningen. I alle tre undersøgelser kan man i henhold til teorien identificere at der eksisterede en rimelighedskløft og præstationskløft, som udgøres af utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation. I Porters undersøgelse kunne hun derudover opgøre ud fra resultaterne at præstationskløften bidrog med 66 procent mens rimelighedskløften bidrog med 34 procent. Af de 66 procent i præstationskløften, var 16 procent som følge af utilstrækkelig præstation og 50 procent som følge af utilstrækkelig regulering. Alle tre forskere fandt at undersøgelsesresultaterne bar præg af et manglende kendskab til det at foretage en revision.

3.7 Revisionsbranchen og forventningskløften

Det er ikke kun forskere som finder forventningskløften interessant, men også foreningen for statsautoriserede revisorer der dagligt arbejder med begrebet. Deres tilgang til forventningskløften er anderledes sammenlignet med de empiriske undersøgelser, da de repræsenterer revisorerne. Meget af deres arbejde er af opklarende karakter hvor de forsøger at dæmme op for forventningskløften, og at forsvare revisorerne i de tilfælde, hvor de mener kritikken af dem er forfejlet. Dette vil blive bearbejdet dybere i kapitel 5, hvor der analyseres på hvordan forventningskløften håndteres i Danmark. Som følge af FSRs store engagement på området har de fundet en række forhold hvoraf forventningskløften, i deres optik, udspringer.

I den seneste årrække er antallet af konkurser steget betragteligt, og i nogle tilfælde skyldes det besvigelser begået af virksomhedens ledelse. Det kan være i form af manipulation af regnskabet som dermed slører det retvisende billede. I disse sager bliver revisorer oftest udpeget til at være hovedskurken, og det er ifølge FSR tilsyneladende en tendens.

“If a company goes belly-up, it is open season on the auditors, regardless of whether they have been negligent or whether it was simply a question of insane board decisions which brought the company to its doom” [FSR 2009_1]

Revisorbranchen føler, at når sådan en sag dukker op i medierne, er jagten på revisorerne begyndt, uanfægtet om virksomhedsnedbruddet er opstået som følge af revisorer der har negligeret deres job,

eller om det er ledelsens risikable beslutninger. Årsagen ifølge FSR er, at revisorer er i besiddelse af en lovpligtig forsikring, og at der ikke er mange penge at hente fra virksomhedens ledelse via retssager. Dette fænomen kaldes ”deep pocket” og er ifølge branchen en medvirkende faktor til forventningskløften, og fungerer som incitament til at pølsen skal pege på revisorerne når en ansvarlig skal findes[FSR 2009_1]

En anden medvirkende faktor til forventningskløften er begrebet ”the illusion of exactitude”. Ifølge branchen forventer den almene offentlighed i høj grad større nøjagtighed af revisors arbejde, end hvad der er rimeligt i henhold til loven. De mener at brugerne af den finansielle information skal forstå at en blank påtegning ikke er garanti for et fejlfrit regnskab, en blank påtegning er bestået og ikke perfekt. Derudover mener de også, at forventningerne til revisors rolle overstiger, hvad der faktisk er gældende. Mange forventer at revisorerne er ansvarlige for at opdage besvigelser, mens de ifølge lovgivning kun er ansvarlige for at lede efter besvigelser[FSR 2009_2]

Ifølge FSR er medierne i meget høj grad medvirkende til at skærpe forventningskløften, da de oplever dem i forbindelse med svindelsager, som værende voldsomt reagerende og grænsende til hysteriske. Men samtidig mener de også at de selv dermed, i kraft af deres rolle, har et meget stort ansvar i forbindelse med forventningskløften. De som branche skal blive bedre til at være åbne og forklare hvad revisors arbejde indebærer[FSR 2009_2]

3.8 Forventningskløftens i et historisk perspektiv

For at skabe en bedre forståelse af forventningskløften og hvordan den manifesterer sig, er det relevant at kende til revisionens historiske udvikling. I dette afsnit vil afhandlingen først undersøge denne udvikling og efterfølgende udviklingen inden for forventningskløften.

3.8.1 Revisionens historiske udvikling

Auditor, revisor på engelsk, stammer fra det latinske ord audit der betyder ”at høre”, mens ordet auditor helt ordret betyder en ”hører”. Grunden til denne titel stammer tilbage fra begyndelsen af 1900 tallet, hvor de ansvarlige for udarbejdelsen af regnskaber skulle gå til uvildige og erfarne personer, typisk dommere, som skulle ”høre” omkring forberedelserne til regnskabet af de ansvarlige. Dernæst skulle de udtrykke deres mening omkring hvorvidt det var korrekt. Dengang var revisorerens primære opgave at sikre næsten fuldstændig sikkerhed imod underslæb og bevidste fejl. Men denne rolle ændrede sig i takt med, at der kom et boom i forretningsaktivitet, som gjorde opdagelse af besvigelser mindre gennemførligt og som følge af tilstedeværelsen og betydningen af de nye virksomheder der adskilte aktionærer og ledelse. På nuværende tidspunkt går revision ud på at udtrykke en vurdering omkring årsregnskabets pålidelighed og om det giver et retvisende billede. [Salehi, 2009:140]

De mest omkostningsfulde handlinger der udføres under revision er substansrevision, hvor revisor skal kontrollere fysiske anlæg, varebeholdninger, debitorer og lignende. Disse omkostningsfulde handlinger forsøgte man i den sidste del af 1900 tallet at reducere ved at fokusere på statistiske teknikker, som skulle sikre effektive stikprøver og dermed minimere omfanget af substansrevisionen. Dermed kunne revisorerne på grund af pres i form af øget konkurrence, fokusere på andre typer af revisionsbeviser og dermed revisionsarbejde, som kunne udføres på kontoret, bruge mindre tid og arbejdskraft, og dermed mindske udgifterne.

Det er virksomhedslederne som ansætter og afskediger revisorerne, mens det primært er aktionærene der er de reelle klienter. Men de er næsten aldrig involveret i revisors arbejde. det er først når virksomheden kommer i økonomiske vanskeligheder, eller i forbindelse med skandaler, at der måske stilles spørgsmål til regnskabernes pålidelighed og dermed også revisors arbejde som har bestået i at vurdere dem. I størstedelen af tiden er der ingen der spørger ind til revisors arbejde og hvad de præcist har udført [Salehi, 2009:141]

3.8.2 Forventningskløftens udvikling

I det følgende vil jeg opstille en række af de empiriske undersøgelser, der er foretaget omkring forventningskløften internationalt. Dette skaber et overblik over forskningen af forventningskløften og dermed også problemernes udvikling. De empiriske undersøgelser vil i kronologisk rækkefølge blive gennemgået og deres resultater præsenteret. Alle undersøgelserne har taget udgangspunkt i kvantitativt data i form spørgeskemaundersøgelser.

1977 – I USA undersøgte Baron et al. omfanget af revisorerne ansvar i forbindelse med opdagelse af væsentlige fejl, uregelmæssigheder og ulovligheder. De forsøgte at finde frem til, om der eksisterede en forskel i opfattelsen af revisors opgaver mellem revisorerne på den ene side og brugere af årsregnskaberne såsom analytikere, bankansatte, regnskabschefer. Her fandt de ud af, at revisorerne og brugerne af årsregnskaberne har markant forskellige opfattelser og præferencer i forbindelse med omfanget af revisors arbejde og ansvar for at opdage og afsløre uregelmæssigheder og underslæb. Brugere anså revisorerne for at være mere ansvarlige end revisorer selv anså sig i forbindelse med afsløringen af uregelmæssigheder og svindel.

1980 – I Australien undersøgte Low forventningskløften, her viste resultaterne, at der var markante forskelle mellem revisorerne og grupper uden for revisionsbranchen, blandt andet aktionærer. De blev bedt om at forholde sig til og at vurdere revisors ansvar i forbindelse med regnskabsmæssige fejl, uregelmæssigheder og ulovlige handlinger. De markante forskelle skyldtes blandt andet at aktionærene

havde betydeligt højere forventninger til revisors arbejde, sammenlignet med hvad revisorerne fandt rimeligt [Salehi, 2009:143]

1988 - I Singapore lavede Low et al en undersøgelse af forventningskløften mellem revisorer og finansanalytikere, omkring hvad en revision skal indeholde. Resultaterne viste, at der var enighed med hensyn til revisors opgave var at notere sin påtegning i årsregnskabet og udtrykke hvorvidt det gav et retvisende billede. Derudover havde respondenterne en række forventninger til revisor som revisorerne selv var uenige i. Eksempelvis mente finansanalytikerne, at revisionens formål var at blåstemple rigtigheden af virksomhedens regnskab. Derudover havde finansanalytikerne langt højere krav og forventninger til revisorerne med hensyn til opdagelse og forebyggelse af underslæb, end revisorerne selv havde

1993 – i New Zealand foretog Cameron en undersøgelse, der skulle klarlægge forholdet mellem revisorer og deres kunder i form af små virksomheder. Her blev revisorerne, små virksomheder og tredjeparter såsom bankansatte og virksomhedskonsulenter interviewet med hensyn til de roller og arbejdsopgaver, som der forventes af revisor. Resultaterne viste, at grupperne forventede at revisor skulle hjælpe dem med hensyn til compliance service, regnskabsrådgivning, udvise bekymring for virksomhedernes økonomiske situation og give generelle råd i forbindelse med virksomhedens drift. Brugergrupperne var enige om, at revisor udførte disse opgaver med undtagelse af aktivt at søge løsninger til deres klienter, men de mente ikke at revisors performance levede op til deres forventninger og dermed eksisterede der en præstationskløft [Salehi, 2009:143]

1999 – i Singapore undersøgte Best et al forventningskløften mellem revisorerne, bankansatte og investorer. Undersøgelsen byggede på et spørgeskema som omhandlede 16 områder. Resultaterne viste, at forventningskløften var forholdsvis moderat på næsten alle områderne, med undtagelse af revisors ansvar for at opdage alt underslæb der måtte være blevet begået. Året efter blev der gennemført to yderligere undersøgelser i Singapore af henholdsvis Hian og Martins et al. Hians undersøgelse viste, at der var markant forskel, og dermed en forventningskløft, mellem revisorer og grupper af ”ikke revisorer” med hensyn til revisionsopgaver og revisors ansvar. Grupperne af ”ikke revisorer” havde langt højere krav til revisorerne opgaver og ansvar, sammenlignet med revisorerne selv. Den anden undersøgelse havde to hovedelementer, at undersøge sammenhængen mellem hvordan brugernes beskedne kendskab til revisors rolle, opgaver og begrænsninger bidrager til urimelige forventninger. Andet mål med undersøgelsen var at identificere omfanget af forventningskløften med hensyn til revisors ansvar og arbejdsopgaver i forbindelse med opdagelse og forebyggelse af underslæb

2004 – i Malaysia stod Fadzly og Ahmad bag en undersøgelse der havde til formål at afdække, hvad folk tror revisorer laver. Undersøgelsen inkluderede besvarelser fra revisorerne selv og regnskabsbrugere, og var delt op i to dele. Første del gik ud på at undersøge respondenternes meninger og opfattelser til revisionsydelser for at dokumentere en forventningskløft. Den anden del var et eksperiment der skulle opklare effekten af skriftligt materiale, i forhold til respondenternes forventninger. Det skriftlige materiale, blev produceret som brochurer, indeholdt en masse information omkring revisionsprocessen og sigtede mod at gøre op med en række misforståelser som mange regnskabsbrugere har omkring revision. Brochurerne blev givet til 100 universitetsstuderende i to omgange over fire måneder. Resultaterne fra første del viste at forventningskløften var størst med hensyn til revisors pligter, og mindre med hensyn til revisionens nytteværdig og pålidelighed. Resultaterne fra anden del viste, at efter eleverne havde læst brochuren var der ingen betydelige forventningskløfter [Salehi, 2009:144]

2004 – i Bangladesh gennemførte Siddiqui og Nasreen en undersøgelse hvor man brugte revisionsstuderende som skulle repræsentere den offentlige befolkning. Dem samt revisorer sendte man spørgeskemaer, som omhandlede tre temaer; revisionens opgaver, revisionens ansvar samt nytteværdien af revisionen i forbindelse med årsregnskaber. Efterfølgende sammenlignede man svarene og fandt, der eksisterede en forventningskløft på alle tre aspekter, hvor revisionens ansvar gav anledning til den største kløft

2004 - I Kina har man forsøgt at undersøge forventningskløften, her udført af Lin og Chen. Formålet var at undersøge forventningskløftens fremkomst i Kina, i forbindelse med revisors opgaver og forpligtelser ved opdagelse og rapportering af regnskabssvindel, revisors uafhængighed og ansvar. Deres interessegrupper var revisorer, investorer, kreditorer, offentligt ansatte, virksomhedsledere, og akademikere. Undersøgelsen tog form af elektronisk spørgeskema som blev sendt ud til 800 respondenter. Undersøgelsens resultater viste at der eksisterede en forventningskløft på alle tre aspekter, og at revisorerne samt de reviderede virksomheder generelt var utilfredse med revisorerne uafhængigheds nuværende status

2006 – Dixon et al. gennemførte en undersøgelse der skulle dokumentere og kortlægge forventningskløften i Ægypten. Undersøgelsen blev gennemført via spørgeskema som omhandlede 16 udsagn fordelt på tre områder; revisors ansvar, revisors pålidelighed og nytteværdien af revisors arbejde. De forskellige interessegrupper bestod udover revisorer af bankansatte, investorer, finansanalytikere og

den offentlige befolkning. Resultaterne viste, at der eksisterede en forventningskløft mellem revisor og alle brugergrupperne med henblik på alle tre områder [Salehi, 2009:145]

3.8.3 Sammenfatning af forventningskløften historisk

Den ovenfor opstillede gennemgang viser, at der er blevet foretaget en række forskellige empiriske undersøgelser internationalt. Formålet med gennemgangen var at undersøge hvorvidt forventningskløften manifesterede sig i de pågældende lande. Resultaterne indikerer at forventningskløften er globalt fænomen, og at der er en klar tendens. Forventningskløften kommer i høj grad til udtryk i forbindelse med besvigelssager, hvor der eksisterer en betydelig uenighed mellem revisorerne og de forskellige interessegrupper. I forbindelse med svindelsagerne går uenigheden især på, hvad revision egentlig indebærer samt omfanget af og hvilke typer opgaver der skal udføres. Med hensyn til revisors opgaver, viste det sig at mange af respondenterne tilhørende de forskellige interessegrupper, ifølge revisorerne havde urimelige krav til hvilke opgaver revisor skulle udføre og hvad det sikrede. Nogle mente, at revisor var garant for et fuldstændigt nøjagtigt og korrekt regnskab, andre mente at når revisor reviderer regnskabet er det ensbetydende med, at hvert enkelt bilag og transaktionen er blevet kontrolleret og verificeret af revisoren. Disse synspunkter var revisorerne i alle de pågældende lande betydeligt uenige i.

En anden kløft var angående revisors præstation, hvor flere af undersøgelserne havde resultater som konvergerede. Forskellige interessegrupper var i flere tilfælde utilfredse med det arbejde som revisorerne udfører, imens revisorerne var uenige.

Undersøgelserne påpegede, ifølge forskerne, at hovedårsagen til disse forventningskløfter primært skyldes begrænset kendskab og viden omkring hvad revision er, indebærer og sikrer hos de interviewede interessegrupper.

Som tidligere beskrevet i teori afsnittet, kan forventningskløften opdeles i en rimelighedskløft og en præstationskløft. Resultaterne fra de empiriske undersøgelser viser, at forventningskløften globalt set i høj grad udgøres af en rimelighedskløft, som følge af interessegruppernes høje krav, hvor revisorerne ikke var enige. Undersøgelserne viser også at forventningskløften udgøres af en præstationskløft, både som følge af utilfredsheden med revisorerens performance, og som følge af utilstrækkelig regulering.

Hvis man sammenligner revisionens udvikling med forventningskløftens udvikling ses det, at samtidigt med, at revisors arbejde løbende har ændret sig, ser forventningskløften ud til at have stået stille. Da professionen startede, var revisors arbejde et job som skulle sikre komplet og fuldstændig sikkerhed mod underslæb og at regnskabet var korrekt. Efterfølgende ændrede situationen sig på grund af øget

arbejde som følge af industrialiseringen og den voksende konkurrence blandt revisorfirmaerne. Rollen ændrede sig til at udtrykke om regnskaberne gav et retvisende billede, og ved hjælp af statistik, koordinerede deres revisorhandlinger så de opnåede højst mulig sikkerhed. De forventninger de forskellige interessegrupper har og havde til revisor er stort set de samme. De mener at revisors arbejde sikrer mod underslæb, at regnskaberne er fuldstændig korrekte og at revisor kontrollerer alt. Omverdens krav og forventninger til revisor har dermed ikke rykket sig synderligt i tidens løb, mens erhvervet har ændret sig markant over tid.

3.9 Opsummering

Forventningskløften er forskellen mellem samfundets forventninger til revisors arbejde og revisors præstation vurderet af samfundet. Den kan deles op i to hoveddele, en rimelighedskløft og en præstationskløft. Rimelighedskløften er forskellen mellem samfundets forventninger til revisor i forhold til hvad der med rimelighed kan forventes. Præstationskløften består af to elementer, en utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation. Utilstrækkelig regulering er når lovgivningen til revisors arbejde ikke matcher samfundets forventninger, men utilstrækkelig præstation er, når revisor i samfundets øjne ikke lever op til lovgivningens krav.

De empiriske undersøgelser viser hvordan forventningskløften manifesterer sig. I henhold til teorien illustrerer undersøgelserne forventningskløftens forskellige elementer i form af en præstationskløft og rimelighedskløft. Forskernes undersøgelser indikerer, at der i høj grad eksisterer en kendskabskløft til revisors arbejde og hvad det indebærer. I Bent Warmings undersøgelse mente forskellige interessegrupper eksempelvis, at revisorerne havde retten til fastlæggelse af virksomhedens regnskabsmæssige behandling. En opgave revisorerne ikke selv var enige i, hvilket udgjorde en rimelighedskløft. Derudover mente interessegrupperne, at revisor havde fejlet trods overholdelse af loven og revisionsskikke, som de efterfølgende mente burde ændres. Her manifesterede forventningskløftens delkomponent præstationskløften sig, både med hensyn til utilstrækkelig præstation og utilstrækkelig regulering.

FSR mener at revisorerne lovpligtige forsikringer spiller en væsentlig rolle i forbindelse med forventningskløften, da de giver incitament til uberettiget kritik af revisorerne. Derudover mener FSR, at omverden har for store forventninger med hensyn til nøjagtigheden af deres arbejde. I den forbindelse spiller medierne også en stor rolle når de dækker sagerne, men branchen har i sidste ende et stort ansvar for at forklare præcis hvad man kan forvente af revisorerne.

Den historiske analyse af forventningskløften internationalt viser, at der i princippet ikke har været nogen udvikling i perioden fra 1977-2006, og at forventningskløften primært opstår som følge af

offentliggørelsen af internt begåede besvigelser. Revisionsydelsen har gennem tiden udviklet sig markant, fra i starten at skulle sikre fuldstændig sikkerhed omkring regnskaberne, til nu at udtrykke hvorvidt de giver et retvisende billede. Så selvom revisionsydelsen historisk har udviklet sig, har forventningskløften umiddelbart ikke.

Kapitel 4 – Teoriafsnit Aktør-netværksteori

I ”An essay on framing and overflowing” forsøger Callon at beskrive kontroversielle emner i samfundet. Her opstiller han en teori omkring konflikthåndtering og hvordan konflikterne opstår.

Forventningskløften er en konflikt mellem revisorerne og en række interessegrupper. Formålet med dette afsnit er at fremstille Callons aktør-netværksteori, og ved hjælp af den forklare hvordan forventningskløften opstår og hvordan man forsøger at håndtere denne konflikt. Indledningsvist vil teorien blive gennemgået, dernæst vil teorien blive eksemplificeret med et hverdagsseksempel, før den til sidst vil blive operationaliseret over på forventningskløften.

4.1 Callon – Framing and overflowing

Callon tager i sin teori sit afsæt i eksternalitets begrebet, som kan forklares som en utilsigtet virkning af en virksomheds aktiviteter. Eksternaliteter kan både være negative såvel som positive. Begrebet eksemplificerer Callon ved kemifabrikken der ligger på landet med landmænd som naboer. Fabrikkens produktion kan aflede giftigt udslip, som kan påvirke landmændenes køer og afgrøder. Køerne kan blive syge og afgrøder kan risikere at gå tabt. Dette ville være en negativ eksternalitet. Et andet eksempel som Callon bruger, er lægemiddelfirmaet som har produceret et medicinsk produkt. Til at starte med patenterer de deres opfindelse for at beskytte deres investering, men med tiden vil patentet udløbe og kunne inspirere firmaets konkurrenter og samtidig sparrer de også på deres forskningsomkostninger. Dette er en positiv eksternalitet.

Forud for eksternalitets begrebet, går ”framing” konceptet som indebærer muligheden for at identificere ”overflows” og muligheden for at kontrollere dem. For at forklare ”framing” tager Callon udgangspunkt i Erving Goffmans teorier [Callon, 1998:248]

”The frame establishes a boundary within which interactions – the significance and content of which are self-evident to the protagonists – take place more or less independently of their surrounding context” [Callon, 1998:249]

Rammen fastlægger en grænse inden for hvor sammenspillet foregår mellem de forskellige aktører. Men det er ikke kun aktørerne der er med til at forme rammen i form af aftaler som kan være både eksplicite og implicite. Den tager også sin form af påvirkning fra omverden, det være sig fysiske og organisationelle enheder. For at forklare dette dybere tager Callon fat i Goffmans interaktionsteori

Goffman skrev tilbage i 1959 sin bog ” The Presentation of Self in Everyday Life”, hvor han ved hjælp af teatermetaforer forsøger at beskrive en række nære ansigt til ansigt sociale situationer. Hvert individ forsøger i disse situationer at give bestemte indtryk af sig selv, ved at tilpasse sine handlinger og egen adfærd [Skærbæk 2002:281]

Han opererer med begrebet ”Forestillingen” som er der, hvor individer eller teams fremfører deres performance overfor et publikum. Formålet med disse forestillinger er, for performeren at iscenesætte sig selv og styre de indtryk, som de udsender i en bestemt retning. Indtrykkene kan ifølge Goffman også betragtes som ”masker”, som kan være påtaget af individet eller teamet og masken er med til at skabe forpligtelser til den som bærer den. For at performerne skal opnå den bedst tænkelige performance og dermed at budskaberne og indtrykkene skal ramme publikummet bedst muligt, kræver det et tilrettelagt ”manuskript” som har til formål at organisere forestillingen [Skærbæk 2002:281]

Performeren kan benytte sig af en række forskellige ”rekvisitter” som er med til at forstærke og understrege de indtryk, man ønsker at sende til beskuerne. I den dramaturgiske terminologi kan dette eksempelvis være en taburet, en paryk eller lignende.

”Given the series of interconnected expectations upon which such performances are predicated, they could not take place without the tacit agreements of all those taking part” [Callon, 1998:249]

Den performance som skal til at blive udført, er baseret på de sammenkoblede forventninger, og ville ikke eksistere uden en ”tavs” aftale mellem de involverede parter. Goffman forklarer det med, at publikum til en forestilling ved, hvilke regler der skal følges og hvad en forestilling skal indebære. Så når tæppet falder og performerne forbereder sig til næste akt, kan de igen bryde tavsheden, som forventes at være intakt når forestillingen kører. På samme måde er performerne på scenen og de ansatte i billetsalg klar over hvilke regler der er gældende og hvilke krav der er til deres roller. Men hvis ikke der eksisterede en ramme for hele sceneriet ville alle disse tavse aftaler falde fra hinanden. Ifølge Goffman består rammen af en række materielle objekter som har til formål både at afgrænse rummet hvori forestillingen finder sted, men også forestillingens handlinger. Af eksempler på disse objekter nævnes bygningen hvor forestillingen udspilles, rummenes design, belysningen der dæmpes når forestillingen skal starte og tæppet der trækkes for eller fra, som fortæller hvornår en ny akt begynder eller når forestillingen er slut [Callon, 1998:249] Alle de elementer som er med til at forme rammen, er selv indeholdt i en institutionel ramme eksempelvis forfatterrettigheder og sikkerhedslovgivning.

Callon beskriver to tilgange til ”framing” og ”overflows”. Den første tese går på at ”framing” er normen og ”overflows” er huller i rammen. Den anden fungerer som antitese der siger at ”overflows” er normen og ”framing” er dyrt og altid ufuldkommen.

Ifølge den første tilgang er det muligt at kontrollere overflows ved hjælp af hensigtsmæssige investeringer, og derved bevare rammen uafhængigt om rammen omgiver få eller mange individer. Ifølge Callon er framing med til at definere markedets effektivitet fordi hvert individ kan vurdere de

andres synspunkter indenfor rammen, når der skal tages en beslutning. På den måde kan man sige, at eksternaliteter er resultatet som følge af ufuldstændigheder og fejl i framing processen, men i nogle tilfælde er framing umuligt at opnå eller bevidst overskredet af aktørerne. Dette skaber overflows hvilket betyder at rammen bliver gennemtrængelig og ifølge økonomisk teori kan disse overflows anses som værende utilsigtede, og at man derfor bør opfatte framing som normen[*Callon, 1998:251*]

Den anden tilgang var som før nævnt Callons antitese. Den går på at overflows er normen og, hvis det overhovedet er til stede, at framing er sjældent, og omkostningsfuldt. Til at illustrere dette bruges igen de dramaturgiske eksempler. Hvis man ikke havde teaterbygningen og alle dets rekvisitter, hvis ikke skuespillerne havde studeret og øvet sig i årevis, hvis ikke tilskuerne havde deres sædvanlige tankegang, og man ikke havde de detaljerede manuskripter, som er med til at begrænse omfanget af forud programmerede interaktioner, Så ville framing af forestillingen være utænkeligt[*Callon, 1998:252*]

Synspunktet er det absolut modsatte sammenlignet med den første tilgang. Framing skal ikke ses som noget der sker helt automatisk og af sig selv, og at overflows skulle være en form for nedbrud i rammen som man skal forsøge at reparere. Derimod er overflows reglen og framing er et skrøbeligt og kunstigt resultat som følge af væsentlige investeringer[*Callon, 1998:251*]. Callon udelukker ikke, at første tilgang er mulig at opnå eller værd at bestræbe, men fokus er at illustrere sådan en framing proces altid er ufuldstændig og at, uden denne ufuldstændighed, ville det hele være virkningsløst.

Derudover kan overflows komme fra mange steder og i vidt forskellige retninger. For at illustrere dette bruger Callon eksemplet med et forskningsteam og en joint venture samarbejdspartner der indgår en kontrakt. En kontrakt binder ikke menneskerne sammen, men to juridiske enheder, og hver enhed er en sammensætning af mennesker, udstyr, finansielle ressourcer etc. Kontraktens formål er at sikre hvilket arbejde der skal udføres, under hvilke betingelser og hvad samarbejdet skal munde ud i. Men hvad er betingelserne for stabiliteten, eller mangel på samme, i kontrakten? Eller rettere sagt hvad er betingelserne for stabiliteten i framing processen at den finder anvendelse, ved at definere et begrænset antal aktioner, der skal gennemføres i en uendelig verden af mulige relationer spørger Callon[*Callon, 1998:254*]. Ifølge Durkheim forudsætter framing af en kontrakt, at der eksisterer et retsligt apparat, lovgivning og jurister, som skal håndhæve kontrakten. Men ifølge Williamson spiller disse elementer en mindre rolle, og at der findes en række mere væsentlige materielle og immaterielle elementer såsom koncepter, materialer forskere etc., som er med til at afgrænse og strukturere rammen[*Callon, 1998:254*].

Kontrakten ville ikke kunne blive opfyldt og "framed" uden disse elementer. Handlingerne inden for rammen er forudbestemt og struktureret af; udstyret, teori, de veluddannede ansatte såsom forskere og

teknikere, procedurer og rapporter. Men her kommer det forunderlige – alle disse elementer som er med til at frame og strukturere de forskellige interaktioner, er samtidig også den selvsamme årsag til at der dannes overflows[Callon, 1998:254].

Callon forklarer det med at forskerne interagerer med deres forskellige kolleger, deltager i seminarer, foredrag og konferencer, skifter arbejdspladsen ud med et job hos konkurrenter eller i laboratorier. Videnskabelige ideer og koncepter flourer på internettet, og videnskabelige magasiner og bliver dermed genstand for heftig debat og diskussion, som er med til at forbedre eller ændre meningen med teorien. Dette sker både inden for og uden for rammen. ifølge Callon ville teorier ikke blive accepteret og godkendt hvis ikke de var tilgængelige for offentligheden.

Callon udtrykker at ingen kontrakt er i stand til eller har interesse i systematisk at undertrykke disse forbindelser. Det selvom de vidt forskellige elementer som er linket sammen for at frame kontrakten i sidste ende er skyld i overflowing, og det netop fordi de er årsag til overflows at de gør kontrakten produktiv[Callon, 1998:255]. Dette udgør følgende paradoks:

“A totally successful frame would condemn the contract to the sterile reiteration of existing knowledge” [Callon, 1998:255].

Hvis rammen var fuldstændig vellykket ville kontrakten kun indeholde eksisterende viden.

“the potential sources of overflow are to be found in precisely those elements that give it its solidity, rather than in any areas left unmentioned” [Callon, 1998:255].

Man kan derfor ikke indramme enhver eksternalitet ved at opbygge en altomfattende kontrakt som ville kunne tage højde for alt, og det ville også være forkert at ligestille rammens ufuldstændighed med kontraktens ufuldstændighed. Det er netop de elementer der skal stabilisere rammen, som er med til at skabe et potentielt overflow, frem for områder man ikke har indarbejdet i kontrakten[Callon, 1998:255].

Konklusionen er at framing er omkostningsfuldt, da overflows er en konstant proces, de kan komme fra alle vegne og gå alle retninger. Man kan ikke opnå framing kun ved hjælp af kontrakter, da de bygger på en række elementer; udstyr, genstande og personer som på den ene side sikrer at handlingerne bliver udført, men samtidig generer de eksternaliteter og dermed overflows. Framing vil altid være ufuldkommen, og uden overflows ville kontrakten ikke være produktiv.

4.2 Bilisme – operationalisering til forventningskløften

For at forstå Callons teori omkring Framing & overflowing sammenholdt med forventningskløften, vil jeg først fremlægge den i forbindelse med et eksempel de fleste kan relatere til, bilisme.

Rammen i forbindelse med at det at køre bil, udgøres af en række elementer. For at trafikken skal fungere så smidigt og sikkert som muligt, eksisterer der færdselsregler, der skal styre bilisternes adfærd. Vejenes udformning er også med til at definere rammen for bilisterne. I byerne og på villavejene regulerer man bilisternes adfærd ved hjælp af bump, brosten og vejindsnævninger, mens man på motorvejen har flere kørebaner, og bedre forhold til kørsel med højere hastighed. Bilen i sig selv er også indvirkende på rammen, der er forskellige krav til dens egenskaber, den skal eksempelvis have bremses, sidespejle og stoplys. Trafikskiltene og lyskurvene er med til fortælle bilisterne, hvor hurtigt de må køre i forskellige områder, hvor de må parkere bilen og hvornår de skal holde ved vejkryds. Før bilisterne overhovedet må sætte sig bag rattet, skal de have erhvervet sig et kørekort ved at bestå teori og køreprøve, og politiet og domstolene er med til at tilse hvorvidt bilisterne overholder reglerne, og straffe dem der ikke gør.

Overflow i forbindelse med bilisme kan være at bilisterne ikke overholder reglerne. Det kan eksempelvis være personer der kører for stærkt, har glemt sikkerhedsselen, ikke overholder vigepligten, spritkørsel eller snakker i telefon mens de kører bilen. Det kan også være deres køretøj ikke lever op til lovgivningen, eksempelvis at dieselmotorer kører uden et partikelfilter, dårlige bremses, eller defekte dele såsom lys der er gået i stykker eller flade dæk.

Når man i forbindelse med bilisme forsøger at investere i rammen, det som Callon kalder framing, kan det eksempelvis manifestere sig ved at man øger straffen for at køre uden kørekort, eller i forbindelse med spritkørsel. Det kan også være politirazziaer der foretages i bestemte perioder, eksempelvis ved julefrokost perioder, hvor man kontrollerer for spritbilister, eller ved skolestart hvor man tjekker om forældrene har husket deres og børnenes seler. Det kan også være forbedringer af køreforholdene, eksempelvis vejarbejde og lysreflekterende asfalt på mørke landeveje.

Måling af overflows i forbindelse med bilisme kan komme til udtryk på forskellige måder. Hvis det er forurening man vil undersøge, kan det være man opstiller målestationer i byerne som skal registrere hvor meget bilos der udledes. Det kan også være at føre register over de forskellige overflows, såsom antallet af folk, der kører uden sele, snakker i telefon mens de kører og spritbilister.

4.3 Forventningskløften i forbindelse med framing and overflowing

Revisors arbejde er omgivet af en ramme som kan bestå af en række forskellige materielle og organisationelle elementer.

I forbindelse med at revisor kan udføre sit erhverv kræves det, at der eksisterer en række foranstaltninger. Revisor skal have en uddannelse, her kommer blandt andet handelshøjskolerne ind i billedet da de står for den eksterne undervisning inden for blandt andet regnskab og revision på uddannelsesretningerne HD og cand. merc aud. Internt i revisionsvirksomhederne er der også en række uddannelsesforløb som skal lære revisorerne omkring udførelsen af revisionsarbejdet og metodikker til blandt andet indsamling af revisionsbevis. Derudover er der en række interne vejledninger i de forskellige revisionshuse, som blandt andet kan fortælle hvordan deres medarbejdere skal agere i forskellige situationer i deres revisionsproces, eksempelvis i forbindelse med opdagelse af besvigelser eller med hensyn virksomhedens etiske retningslinjer og dresscode. Disse vejledninger er medvirkende til at styre medarbejdernes adfærd og dermed det indtryk de efterlader omverden. Med til at definere revisors arbejde spiller lovgivningen en helt central rolle. Revisorloven er med til sætte rammerne for hvad revisors arbejde indebærer og betingelserne for revisors virke. Den udtrykker blandt andet at revisor skal fungere som offentlighedens tillidsrepræsentant.

”Revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant under udførelse af opgaver efter § 1, stk. 2. Revisor skal udføre opgaverne i overensstemmelse med god revisorskik, herunder udvise den nøjagtighed og hurtighed, som opgavernes beskaffenhed tillader...”[LOV nr. 468 § 16]

Derudover er der erhvervsretlige love som revisor under sin revision af de forskellige virksomheder skal sikre er overholdt, blandt andet aktieselskabsloven, årsregnskabsloven, bogføringsloven etc. Der findes også organer som skal kontrollere revisorerne arbejde heriblandt Erhvervs og selskabsstyrelsen og Revisortilsynet. Erhvervs og selskabsstyrelsen er med til at udarbejde love inden for revisorerhvervet. Derudover kan de godkende personer som statsautoriseret revisor samt fratage dem titlen. Revisortilsynet er ansvarligt for tilsynet med revisorer og revisorvirksomheder og dermed at foretage en kvalitetskontrol af branchen.

Der findes organisationer som har til formål at varetage de statsautoriserede revisors interesser, eksempelvis FSR. hvis hovedformål er at;

”at varetage revisorstandens faglige og naturlige interesser såvel udadtil som indadtil, at påse og bidrage til opfyldelse af de almindelige og særlige revisorpligter og derved og på anden måde højne standens anseelse og dygtighed, at samle revisorstanden til samvirke om disse opgaver”(FSRs vedtægter § 2).

Rammen består af en række elementer som har til formål at udforme grundlaget for revisors arbejde og eksistens. Det er blandt andet uddannelsesanstalter interne såvel som eksterne, det er lovgivning som

regulerer revisors arbejde, vejledninger som påvirker revisors adfærd, organer som kontrollerer revisor i henhold til lovreguleringen og interesseorganisationer. Denne gennemgang er ikke udtømmende, men den har gennemgået nogle af de mest oplagte og væsentligste elementer der skaber rammen for revisorerne. De elementer som skaber rammen kan i og for sig være uendelig, da rammen ikke er statisk, men i konstant udvikling.

Forestillingen i forbindelse med forventningskløften er det arbejde revisor skal udføre, det kan være revision af en virksomheds årsregnskab og efterfølgende påtegning. Publikum til denne handling kan være mange lige fra aktionærer, kreditorer, den reviderede virksomhed og offentligheden. Det arbejde revisor skal udføre, kræver i sidste ende tillid fra omverdens side. Derfor forsøger revisor at give indtryk der skal styrke tilliden til dem og deres erhverv, ved at tilpasse deres handlinger og egen adfærd ved hjælp af fysiske og ikke fysiske remedier. Når omverden møder revisor i jakkesæt, med computeren under den ene arm og lovsamlingen under den anden, måden de agerer og taler på, får de indtrykket af at de er seriøse, fornuftige og troværdige.

Når revisor skal udføre sit arbejde og dermed opføre sin forestilling er det på baggrund af de sammenkoblede forventninger som afhænger af en tavs aftale mellem revisor og omverden. Ifølge teorien fra før, har publikum en række forventninger til hvad en forestilling skal indebære, som dermed er afgørende for den tavse aftale.

Forventningskløften svarer til de overflows som er med til at lægge et pres på rammen omkring revisors arbejde

Investeringer i forbindelse med rammen omkring revisorerne kan blive aktuelle i sager som IT Factory hvor forventningskløften bryder ud. Det kan være at der foretages en række tilpasninger i de relevante love, som påvirker revisorerne og det arbejde de skal udføre. Derudover kunne man tilpasse revisorerens uddannelse med inspiration fra de konkrete sager, så revisorerne havde en større og bedre viden omkring specifikke emner. Det kunne eksempelvis være problematikken i forbindelse med revision der omfatter sale and leaseback, som var et stort tema i forbindelse med IT Factory. Tilpasningen af uddannelse kunne foregå på både cand.merc.aud. uddannelsen og statsautoriseret revisor uddannelsen. FSR kan som interesseorganisation træde ind som mægler og forsøge at forklare omverden hvordan tingene hænger sammen. Ligesom rammen i princippet kan være uendelig, kan investeringerne være det samme. Dette afsnit indeholder kun teoretiske eksempler på hvordan man investerer i rammen, da *kapitel - 5 håndtering af forventningskløften i Danmark*, har til formål at analysere på nogle af de konkrete investeringer der er foretaget.

Når investeringerne er foretaget skulle man tro at der igen kontrol over forventningskløften som eksisterede på baggrund af ufuldstændigheder eller fejl i framing processen. Men ifølge Callons antitese er overflows og dermed forventningskløften ikke noget midlertidigt. Det er tværtimod normen og framing er, hvis det overhovedet eksisterer, et sjældent, skrøbeligt og kunstigt resultat som er skabt via en række af omkostningsfulde væsentlige investeringer.

De elementer som udgør rammen er også årsag til at overflows og dermed forventningskløften opstår. Lovreguleringen, de interne og eksterne uddannelser, FSR, Erhvervs og selskabsstyrelsen og interne vejledninger er med til at udtrykke og kommunikere revisors opgaver, men de er også årsagen til forventningskløften opstår. Alle disse elementer kommunikerer ikke kun til revisor omkring dennes opgaver og ansvar men også til offentligheden, som på baggrund af det bygger deres forventninger. Dermed bliver det muligt at forventningskløften kan opstå. Man kan ikke investere sig ud af forventningskløften, da rammen og dermed investeringerne altid er ufuldstændig, som dermed gør at investeringsprocessen vil være uendelig.

4.4 Sammenfatning

Revisorernes arbejde er omgivet af en ramme, som er med til at definere og afgrænse hvad en revision bør indebære. Rammen kan bestå af fysiske elementer såsom en lovgivning, og af organisationelle elementer, som eksempelvis FSR. I henhold til Goffmans teori, kan man sammenligne revisors arbejde med et teaterstykke, hvor revisorerne skal udføre en forestilling overfor omverden, der fungerer som publikummet. Revisorerne forsøger at styre og tilpasse de indtryk de udsender til publikummet, ved hjælp af forskellige rekvisitter. Det kan være deres jakkesæt, måden de taler på og hele deres fremtoning som skal indgyde tillid til det arbejde de udfører. Rammen som er med til at definere revisors arbejde er samtidig med til dannelsen af samfundets forventninger, og når en sag som IT Factory dukker op, medfører det et overflow der truer hele rammen for revisors arbejde. Overflow svarer til forventningskløften, og for at kontrollere og bekæmpe den, foretages der en række investeringer i rammen, for at opretholde tilliden til revisors arbejde. Hvis ikke samfundet har tillid til revisors arbejde, har revisionen ingen værdi. Ifølge teorien er der to teser i forbindelse med overflows og dermed forventningskløften. Den første går på at det er muligt at kontrollere forventningskløften ved hjælp af investeringer, og at forventningskløften er et udtryk og resultat af en ufuldkommen ramme. Den anden er en antitese som siger, at overflows derimod er normen og at indramningen, hvis det overhovedet kan lade sig gøre, er meget omkostningsfuldt. Ifølge Callon er antitesen det mest realistiske, da alle de investeringer der foretages i rammen, og alle dens elementer skal kontrollere og bekæmpe forventningskløften, samtidig med de er med til dannelsen af forventningskløften.

Kapitel 5 Håndtering af forventningskløften i Danmark

I det foregående kapitel blev det i henhold til Callons teori forklaret, at forventningskløften svarer til overflows, og når man investerer i rammen er det et forsøg på at kontrollere forventningskløften. En del af afhandlingens fokus er at analysere, hvordan forventningskløften håndteres i Danmark og hvor effektive tiltagene er. Analysen i dette kapitel bidrager til forståelsen af hvem der foretager investeringerne og hvilke typer af investeringer de foretager. I afhandlingens kapitel 6 og 7 forsøges forventningskløften at blive målt ud fra en spørgeskemaundersøgelse og case analyse. Resultaterne af dette kapitels analyse vil efterfølgende blive sammenholdt med resultaterne fra kapitel 6 og 7, hvor det diskuteres og vurderes hvorvidt tiltagene har været effektive.

Der findes mange forskellige typer af investeringer såsom intern og ekstern uddannelse, oplysning og lobbyarbejde og lovregulering. Derudover kan investeringer foretages af forskellige interessegrupper eksempelvis politikere, uddannelsesinstitutioner, brancheorganisationer og lignende. Nedenstående gennemgang og analyse er ikke udtømmende hverken med hensyn til typer af investering eller interessegrupper der foretager dem, men vil tage fat i de mest aktuelle og relevante. Dette gøres fordi investeringerne i henhold til teorien kan være uendelige og foretages konstant i håndteringen af forventningskløften.

5.1 FSR og revisionsfirmaernes strategier i forbindelse med håndtering af forventningskløften

Revisorerne bliver i forbindelse med sager som IT Factory og Roskilde Bank ofte genstand for kritik og nogle gange er den helt urimelig ifølge dem selv. De mener at det skyldes en uvidenhed hos omverden, at revisors præstation opfattes som utilstrækkelig. Revisorerne mener, at medierne i nogle tilfælde bruger overdrevne eller ligefremme fejlagtige formuleringer. Kritikken skyldes også at revisorerne ikke udtaler sig til medierne i forbindelse med sagerne. Foreningen af statsautoriserede revisorer, FSR mægler i forbindelse med kritikken mellem revisorerne og de forskellige interessegrupper.

FSR skal pleje revisorerens interesser udadtil og skabe en høj anseelse og dygtighed, derfor spiller de en stor rolle med hensyn til framing processen. Deres investeringer kan have forskellig karakter, eksempelvis ved at udgive artikler både før og når de dårlige sager dukker op. Mange af deres artikler handler om oplysning omkring revisorerens rolle og hvad deres arbejde sikrer. Især i forbindelse med skandalerne og krisetiden, er FSR aktive hvor de maner til forsigtighed med at dømme revisorerne og hele branchen, før alle de konkrete forhold er kommet frem. Blandt andet arbejder de selv med begrebet forventningskløften hvor de via deres artikler forklarer mulige årsager til at den opstår. "Deep Pocket" fænomenet er blandt andet en af de årsager som de bruger mange kræfter på at forklare men samtidigt også at bekæmpe.

FSR har ikke nogen konkrete handlingsplaner når en dårlig sag som eksempelvis IT Factory dukker op, men de er meget opmærksomme på alle aktuelle kritiske sager der er i medierne og de reagerer som udgangspunkt på al kritik. De har dog et princip med ikke at kommentere verserende sager, der involverer deres medlemmer [*Bilag A*]. FSR afsætter en del ressourcer til håndtering af forventningskløften, præcist hvor meget er svært at vurdere, men det involverer mange ansatte i organisationen, blandt andet direktionen, kommunikationsafdelingen og deres faglige centre. De forskellige afdelingers arbejde består i alt lige fra analyse og vurdering af sagernes karakter, til at skrive faglige notater artikler og pressemateriale. I deres arbejde er de i løbende kontakt med folketingspolitikere, embedsmænd, repræsentanter for erhvervsorganisationerne og erhvervsjournalister, hvor de adresserer og diskutere problemet. De har desuden flere gange adresseret problemet i artikler i Børsen, Berlingskes Nyhedsmagasin, Revision & Regnskabsvæsen og andre medier. De inviterer også løbende journalister ind til en snak om aktuelle sager og problemer, og de afholder kurser for udvalgte journalister for at højne vidensniveauet [*Bilag A*]. Ifølge FSR er forventningskløften bredt til stede i hele samfundet, og det er alle typer der kan have urealistiske forventninger til revisorernes arbejde, blandt andet politikere, journalister, embedsmænd og den almene befolkning. Da kendskab til revisors arbejde ifølge FSR er en svær sag at trænge igennem med, fokuserer de derfor meget på journalisterne og at højne deres vidensniveau, da de har en stor indflydelse på forventningskløften, eftersom det er dem der skriver om sagerne. Ifølge FSR kan man komme langt i forbindelse med problemet, hvis de kan tydeliggøre hvad revisorernes opgaver egentligt er, når de reviderer og erklærer sig omkring virksomhedernes regnskaber [*Bilag A*]

FSR mener at journalisterne har en meget stor indflydelse på forventningskløften, da det er dem der skriver om sagerne og revisorerne, og dermed fungerer som meningsdannere for den almene befolkning. Derfor fokuserer FSR meget på denne interessegruppe, hvor de bruger tid og penge på at afholde kurser i regnskab for journalisterne og dermed højne deres viden omkring revisorernes arbejde. Ved at højne deres viden er chancen for at den almene borger også højner sin viden langt større, og dermed en mulighed for at reducere forventningskløften.

De kommunikerer også til revisorerne og rådgiver dem om hvordan de selv kan bekæmpe forventningskløften. De har eksempelvis afholdt et kursus i forventningskløften ”Fra lukket til åben og kommunikerende”. Her blev revisorerne rådgivet i hvordan deres ageren kan påvirke forventningskløften samt samspillet og forholdet mellem dem og journalister [*FSR 2009_3*].

For at højne revisorernes anseelse og kvalitet arbejder de meget med hensyn til forbedring af lovområder og uddannelse. I sagen om Nordisk Fjer var FSR ude at kritisere lovreguleringen, som

værende en hovedårsag til at skandalerne dengang kunne finde sted. De ønskede ikke at revisorerne skulle kritiseres på grund af forældet lovgivning, og ved en tilpasning af loven kunne man højne kvaliteten af revisorerne arbejde. I den forbindelse donerede FSR to mio. kroner til Handelshøjskolen til forskning af dansk lovgivning som skulle op på niveau med udlandet[*Snitkjær, 1991*].

Revisionshusene selv foretager også investeringer, blandt andet har KPMG i deres egen årsrapport for 2010 et indledende afsnit hvor de diskuterer forventningskløften. Intern uddannelse i de forskellige revisionshuse er også en måde at højne kvaliteten af revisorerne på og dermed også imødegå omverdens konstant stigende krav. Et af big4 firmaerne har pr. september foretaget en gennemgribende renovering af deres interne uddannelsesforløb for nyansatte uden praktisk erfaring. Ændringerne er først og fremmest sket på baggrund af ønske om at øge de ansattes kompetencer, men det er stadig en investering der bidrager til kampen mod forventningskløften.

Skandalerne medvirker til at revisorerne øger kravene til dem selv og foretager flere handlinger end, hvad der kræves. En undersøgelse foretaget af FSR viste at 6 ud af 10 revisorer har øget deres fokus på besvigelser i kølvandet på IT Factory sagen, selvom det ikke er revisors primære opgave. Dette er også et signal at sende til offentligheden og dermed en investering som skal synliggøre at revisorerne udfører mere end hvad der kræves og at det kan skabe tillid til dem[*Business.dk, 2009*].

De forskellige revisionshuse, herunder nogle af big4 og de mindre, kommunikerer ud til deres medarbejdere i forbindelse med skandalesagerne hvor de blandt andet gør medarbejderne opmærksom på specifikke forhold i forbindelse med deres revision. Men problemet har endnu ikke medført nogen generelle handlingsplaner, ifølge de ansatte i de forskellige revisionsfirmaer jeg har drøftet problemet med. Men det kan ikke udelukkes at forventningskløften er et emne der drøftes nærmere på ledelsesniveau.

5.2 Uddannelse

I forbindelse med sager som Roskilde Bank og IT Factory og den efterfølgende debat og vurdering, bliver revisorerne kompetencer anfægtet af de forskellige interessegrupper. For at højne revisors kompetencer og dermed også tilfredsstillende omverdens krav, bliver der løbende investeret i uddannelse af revisorerne.

Uddannelsen til statsautoriseret revisor har eksisteret i snart 100 år, da den første eksamen for statsautoriserede revisorer blev reguleret i 1913. Først i 1967 reviderede man uddannelsen hvor revisorkandidatstudiet blev oprettet. Dette studie startede i 1968 og skulle fungere som den teoretiske uddannelse for at kunne blive statsautoriseret revisor. I første omgang blev linjerne tilgængelig på

handelshøjskolerne i Aarhus og København. Årsagen til denne oprettelse var at man fra FSRs side af ønskede, at de statsautoriserede revisorer skulle være på samme høje akademiske niveau som eksempelvis advokater. Dengang var det kun personer med en HA der kunne få adgang til denne linje, men det var også muligt for personer med HD i regnskab at indstille sig til statsautoriseret revisoreksamen såfremt de havde bestået særprøver i fagene revision og skat. [Nordmann & Nordmann, 2009:26].

Inden denne reform blev gennemført havde man den forventning at de studerende i langt højere grad ville vælge at læse HA frem for HD, men det var ikke tilfældet. Grunden til dette var og er stadig at revisionshusene foretrækker at ansætte de studerende tidligt i deres uddannelsesniveau, da de studerende i takt med deres uddannelse skrider frem også opnår praktisk erfaring som er en nødvendighed og et krav for at bestå statsautoriseret revisoreksamen.

Det blev et problem da det på grund af reformen kun var HA dimittender der havde adgang til kandidaten som samtidigt var et krav for at kunne indstille sig til eksamen for statsautoriserede revisorer. Derfor blev der i 1980 nedsat et udvalg som skulle forsøge at løse denne problemstilling hvor kun fagligt modne HD'ere kunne få adgang til kandidaten. Dette mandede ud i at HD'erne kunne få direkte adgang ved at bestå en prøve i erhvervsøkonomi og nationaløkonomi. Når man havde bestået kandidaten kunne man nu betegne sig selv som cand. merc. aud. [Nordmann & Nordmann, 2009:28].

I 2001 kom der en ny reform af cand.merc. aud. uddannelsen, som byggede på at udviklingen nu havde medført, at revisor ikke kan alt og at man i stedet skulle fokusere på det vigtigste og at have værktøjerne til hele tiden at kunne tilegne sig ny viden

FSR havde i 1999 udgivet en rapport "Revisoruddannelsens fremtidige struktur" som indeholdt en række overvejelser omkring uddannelsen, det praktiske forløb, revisoreksamen og efteruddannelse. Baggrunden for disse overvejelser skyldtes blandt andet internationalisering og øget kompleksitet i erhvervslivet og dermed et øget behov for specialisering af revisorerne [Nordmann & Nordmann, 2009:29]. Resultatet blev en ny bekendtgørelse, hvor cand.merc.aud. nu ville bestå af et år med obligatoriske kernefag, et semester med valgfag og et semester til at gennemføre sin kandidatafhandling. For HD'ernes vedkommende blev prøverne i nationaløkonomi og erhvervsøkonomi, skiftet ud med en eller flere skriftlige prøver inden for erhvervsøkonomiske områder [Nordmann & Nordmann, 2009:30].

I september 2010 offentliggjorde FSR "Hvidbog om fremtidens revisoruddannelse", hvor de påpeger en række udfordringer i forbindelse med revisoruddannelsen. Blandt andet påpeger de uddannelseslængden, lav beståelsesprocent og taksametersystemet. Det tager oftest 10 år at blive

statsautoriseret revisor hvor læger til sammenligning bruger 8 år. Kombineret med det, er der en meget lav beståelsesprocent på ca. 50, selv efter 10 års erfaring. Dumper man, skal man vente til næste år som er med til at trække uddannelsen i langdrag. Da de studerende ofte er fuldtidsansatte bruges der 3,73 år på at gennemføre cand.merc. aud. Men det kommer til at koste uddannelsesinstitutionen på grund af taxameter systemet der tildeler en færdiggørelsesbonus som i høj grad baserer sig på en færdiggørelses tid på 2,3 år. Cand. Merc. aud. uddannelsen er afhængig af denne bonus, som de ofte ikke får, og det medfører et pres på kvaliteten og fagligheden. Der eksisterer to uddannelser for revisorer, statsautoriseret og registreret revisor, hvor langt størstedelen vælger statsautoriseret. De påpeger derfor om det er fagligt fornuftigt og samfundsøkonomisk at opretholde to uddannelser, når praktisk talt kun eksisterer én [FSR 2010:8]

I rapporten bringer de deres bud på hvordan man kan imødekomme ovenstående problemstillinger:

Den fremtidige revisoruddannelse skal være en generalistuddannelse med et højt fagligt niveau, hvilket skal ske via øget fokus på revisors kernekompetencer, tilpasning af eksamensindhold så fokus øges på revisors kernekompetencer og personer med eksempelvis polit. og oecon. som har bestået en prøve i revision skal kunne indstille sig til statsautoriseret revisor eksamen.

Undervisningen på cand.merc.aud. skal tilpasses et niveau der matcher de krav revisorerne, som uddannet støder på hos eksempelvis kunder og myndigheder. Dette skal blandt andet ske ved at forny og forstærke fokus på revisors kernefag og øget case baseret undervisning[FSR 2010:9]

Praktisk arbejde og erfaring skal fastholdes som en central del af revisoruddannelsen. Cand.merc.aud. er et fuldtidsstudium, men der skal være bedre muligheder for at gennemføre studiet på deltid, fordi det praktiske arbejde har så stor betydning. Derudover ønskes der øget fokus på linket mellem teori og praksis. Desuden skal taxameteret ændres i forhold til cand.merc. aud uddannelsen og man skal øge beståelsesprocenten til statsautoriseret revisoreksamen. Dette gøres blandt andet ved at indføre to årlige eksamener, så hvis man dumper kan man gå om et halvt år efter. Der skal være en enstregen uddannelsesmodel, hvor kravene lever op til den nuværende statsautoriserede revisor uddannelse[FSR 2010:10]

5.3. Lovgivning

Når man skal håndtere forventningskløften, er lovregulering en anden fremgangsmåde, der kan gøres brug af. Fra politikernes side er det en metode der hyppigt er blevet gjort brug af som følge af regnskabsskandaler i gennem tiderne, det gælder både på nationalt niveau men også i EU regi. Nedenstående gennemgang tager fat i nogle af de lovgivningsinvesteringer der er foretaget for at

definere og effektivisere revisors opgaver og for at genskabe og opretholde tilliden til det arbejde de udfører.

Da Nordisk Fjer i 1991 gik konkurs, medførte det en bred debat omkring revisorer i hele samfundet. Politikere fra begge fløje rettede stor kritik af revisorerne samt branchen og fremlagde forslag til forbedringer og opstramninger i lovgivningen som påvirker virksomhederne og deres revisorer. I slutningen af maj 1991 vedtoges der ved lov, at den nytilkomne revisor skal indhente oplysninger om årsag til det afbrudte samarbejde med virksomheden hos den afgangende revisor. Dette forslag skulle sikre en kontinuitet i revisionsarbejdet og sikre at revisor får de nødvendige informationer der har betydning i forbindelse med deres arbejde. Derudover blev det lovpligtigt for revisor, på generalforsamlingen, at besvare spørgsmål til oplysning omkring revisionsopgaverne og revisor blev gjort pligtig at være til stede på generalforsamlinger hos børsnoterede aktieselskaber [*Langsted et al., 2007:135*].

Året efter blev endnu en lovændring foretaget, igen med henvisning til Nordisk Fjer sagen. Her var det selskabslovgivningen nærmere bestemt aktieselskabsloven, hvor der kom forbud mod den såkaldt arbejdende bestyrelsesformand og præcisering af ansvar i forbindelse med virksomhedens kapitalberedskab.

Nordisk Fjers påvirkning af lovgivningen var endnu ikke slut, og i 1997 blev der af justitsministeriet nedsat et ”udvalg om økonomisk kriminalitet og datakriminalitet”. De nye kriminalitetsmønstre og moderne teknologi betød, at man i udvalget skulle gennemgå den strafferetlige og straffeprocessuelle samt øvrige lovgivning i forsøget på at dæmme op for udviklingen. Det endte med en betænkning i 1999 der sagde at virksomhedens eksterne revisor i forbindelse med opdagelse af besvigelser, i første omgang skulle informere ledelsen herom og kontrollere, om ledelsen fik stoppet svindlen. Gjorde de ikke det, skulle revisor indkalde til generalforsamling og informere om forholdene. I værste tilfælde, hvis generalforsamlingen ikke reagerede behørigt på revisors oplysninger, skulle revisor fratænde, og informere erhvervs og selskabsstyrelsen om årsagen hertil [*Langsted et al., 2007:142*].

Den 30. april trådte revisorloven af 2003 i kraft efter at have gennemgået en række ændringer foretaget af Erhvervs og selskabsstyrelsen, og kom som følge af en lang række regnskabsskandaler.

Lovændringen var et led i en væsentlig tilpasning af revisorloven imod de internationale regler.

Lovændringer gik på følgende punkter

- De to revisorlove samles i én lov.
- Loven regulerer alene revisors erklæringsafgivelse.
- Revisors uafhængighed sikres gennem regler om konkret uafhængighed.

- Regler om intern rotation.
- Regler om ejerskab af revisionsvirksomheder.
- Obligatorisk kvalitetskontrol via et uafhængigt Revisortilsyn.

Ændringerne bygger på henstillingerne fra EU-Kommissionen, som blev vedtaget i 2001 og 2002 [*E&S 2006*]. Den obligatoriske kvalitetskontrol var et af de helt centrale elementer da det nu skulle været et uafhængigt organ der skulle stå for den del. I den forbindelse blev revisortilsynet etableret, og har som opgave at gennemføre kvalitetskontroller af de statsautoriserede og registrerede revisorer. Derudover skal de også udforme retningslinjer for gennemførelsen af kontrollen og rapportering i forbindelse hermed [*BEK nr. 42*].

I 2004 udarbejdede EU-Kommissionen forslag til et nyt 8. Direktiv ”om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber og om ændring af Rådets direktiv” som blev vedtaget i 2006. Begrundelsen for forslaget var at sikre, at virksomhedernes regnskaber stadig var troværdige og pålidelige. Den tids seneste internationale skandaler såsom Enron, Xerox, WorldCom etc. havde påført kapitalmarkederne og økonomien store tab samt været medvirkende til at skade regnskabernes troværdighed og dermed tilliden til dem og revisors arbejde [*Eur-lex.2004:2*]. EU-Kommissionen udtrykte gennem forslaget, at der skulle foretages en øget regulering af revisionsbranchen inden for EU’s grænser. Forskellen mellem det nye 8. Direktiv og det gamle gik blandt andet på at det nye indeholdt regulering af kvalitetssikring, herunder krav til etablering af kvalitetssikringssystem, etablering af elektronisk registrering for revisionsvirksomheder, intervallet af lovpligtig kvalitetskontrol og regler for fastlæggelse af revisionshonorarer. Vedtagelsen af det nye 8. direktiv var en vigtig begivenhed for revisionsbranchen, da den, ifølge EU-kommissær Charlie McGreevy, var med til stoppe branchens selvregulering [*Andersen & Feldvoss, 2008:22*]

5.4 Erhvervs- og Selskabsstyrelsens

I forbindelse med sager som IT Factory og Roskilde Bank spiller erhvervs og selskabsstyrelsen en betydelig rolle. Der bliver i det følgende gennemgået, hvordan Erhvervs- og Selskabsstyrelsen reagerer og håndterer disse sager og om hvorvidt de oplever et øget pres fra omverden når sagerne dukker op. Derudover belyses om sagerne påvirker uddannelseskravene til revisorerne og det ressourceforbrug der afsættes i forbindelse med sagerne.

Når disse sager kommer frem i medierne, bliver fokus meget ofte rettet mod den ansvarlige minister, som er økonomi og erhvervsministeren, hvor revisorloven hører under. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen foretager en konkret vurdering af sagen, og de tager på baggrund heraf stilling til behovet for at skulle udarbejde et beredskab til ministeren. Et beredskab i sådanne tilfælde kan eksempelvis være materiale

som bruges til pressehåndtering og det kan være baggrundsmateriale om den konkrete sag og de pågældende regler [*Bilag B*]

Revisorloven fra 2008 var med til at etablere et offentligt tilsyn med revisorerne. En af de mest konkrete ændringer var at Revisortilsynet som siden 2003 skulle varetage den løbende kontrol, nu blev udvidet. Udvidelsen bestod i at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen som tilsynsmyndighed, fik mulighed for at gennemføre egentlige undersøgelser af konkrete sager. I henhold til lovbemærkningerne til undersøgelseshjemlen, er sagerne typisk et resultat af Erhvervs- og Selskabsstyrelsens og Finanstilsynets regnskabskontrol af blandt andet børsnoterede selskaber. Men mediernes dækning kan også være medvirkende til at en sag optages, da de kan have sat fokus på omstændigheder som indikerer brud på revisorloven [*Bilag B*]. Det er derfor også en naturlig del af styrelsens tilsynsvirksomhed at følge med i medierne, og derfra tage stilling til om der er tilstrækkeligt grundlag for at iværksætte en undersøgelse, når sagerne dukker op i medierne. I Erhvervs- og Selskabsstyrelsen vurderes det, at selv om revisorloven af 2008 er forholdsvis ny, har den været medvirkende til at der iværksettes flere konkrete undersøgelser på baggrund af mediernes dækning. Inden da, var der ikke direkte hjemmel til at gennemføre undersøgelserne, hvorfor de blev afsluttet med et presseberedskab. På den baggrund mener de i Erhvervs- og Selskabsstyrelsens ikke at det øgede antal sager er et udtryk for et øget pres fra omverden, men derimod en naturlig konsekvens af den nye revisorlov hvor 8. Direktiv, som sætter fokus på kvalitative kontroller, bliver implementeret [*Bilag B*].

Det er Revisorkommissionen, som er ansvarlig for afvikling af statsautoriseret eksamen og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen som er ansvarlig for reglerne om efteruddannelse. I Erhvervs- og Selskabsstyrelsen mener de ikke at de forskellige sager påvirker uddannelseskravene, men eksamensspørgsmålene bliver løbende tilpasset så de indeholder nogle af de problematikker som har været dækket i medierne. Med hensyn til efteruddannelse er kravene forholdsvis nye, så der kan man endnu ikke sige noget om hvorvidt sager har en påvirkning. Derudover er det deres vurdering at det ikke er revisorerne uddannelsesniveau omverden kritiserer, men i stedet tilsynet og regler på området. Med hensyn til de ressourcer der bruges er det svært at sige helt præcist hvor meget, da det afhænger af den konkrete sag [*Bilag B*].

5.6 Delkonklusion

Der er blevet foretaget en række investeringer i forsøget på at opretholde tilliden til revisorerne og bekæmpelsen af forventningskløften. Investeringerne har kommet fra forskellige instanser såsom revisionsbranchen og politikere og kommet til udtryk i blandt andet, stramninger i loven, tilpasning af revisoruddannelsen, skærpet kontrol og krav til revisorerne og øget kommunikation og samarbejde med pressen fra FSRs side.

FSR er en af de mest aktive parter i håndteringen af forventningskløften, da det er et område de konstant arbejder med uanset om en skandale er dukket op i medierne. Medierne spiller en betydelig rolle i håndteringen af forventningskløften, da deres dækning kan give anledning til at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen tager sager op og påbegynder en egentlig kontrol hvor der er mistanke om brud på revisorloven. Uddannelsen er en konstant proces og involverer politikere og brancheorganisationen med henblik på at øge revisors kompetencer og dermed tilliden til det arbejde de udfører.

Forventningskløften har givet anledning til en række lovændringer vedrørende revisorerne, som direkte konsekvens af sagen om Nordisk Fjer.

De mange forskellige investeringer har til en vis grad været reaktioner på forventningskløften og har dermed været en form for symptombehandling. Men nogle af investeringerne har også været mere proaktive og på forkant med forventningskløften eksempelvis FSRs initiativ til undervisning af journalister i forbindelse med regnskab. Da de er meningsdannere for den brede befolkning kan det vise sig på længere sigt at være en meget effektiv investering.

Kapitel 6 Forventningskløften i Danmark – spørgeskemaundersøgelse måling af overflows

6.1 Baggrund

I de foregående afsnit er forventningskløften blevet beskrevet ud fra Callons teori om ”framing and overflowing”. Det er blevet analyseret hvordan man håndterer forventningskløften og hvem der håndterer den.

“In order to be framed, overflows must be made measurable” [Callon, 1998:255]

I dette kapitel forsøges der at måle forventningskløften i Danmark med henblik på hvordan den manifesterer sig. Ifølge Callon skal man kunne måle overflows for at de kan frames, derfor vil der i dette kapitel samt næste forsøges at måle forventningskløften, og efterfølgende vil resultaterne blive sammenholdt med håndteringen af forventningskløften, for at vurdere effektiviteten af tiltagene.

Som tidligere nævnt, benyttes metodetrianguleringen i mit undersøgelsesdesign. Dette giver mulighed for at indhente mere nuanceret viden omkring forventningskløften. I dette kapitel vil forventningskløften blive analyseret på baggrund af kvantitativt data.

6.2 Design af spørgeskema

Som tidlige nævnt i kapitel 3, foretog Bent Warming en større undersøgelse i Danmark, som skulle afdække forventningskløften. Det er denne undersøgelse jeg har valgt at basere min undersøgelse på. Dog er ambitionsniveauet tilpasset en kandidatafhandling og ikke en Ph.d. afhandling som Bent Warmings undersøgelse var. Det er vanskeligt at indsamle kvantitativt data på en spørgeskemaundersøgelse der samtidig er repræsentativ uden statistiske usikkerheder, medmindre der er tale om meget små populationer og høj svarfrekvens. Bent Warming havde foretaget meget nøje stikprøve udvalgte respondenter til sin undersøgelse og alligevel endte det med usikkerheder på dele af hans indsamlede besvarelser. Formålet og hensigten med min dataindsamling har altså ikke været, at det skulle være repræsentativt og uden statistisk usikkerhed, men derimod at kunne finde tendenser og trends inden for emnet. Jeg har dog i størst muligt omfang forsøgt at gentage den samme fremgangsmåde som Bent Warming gjorde brug af, men i nogle tilfælde har det ikke været muligt. Derfor vil jeg når de to undersøgelser sammenlignes udelukkende fokusere på resultaterne overordnet set og ikke på de talmæssige eksakte værdier.

Det er dog ikke hele Bent Warmings undersøgelse, som jeg vil inddrage, da den også undersøgte tillidsforholdet til revisorerne, hvilket denne afhandling ikke vil beskæftige sig med. Derfor er der kun medtaget de samme cases som Bent Warming medtog i sin undersøgelse samt indledende spørgsmål omkring revisors arbejde. Grunden til dette er, at de tre cases samt de indledende spørgsmål, afdækker

både rimelighedskløften og præstationskløften som var formålet med denne undersøgelse. Case spørgsmålene kan findes under Bilag C og hele det elektroniske spørgeskema kan findes her:

<https://survey.analyzer.com/?pid=qm8ngadi>

6.3 Fremgangsmåde

Til indsamling af det kvantitative data i form af spørgeskemaundersøgelsen, har jeg benyttet mig af et survey tool der hedder ESS. I det system har jeg kunne opstille spørgeskemaet, administrere respondenterne i min undersøgelse og til sidst udtrække resultaterne som er blevet modtaget. Der er forskellige metoder til at køre spørgeskemaundersøgelsen. Man kan sende indbydelser til undersøgelsen via mail, postal undersøgelse eller et generelt link, hvor alle der modtager linket kan deltage.

For at opnå den størst mulige kontrol over min undersøgelse, og have mest muligt styr på hvem der besvarer spørgeskemaet, oprettede jeg en respondentgruppe i systemet hvor jeg kunne gruppere de forskellige interessenter afhængig af hvilken type de er.

For at finde de forskellige respondenter, søgte jeg efter de forskellige typer på internettet for at finde deres mail, så jeg efterfølgende kunne sende dem en personlig e-mail invitation.

For at indlemme så mange potentielle respondenter som muligt, har jeg udover e-mail metoden også lavet en række faste links til undersøgelsen, som kun kan besvares én gang. Fordelen ved denne fremgangsmåde er at jeg har kunnet give linkene videre i mit netværk, uden at skulle bruge tid på at søge efter personerne på internettet. Denne metode har samtidig sikret en kontrol over, hvor mange respondenter der er inviteret, frem for at uddele et link der kan besvares flere gange. Jeg har derfor også styr på de forskellige respondentgrupper, når jeg senere skal analysere på det indkomne data.

6.4 Respondentudvælgelse

6.4.1 Statsautoriserede revisorer

Ligesom Bent Warming har jeg valgt medlemmerne af FSR som population for undersøgelsen. Der er i Danmark 3.451 statsautoriserede revisorer pr. Maj 2010. FSR har i alt 2883 statsautoriserede revisorer som medlemmer, hvilket udgør medlemsgraden er 84 procent. Af de 2883 medlemmer som FSR har, er der 2043 som stadig har deres beskikkelse, de andre har deponeret deres beskikkelse og er primært pensionister. Jeg vælger de 2043 som population da det kan forvrænge resultaterne, hvis der indgår besvarelser fra statsautoriserede revisorer som ikke længere arbejder og muligvis ikke er ajourført med ny lovgivning og nye retningslinjer for praktisk udførelse af arbejdet.

Jeg har fundet revisorerne ved at søge efter dem på internettet på de forskellige revisionsfirmaers hjemmesider. Der er forsøgt at få respondenter med fra alle landsdele i processen. Warming fik sine

respondenter via FSR, men af hensyn til tid og opgavens omfang har jeg valgt denne metode og antaget at de statsautoriserede revisorer der har deltaget, er medlem af FSR.

6.4.2 Virksomhedsledere

Ligesom den tidligere undersøgelse har jeg valgt "Dansk selskab for virksomhedsledelse" i dag hedder det VL grupperne. De har 3633 medlemmer som består af ledere fra virksomhedernes øverste ledelse. Bent Warming inddrog de administrerende direktører og direktører. Det samme har jeg forsøgt mig med i denne undersøgelse. I dag er der en masse betegnelser for virksomhedens top leder, heriblandt CEO, Managing Director og mange flere. Jeg har medtaget følgende: Direktører, administrerende direktører og CEO's. CEO er den øverste leder og jeg har derfor sidestillet denne betegnelse med de to andre fra den tidligere undersøgelse.

VL grupperne består af en række undergrupper. Her registrerede jeg antallet af direktører, administrerende direktører og CEO's i hver undergruppe. Der er i alt 1803 ledere, som falder ind under og dette er populationen for min undersøgelse. Der kan dog være en mindre fejlmargen for min registrering, da der var flere ledere, der havde mere end én stillingsbetegnelse. Her valgte jeg at medtage respondenter, hvis de havde en af de tre nævnte stillingsbetegnelser stående først.

6.4.3 Arbejdsmarkedsjournalister

Bent Warming benyttede antallet af arbejdsmarkedsjournalister i Dansk journalistforbund som sin population. Mine intentioner var at gøre det samme, men forbundet er ikke selv klar over hvor mange af deres medlemmer, der tilhører denne kategori. Derfor er journalisterne blev udvalgt ved søgning på de forskellige erhvervsmediers hjemmesider.

6.4.4 Aktionærer

Ligesom med journalisterne har respondentudvælgelsen her ikke kunne ske på samme måde som i den første undersøgelse. Jeg har ikke haft adgang til Dansk Aktionærforenings medlemskartotek ligesom Warming. Derfor har jeg benyttet mig af mit personlige netværk for at skaffe egnede respondenter til denne interessegruppe.

6.5 Forbehold i forbindelse med respondentudvælgelse

Af hensyn til tid og den adgang til oplysninger som jeg har kunnet opnå, har jeg som ovenfor beskrevet været nødsaget til foretage visse antagelser og mindre ændringer. Dette har selvfølgelig også en betydning for sammenligneligheden af de to undersøgelser. Antagelserne medfører en betydelig usikkerhed, når de to undersøgelser skal sammenlignes, da det ikke er to fuldstændig identiske undersøgelser. Bent Warming havde en langt mere tilrettelagt respondentudvælgelse, hvor der blev taget hensyn til aspekter såsom, alder, køn, aktiebeholdning og tilfældig udvælgelse. Det er elementer som jeg

har forsøgt at tage hensyn til, da jeg skulle forberede min undersøgelse, men afhandlingens hovedfokus og den fornødne tid taget i betragtning, er de nødvendige antagelser et usikkerhedselement ved sammenligning som bør nævnes.

6.6 Gennemførelse af stikprøven

Undersøgelsen blev lanceret den 16. november 2010. Ligesom i den tidligere undersøgelse har jeg forsikret de deltagende respondenter fuld anonymitet, for at skaffe højest mulig svarfrekvens.

Da undersøgelsen lukkede d. 16.04. 2011 var der modtaget følgende antal svar:

Min undersøgelse		Bent Warmings undersøgelse	
Statsautoriserede revisorer	31 stk.	Statsautoriserede revisorer	69 stk.
Direktører	27 stk.	Direktører	71 stk.
Aktionærer	30 stk.	Aktionærer	76 stk.
Arbejdsmarkedsjournalister	20 stk.	Arbejdsmarkedsjournalister	50 stk.

Som det ses af tallene var der i den nye undersøgelse de samme problemer som i den gamle, at få journalisterne til at deltage i undersøgelsen. Det har betydet at svarfrekvensen for dem er lidt lavere end de andre interessegrupper. Sammenligner man antallet af de modtagne svar med Bent Warmings er der en forskel. Men taget i betragtning at dette ”blot” er en kandidatafhandling og ikke en Ph.d. samt den tidsbegrænsning jeg har haft, er med mængden af svar tilfredsstillende.

6.7 Usikkerhed og fejlkilder

I forbindelse med dataindsamlingen og den fremgangsmåde der er benyttet i afhandlingen, har der været stor fokus på at sikre høj pålidelighed af data. At sikre afhandlingen for fejlkilder er praktisk talt umuligt, derfor eksisterer der også nogle fejlkilder som skal nævnes.

Ad e-mail metoden:

Selvom jeg har sendt e-mail ud til de ønskede respondenter med et unikt link som jeg kan tracke tilbage til dem, sikrer det mig ikke, at det rent faktisk er dem selv der har afgivet svarene. Respondenten har mulighed for at videredistribuere linket, så andre kan afgive svarene. Hvis jeg skulle være fuldstændig sikker, havde det krævet jeg har været fysisk til stede og observeret mens respondenteren udfyldte spørgeskemaet

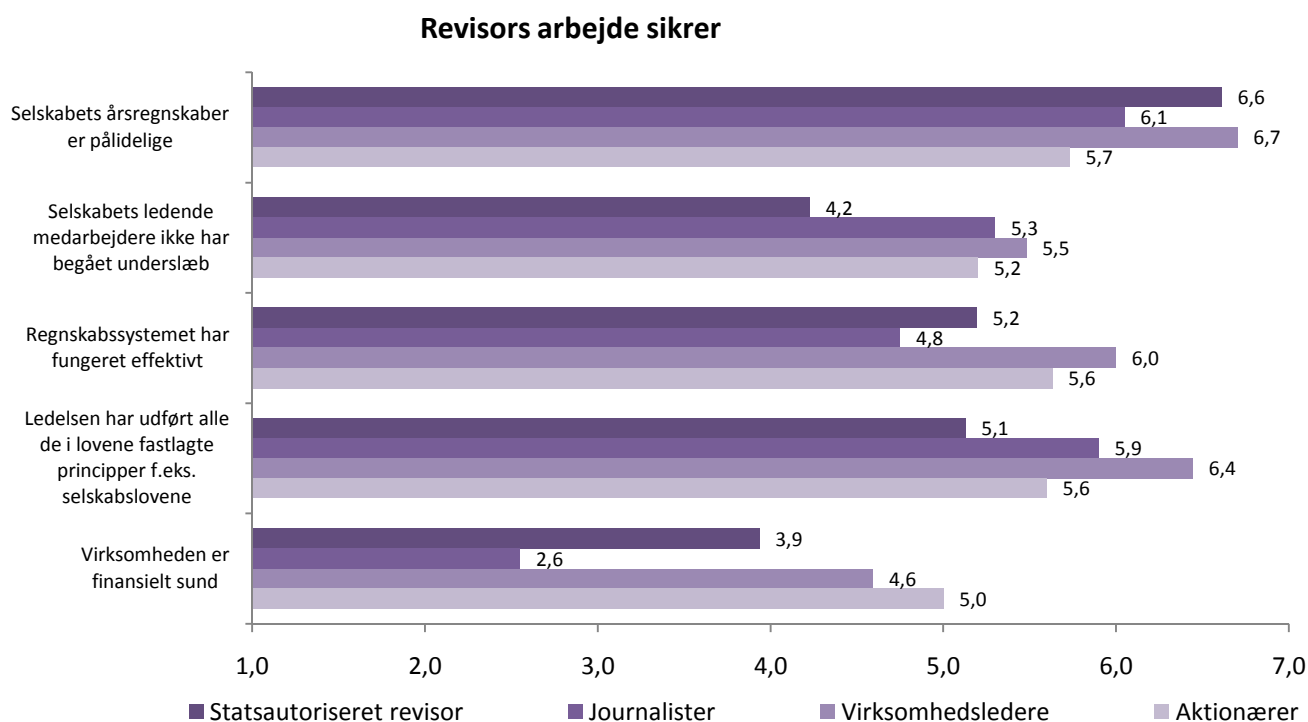
Ad faste link metoden:

Her er fejlrisikoen større end e-mail metoden. Da jeg giver linkene til folk i mit netværk som så videredistribuerede linkene videre til respondenterne. Under e-mail metoden var der en mindre risiko for at det ikke var den tiltænkte respondent der besvarede spørgeskemaet. Her er den risiko vokset yderligere da der er en "mellemand", der inviterer respondenter til undersøgelsen. Jeg kan ikke være sikker på hvem der besvarer undersøgelsen. Derudover kan jeg risikere, at de folk jeg har givet linkene, videregiver linkene til respondenter der slet ikke tilhører nogle af de ønskede interessegrupper. Det skal bemærkes at denne metode kun er foretaget hos aktionærerne, og dermed er denne type usikkerhed begrænset til denne gruppe.

Derudover kan det også være en kilde til fejl, at respondenterne ikke har haft svarmuligheden "ved ikke". Når respondenterne ikke har denne mulighed, tvinges personen til at tage stilling til svaralternativer som muligvis ikke afspejler personens reelle mening. Jeg valgte ikke at medtage dette svaralternativ, da Warmings undersøgelse også havde udeladt det.

6.8 Resultater

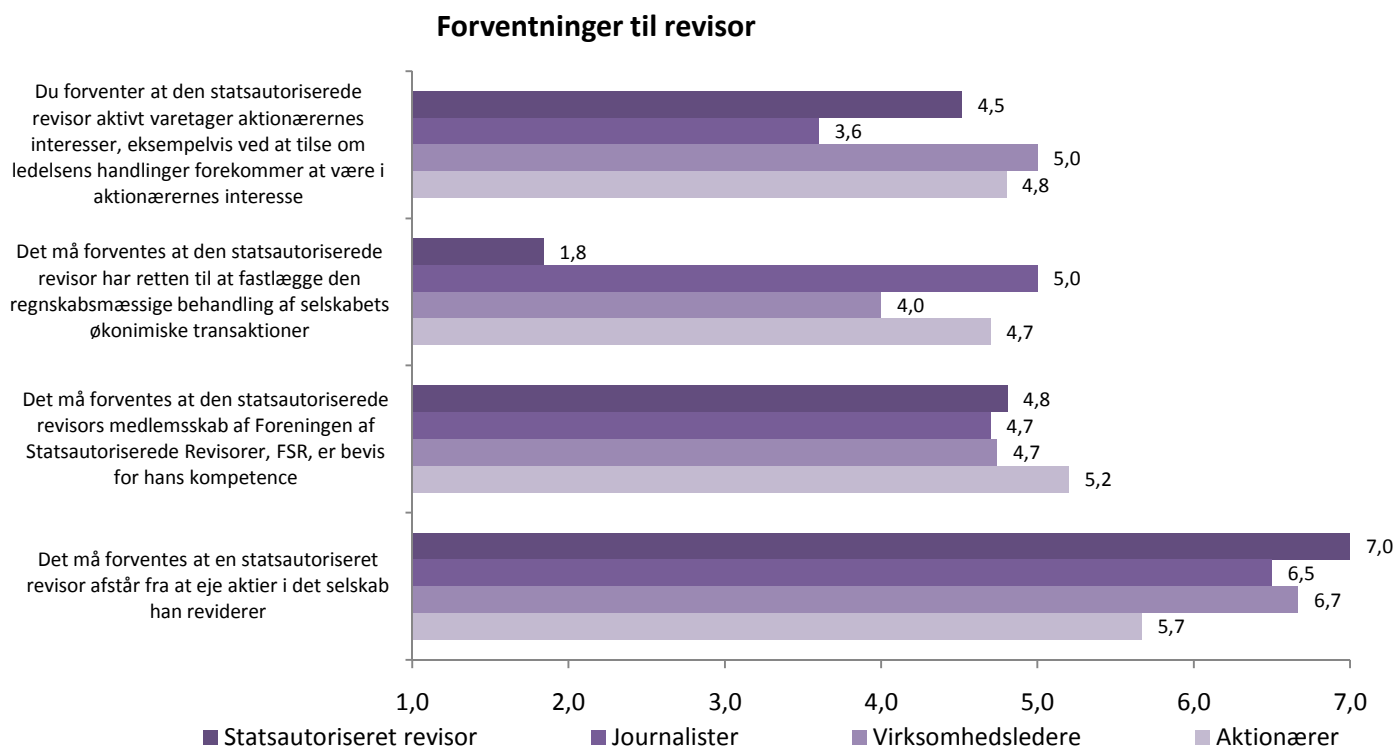
I det følgende vil resultaterne for min undersøgelse blive analyseret. Formålet var at identificere en eventuel forventningskløft og om hvorvidt den blev udgjort af en rimelighedskløft eller en præstationskløft. Spørgsmålene er fordelt på indledende spørgsmål og case spørgsmål. De indledende spørgsmål handler om hvad revisors arbejde sikrer, og de forventninger man har til revisorerne. Ved case spørgsmålene bliver respondenterne præsenteret for et scenarie og efterfølgende bedt om at tage stilling til en række udsagn. Der tages forbehold for statistiske usikkerheder, hvorfor resultaterne også vil blive konkluderet på derefter.

Med hensyn til hvad revisors arbejde sikrer, ser der ud til at være forventningskløfter på nogle af de forskellige underspørgsmål. I det store hele ligger svarene ikke alt for lang fra hinanden, men nogle steder opstår der uenighed. Alle tre interessegrupper er af den overbevisning at revisors arbejde sikrer, at virksomhedens ledelse ikke har begået underslæb. Revisorerne forholder sig neutrale på dette spørgsmål, og dermed tyder det på en mindre kløft. Derudover er der også uenigheder om hvorvidt revisors arbejde sikrer at virksomheden er finansielt sund. Virksomhedsledere og aktionærer er enige, mens journalisterne er mere uenige. Revisorerne selv forholder sig nogenlunde neutrale.

Ved de resterende udsagn, er der enighed blandt revisorerne og interessegrupperne, det er blot graden af enighed der differentierer. Værd at bemærke er, at det tilsyneladende er virksomhedslederne der har

størst tiltro til hvad revisors arbejde sikrer, mens journalisterne i nogle tilfælde ser ud til at forholde sig mere kritisk.

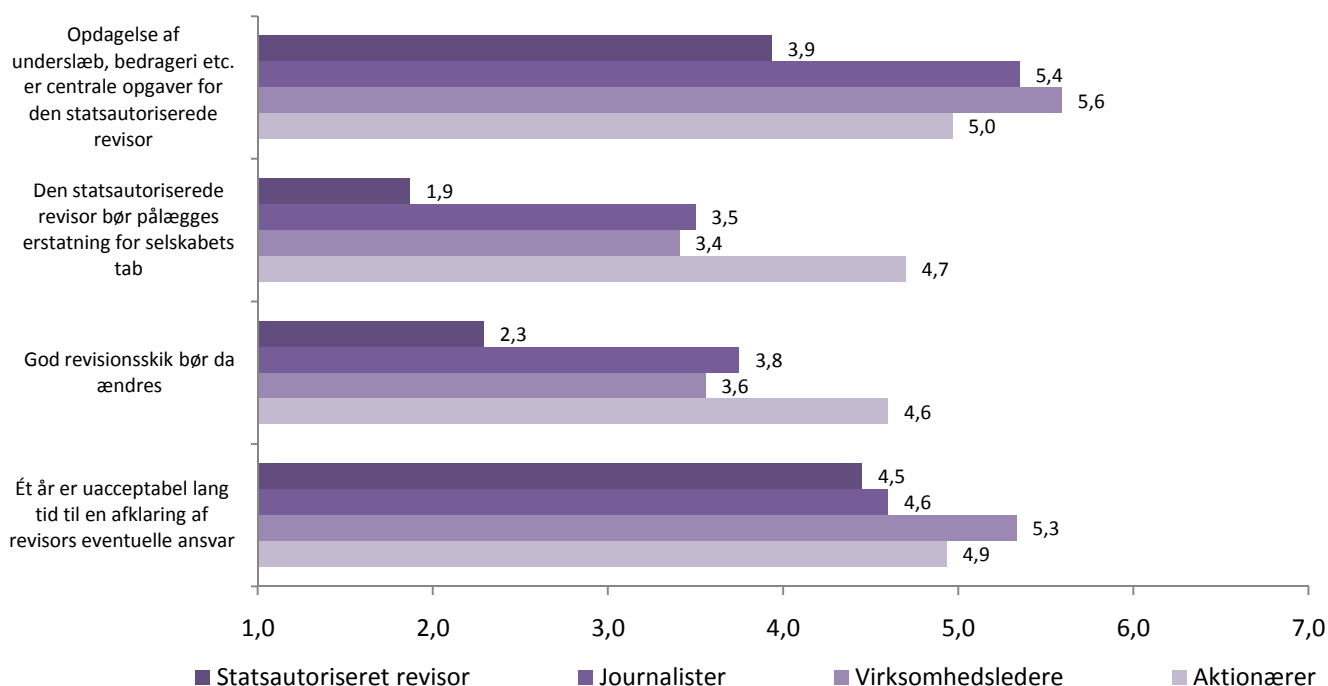

Med hensyn til de forventninger der er ved revisors arbejde, er der i bred grad stor enighed mellem revisorerne og interessegrupperne. Dog er der nogle markante undtagelser iblandt, hvor udsagnet omkring revisors ret til at fastlægge den regnskabsmæssige behandling af selskabets økonomiske transaktioner illustrerer tegn på en meget dyb kløft.

Her er revisorerne meget uenige i dette udsagn, mens virksomhedsledere og aktionærer er mere enige. Journalisterne forholder sig neutralt på dette udsagn men udgør stadig en kløft ned til revisorerne. I henhold til lovgivningen er det ledelsen af virksomheden som har ansvaret for regnskabsaflæggelsen og dermed også den regnskabsmæssige behandling af de økonomiske transaktioner. I henhold til teorien er dette et eksempel på en rimelighedskløft, da de tre interessegruppers forventninger overstiger hvad der med rimelighed kan forventes af revisor, da opgaverne ifølge loven ikke er revisors.

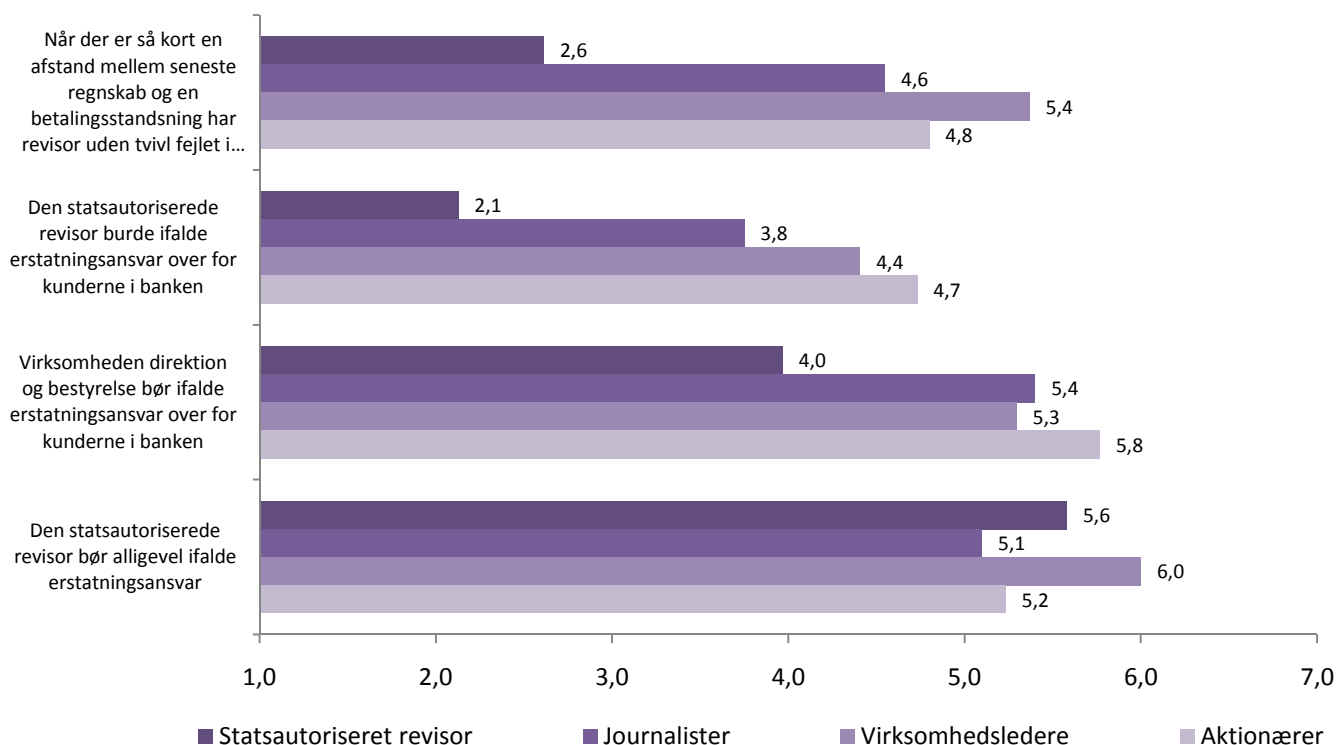
Den anden kløft går på hvorvidt revisorerne varetager aktionærernes interesse, her er revisorerne, virksomhedslederne og aktionærene generelt lige enige, men journalister derimod er lidt uenige. Med hensyn til at revisors medlemskab af FSR er bevis for dennes kompetence og at revisor afstår fra at eje aktier i det selskab han reviderer, er det mere graden af enighed der differentierer.

Case 1

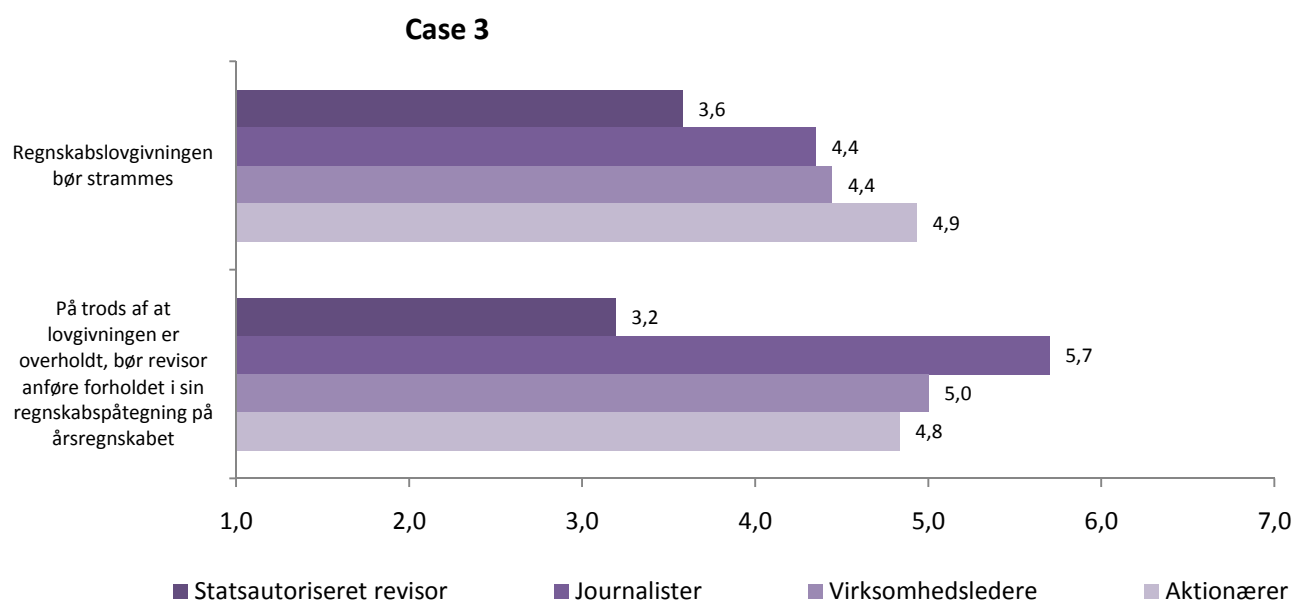

I forbindelse med casen skulle respondenterne tage stilling til en række udsagn i forbindelse med det scenarie der blev opstillet. Her var der større uenighed mellem revisorerne og interessegrupperne, blandt andet var alle interessegrupper enige i at opdagelse af underslæb er en af revisors centrale opgaver. Her var revisorerne neutrale ligesom eksemplet under hvad revisors arbejde sikrer. Den næste kløft går på, at revisor bør pålægges økonomisk ansvar som følge af at virksomhedens leder har begået underslæb. Revisorerne er meget uenige, mens aktionærerne er enige i udsagnet. Virksomhedsledere og journalister forholder sig nogenlunde neutrale i dette eksempel. Senere kommer det frem at revisor havde levet op til god revisionsskik, og igen opstår den samme uenighed hvorvidt god revisionsskik skal ændres blandt revisorerne og aktionærerne. Dette er en præstationskløft som følge af utilstrækkelig regulering og det kan også være en indikation på ”Deep pocket” tendensen som blev nævnt i kapitel 3. Da det viser sig at revisorerne har fulgt de givne retningslinjer, ønsker aktionærerne dem strammet så revisor i fremtiden kan stå til ansvar. Om det præcis er som følge af deep pocket effekten, kan man i dette tilfælde ikke være sikker på, men det kan heller ikke afvises. Der eksisterer dog en nogenlunde enighed blandt alle fire grupper, med hensyn til at et år er for lang tid at vente på en afklaring.

Case 2

Også her er der tegn på klare forventningskløfter mellem revisorerne og de tre interessegrupper. Alle tre interessegrupper er enige i at revisor har fejlet hvis virksomheden går i betalingsstandsning seks måneder senere, modsat revisorerne der er klart uenige. Udsagnet minder om eksemplet med at revisors arbejde sikrer at virksomheden er finansielt sund. Det at revisor har godkendt et regnskab er ifølge revisorerne, ikke en garanti mod at virksomheden efterfølgende skulle gå konkurs. I eksemplet ved man ikke hvad der ligger til grund for betalingsstandsningen, er det fejl i regnskabet. Dette er et eksempel på en rimelighedskløft, da revisorerne godkendelse af regnskabet ikke kan forsikre mod fremtidige nedbrud ifølge revisorerne. Der eksisterer dermed også en kløft angående hvorvidt revisorerne skal ifalde erstatningsansvar efterfølgende som kan karakteriseres som en præstationskløft. Igen er de tre interessegrupper enige i erstatningsansvaret, mens revisorerne er meget uenige. Med hensyn til direktionens ansvar er de tre interessegrupper enige i at de skal ifalde erstatningsansvar mens revisorerne forholder sig neutralt. Revisorerne og de tre interessegrupper er dog alle enige i at revisoren i casen ikke kan slippe uden om ansvaret fordi deres assistent var uerfaren.

På trods af overholdelse af regnskabsprincipper hælder de tre interessegrupper mod at regnskabsloven skal strammes og at revisor skal anføre det nævnte forhold i årsregnskabet. Omvendt hælder revisorerne mere til at være uenige i udsagnene. Der er kun tegn på en lille præstationskløft som udgøres på baggrund af utilstrækkelig regulering.

6.9 Sammenligning af med Bent Warmings resultater

Som tidligere skrevet vil resultaterne fra denne undersøgelse og Bent Warmings undersøgelse blive sammenlignet, men på et mere generelt niveau. Da jeg ikke har kunnet gennemføre min undersøgelse af tidsmæssige og praktiske årsager ved præcis samme fremgangsmåde som Warming, mistes også en del af sammenligneligheden. Det taget i betragtning og at der eksisterer statistiske usikkerheder på begge undersøgelser, vil gøre det meningsløst at sammenligne på tal som gennemsnit og svarfordelinger. I stedet vil de to undersøgelsers resultater i hovedtræk blive sammenlignet for at se om eventuelle tendenser gør sig gældende, og om forventningskløften har ændret sig.

Bent Warmings resultater viste at der eksisterede forventningskløfter på følgende områder; opklaring af underslæb, garanti for at virksomheden er finansielt sund, revisor har retten til fastlæggelse af selskabets økonomiske transaktioner, opstramning af revisors normsæt og åbenhed trods overholdelse af loven. Alle disse forventningskløfter går igen i den nye undersøgelse. At opdagelse af underslæb skulle være en af revisors centrale opgaver giver anledning til en meget markant kløft mellem revisorerne og alle interessegrupperne i Warmings undersøgelse. Men i den nye forholder revisorer sig mere neutralt mens alle interessegrupperne er meget enige, og dermed er forventningskløften her med tiden tilsyneladende reduceret.

Ved udsagnet angående at virksomheden er finansielt sund eksisterer der en kløft mellem revisorerne der forholder sig nogenlunde neutralt og aktionærene samt virksomhedslederne der er enige. Omvendt er journalisterne i dette tilfælde uenige.

Ved fastlæggelse af selskabets regnskabsprincipper er de to undersøgelser meget ens, både aktionærer og journalister mener at revisor har retten til det, mens revisorerne i meget høj grad er uenige. Derudover forholder virksomhedslederne sig nogenlunde neutralt til dette udsagn. Vedrørende stramning af revisors normsæt er de to undersøgelser tæt på hinanden, men en kløft mellem revisorerne og journalisterne har ændret sig til at være en kløft mellem revisorerne og aktionærene, som mener at god revisionsskik bør ændres. Nu er det journalisterne og virksomhedslederne der er nogenlunde neutrale omkring udsagnet. At revisor skal være mere åbne trods overholdelse af loven udløser en kløft mellem revisorerne og alle tre interessegrupper i begge undersøgelser.

Sammenligningen mellem de to undersøgelser viser at der er meget stor lighed omkring forventningskløften i Bent Warmings undersøgelse og den undersøgelse jeg har foretaget. Dog synes forventningskløften reduceret i forhold til journalisterne, med hensyn til udsagnene om virksomhedens finansielle sundhed og opstramning af revisors normsæt, hvor tendensen er at de er mere enige med revisorerne.

6.10 Investeringernes effektivitet

Kapitel 5 illustrerede at der er blevet gennemført en række tiltag i forsøget på at håndtere forventningskløften, eksemplificeret i form af lovændringer, tilpasning af revisorernes uddannelse og FSRs kommunikationsarbejde. Sammenligningen af resultaterne med Warmings undersøgelse viste at der var store fællestræk mellem de to undersøgelser. To helt centrale forskelle var, at forventningskløften mellem revisorerne og journalisterne synes mindsket. Journalisternes meninger angående udsagnene omkring virksomhedens finansielle sundhed og opstramning af revisorernes normsæt, havde udviklet sig til en større grad af enighed med revisorerne. Journalisterne er den interessegruppe som FSR har stor fokus på, når forventningskløften skal håndteres. De arrangerer blandt andet regnskabsundervisning for journalisterne for at øge deres kendskab til revisorernes arbejde. Den statistiske usikkerhed på begge undersøgelser gør det svært at konkludere om investeringerne har haft en effekt, men resultaterne sammenholdt med FSRs indsats med journalisterne giver en klar indikation af at have haft en effekt.

Der findes flere undersøgelser der påpeger netop undervisning som en væsentlig faktor til at nedbringe og bekæmpe forventningskløften. Blandt andet viste en undersøgelse "*The effect of education on the audit expectation gap*" af Monroe & Woodliff, blandt universitetsstuderende, at ved at undervise dem

og informere omkring revision, mindskede det forventningskløften. Ved at foretage mere proaktive investeringer kan man måske med succes bekæmpe forventningskløften. Om det bliver det første scenarie Callon beskriver hvor framing er normen og forventningskløften er et resultat af en ufuldstændig ramme er svært at vurdere. Ifølge teorien er det ikke en umulighed, men som resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen indikerer, er forventningskløften normen frem for undtagelsen, da investeringerne tilsyneladende ikke har haft en særlig effekt.

6.11 Delkonklusion

Spørgeskemaundersøgelsen skulle måle om forventningskløften manifesterede sig i Danmark og i hvor høj grad. De involverede interessegrupper var statsautoriserede revisorer, journalister, virksomhedsledere og aktionærer, som skulle give deres mening til kende omkring revisorerne og deres arbejde. Resultaterne giver en betydelig indikation på, at forventningskløften eksisterer i Danmark. De indledende spørgsmål omkring forventninger gav kun anledning til beskedne kløfter mellem revisorerne og interessegrupperne, bortset fra nogle få eksempler. Case spørgsmålene der eksemplificerede problemstillinger i forbindelse med revisorernes arbejde, gav anledning til større grad af uenigheder mellem revisorerne og de tre øvrige interessegrupper.

Undersøgelsen viser, at den forventningskløft der tilsyneladende eksisterer, manifesterer sig i form af både en rimelighedskløft og præstationskløft, herunder utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation. Rimelighedskløften manifesterede sig ved uoverensstemmelser angående revisorernes arbejdsopgaver. Alle tre interessegrupper var af den overbevisning at revisor havde ret til at bestemme den regnskabsmæssige behandling af virksomhedens økonomiske transaktioner og at revisors arbejde sikrer at virksomhedens ledelse ikke har begået underslæb. Modsat var revisorerne uenige i disse udsagn

Præstationskløften i form af utilstrækkelig præstation manifesterede sig ved udsagnet om, at revisor uden tvivl har fejlet når en virksomhed hvis regnskab de har godkendt, seks måneder senere går i betalingsstandsning. Revisorerne var ikke enige i disse udsagn.

Derudover mente interessegrupperne, at god revisionsskik skulle ændres selv om revisor havde overholdt den, fordi en leder havde begået underslæb uden revisor havde opdaget det. De mente også at lovgivningen bør ændres i forbindelse med usikkerhed på et byggeprojekt, hvori præstationskløften som følge af utilstrækkelig regulering manifesterede sig.

Resultaterne viser en stor lighed med Bent Warming undersøgelse. Med undtagelse af tre tilfælde, manifesterede forventningskløften og dens delkomponenter sig på de samme spørgsmål. Undtagelserne bestod i, at journalisterne på udsagnene omkring virksomhedens finansielle sundhed og opstramning af

revisors normsæt, er mere enige med revisorerne. Uenigheden mellem revisorerne og interessegrupperne er reduceret angående udsagnet om opdagelse af underslæb, hvor revisorerne selv nu forholder sig mere neutralt.

Årsagen til den større grad af enighed mellem revisorerne og journalisterne, kan være en konsekvens af, at FSR bruger mange ressourcer på netop journalisterne i forsøget på at højne deres viden om revisorerhvervet. Ud fra spørgeskemaets resultater kan det ikke endeligt konkluderes at FSRs investeringer har vist sig effektive, men der er en umiddelbar indikation af det. Set i lyset af undersøgelsens store lighedstræk med Bent Warmings undersøgelsen, og at investeringernes ikke har haft en særlig effekt, synes resultaterne at støtte op omkring Callons antitese der siger at overflows og dermed forventningskløften er normen, mens framing i form af investeringer er dyre, da overflows i form af forventningskløften er en konstant proces. Callon anser ikke muligheden for at framing er uopnåeligt, men som en ufuldstændig proces.

Kapitel 7 Forventningskløften i Danmark – Case analyse måling af overflows

I forlængelse af kapitel 6 vil der i dette kapitel forsøges at måle forventningskløften i Danmark og hvordan den manifesterer sig. I dette kapitel baserer analysen sig på kvalitativt data i form af cases. Den kvantitative analyse i form af spørgeskemaundersøgelsen viste i *hvor høj* grad den manifesterer sig. Den kvalitative analyse i form af casestudierne kan derimod illustrere mere konkret *hvordan* forventningskløften manifesterer sig.

Efterfølgende vil resultaterne blive sammenholdt med håndteringen af forventningskløften, for at vurdere effektiviteten af tiltagene.

Her vil der blive gennemgået tre forskellige og velkendte erhvervsskandaler inden for nyere dansk tid. Der er tale om Nordisk Fjer, Roskilde Bank og IT Factory sagerne. Alle tre cases har til fælles, at virksomhedernes direktører enten har overskredet lovmæssige beføjelser eller decideret begået internt svindel i deres respektive virksomheder. Efterfølgende er virksomhederne gået konkurs som følge af ulovlighederne eller som indirekte konsekvens af, at de organer som skulle kontrollere direktørerne, herunder revisorerne, ikke har formået at skride ind over for den hasarderede eller svigagtige ledelse. Formålet ved gennemgangen og analysen af nedenstående cases er at undersøge og illustrere omverdens forventninger, til revisor og dermed også forventningskløften og hvordan den kommer til udtryk. Det er ikke meningen at diskutere hvorvidt revisor har begået fejl i de forskellige sager, det er retssagernes domsafsigelser der afgør det.

7.1 Nordisk Fjer case

Nordisk Fjer blev stiftet i 20. marts 1901 af H.O. Lange. Forretningsgrundlaget baserede sig på at indkøbe og rense råfjer, som dernæst skulle sælges videre til dyne- og møbelfabriker. H.O. Lange gjorde det godt og besad et usædvanligt handelstalant, og med tiden lykkedes det ham at etablere eksport til nabolandene Sverige, Norge og Tyskland [Penge2 2002]. I 1959 ansatte H.O. Lange den dengang 25-årige Johannes Petersen hos Nordisk Fjer. Han bemærkede Johannes Petersens enorme potentiale og da Nordisk Fjer i al hemmelighed overtog Fyens Fjerfabrik, beslutter han sig for at udnævne Johannes Petersen som direktør.

I 1961 døde H.O. Lange, det lykkedes ham at skabe en solid virksomhed der generede overskud og Johannes Petersen indtog nu direktørposten i selskabet. Han ønskede at virksomheden skulle kontrollere værdikæden helt ud til butiksniveau hvor kunderne købte dynerne og puderne [Penge2 2002]. I slutningen af 70'erne var der en voldsom gældsætning, som medførte en kraftig rentebyrde, som følge af de massive investeringer. Der blev blevet etableret en række dattervirksomheder i forskellige lande,

omsætningen steg, men produktionsapparatet var vokset så voldsomt at der solgtes med underskud for at holde maskineriet i gang. I denne periode blev regnskaberne sminket, ved hjælp af deres interne selskab Nordisk Fjer Udviklingscenter A/S. Dette selskab udviklede og solgte maskiner til virksomhedens egne fabrikker og til urealistiske og kunstige priser, for at man kunne præsentere en fortjeneste i regnskabet. I 1988 opkøbte de den amerikanske tekstilvirksomhed Chatham Manufacturing Company som med det samme blev opskrevet i regnskaberne til kunstige priser. I den forbindelse solgte Nordisk Fjer maskinerne med de højt overdrevne priser til leasingselskaber for efterfølgende at leje dem tilbage. Årsagen til dette var, at de opnåede en forbedret likviditet her og nu, men gældsbyrden blev ved med at vokse. Johannes Petersen havde bestemt, at der skulle være overskud uanset hvad, og kombineret med den voksende gældsbyrde arrangerer han en masse fiktive handler [Penge2 2002]. Omsætningen toppede i 1989 med 2.640 mio. kroner, resultatet efter skat var det bedste i virksomhedens historie og egenkapitalen var solid. Men flere analytikere begynder at kritisere regnskaberne for et utilstrækkeligt informationsniveau og, at de adskillige gange man havde ændret regnskabsprincipper [Penge2 2002]. De informationer som var at finde insinuerede, at de var blevet sminket, men alligevel stod nationale og internationale banker i kø for at låne dem penge. Kritikken var stadig massiv, men det lykkedes Nordisk Fjer at gennemføre tre emissioner som tilsyneladende genskabte tilliden på trods af de hyppige regnskabsændringer og udskiftninger af revisorer. I 1990 formåede Johannes Petersen at overtale og tvinge finansdirektøren til at underskrive en urevideret regnskabsmeddelelse, der viste at Nordisk Fjer havde et overskud på 110 mio. kroner i stedet for et underskud på 349 mio. kroner som var det korrekte. Disse tal blev fremlagt til den ekstraordinære generalforsamling, den 25. september 1990 samt planerne for en omfattende ændring af hele koncernen. Denne plan kaldtes Project Southern Comfort og indebar, at dattervirksomheder, fabrikker og produktionen skulle høre under det hollandske holdingselskab Northern Feather hvor Nordisk Fjer skulle eje 48 procent mens de resterende 52 procent skulle sælges. Salgsprisen var angivet til ca. 500 mio. kroner og skulle tilfalde Nordisk Fjer som efterfølgende skulle fungere som et investeringsselskab. Problemet for Johannes Petersen var, at aftalen slet ikke eksisterede og han gjorde et sidste desperat forsøg der involverede skuffeselskaber i Caribien og et fiktiv salg af det hollandske selskab. Men det fiktive salg blev afsløret i dagbladet Børsen, og fondsbørsen ønskede en redegørelse fra Johannes Petersen som i første omgang beskyldte historien for at være falsk. Fondsbørsen ønskede en række spørgsmål besvaret med frist til mandag morgen 19. november, samtidig drøftede Unibank og Danske Bank situationen da de havde udlånt 625 mio. kroner til Nordisk Fjer. De aftalte et møde om søndagen hvor også Johannes Petersen skulle deltage. Men han dukkede aldrig op, han havde taget sit eget liv, og Nordisk Fjer gik efterfølgende i betalingsstandsning. Man forsøgte at foretage en rekonstruktion, men Nordisk Fjer gik konkurs den 5. marts 1991, hvilket resulterede i at

aktionærerne tabte 657 mio. kroner og en egenkapital med et underskud på 1,4 mia. kroner [Penge2 2002].

Forventningskløften

Efterfølgende var der en massiv kritik af revisorerne, der blandt andet gik på at de ignorerede advarsler, at de mange afgående revisorer ikke kommunikerede sammen og lovgivningen omkring udførelsen af revisors arbejde. på grund af skandalens omfang involverede det interessegrupper som politikere, aktionærer og FSR.

Blandt andet vakte der stor harme hos aktionærerne, at det til at starte med kun var bestyrelsen og direktionen der blev rettet erstatningskrav imod. De mente, at dem der havde det største ansvar var revisorerne

”Men jeg kan ikke se, hvorfor revisorerne skal friholdes. Umiddelbart må det vel være dem, der har det allerstørste ansvar,« siger Jørgen Nyborg” [Hansted, 1991].

Ovenstående citat illustrerer at aktionærerne i meget høj grad vurderede revisorerne arbejde til at være utilstrækkeligt og dermed en manifestation af en præstationskløft.

Ud fra citatet, kan der også drages paralleller til revisionsbranchens teori omkring deep pocket fænomenet. Her lagde FSR stor vægt på at ligegyldigt om revisor har begået en fejl eller om virksomhedens konkurs er en følge af ”vanvittige” ledelseshandlinger, går man målrettet efter revisor. Om deep pocket tendensen i denne sag er tilfældet er der ikke nok information til at kunne konkludere, men meget tyder på at revisionsbranchen synes at omverden, i dette tilfælde aktionærerne, har meget høje krav til revisors ansvar.

Derudover er der en meget stor utilfredshed med den daværende lovgivning som vedrørte revisorerne hvori præstationskløften i form af utilstrækkelig regulering manifesterede sig. Især politikkerne så deres snit til at markere sig i debatten ved at rette en hård kritik af revisorstandens arbejde og varsle en række stramninger i lovgivningen. Der blev også nedsat ekspertudvalg som skulle evaluere mulige huller og lovområder der skulle ændres. FSR var også ude og kritisere lovgivningen, da de ikke ønskede en uretfærdig kritik og evaluering af revisor, når det var på baggrund af en forældet lovgivning at der skete så mange svindelsager [Snitkjær, 1991]. Kritikpunkter fra de forskellige interessegrupper var blandt andet, at der ikke var krav til at den nye revisor kommunikerede med den afgående og at det var for let at lukke munden på revisor, da man kunne afskedige dem uden de bestemt ved lov havde mulighed for at udtrykke sig om forholdet. Revisorerne mente at det skulle være et lovkrav at moderselskab og de

udenlandske datterselskaber skal revideres af det samme revisionsfirma, for at forbedre revisionen, samt at der skulle foretages forbedringer af regnskabsreglerne så de kunne blive mere informative til fordel for kreditorer, investorer og resten af omverden.

Resultatet af den utilstrækkelige regulering blev, en række lovændringer som nævnt tidligere i kapitel 5. Ændringerne bestod i øgede krav til revisorerne hvor den nytilkomne revisor skal indhente oplysninger om årsag til det afbrudte samarbejde med virksomheden hos den afgåede revisor. Derudover blev det lovpligtigt for revisor, på generalforsamlingen, at besvare spørgsmål til oplysning omkring revisionsopgaverne og revisor blev gjort pligtig at være til stede på generalforsamlinger hos børsnoterede aktieselskaber

Forventningskløften i Nordisk Fjer skandalen manifesterer sig i høj grad på en præstationskløft. Præstationskløften består af to delkomponenter, utilstrækkelig præstation og utilstrækkelig regulering. Den utilstrækkelige præstation udsprang af at Nordisk Fjers mange forskellige revisorer aldrig opdagede Johannes Petersens omfangsrige regnskabssvindler. Den utilstrækkelige regulering i udsprang af manglende og forældet lovregulering af revisors opgaver og ansvar.

7.2 Roskilde Bank case

Roskilde Bank blev etableret tilbage i 1800 tallet og har gennem tiden spillet en aktiv rolle i det lokale bybillede. Deres direktør Niels Valentin var den yngste, dengang, i Danmarks historie til at blive udnævnt som direktør i en dansk bank. På overfladen så alt ud til at gå perfekt for Roskilde Bank, som med Niels Valentin i spidsen i løbet af en årrække ekspanderede kraftigt inden for den danske bankverden. Virkeligheden var dog en anden, og Niels Valentin nåede at stoppe og takke af, inden sagen for alvor brød ud i offentligheden. Det viste sig undervejs, i den tid Valentin havde fungeret som administrerende direktør for banken, at han havde haft en alt for magtfuld position, som tillod ham at gennemføre en lang række af yderst kritisable handlinger i hans virke, på grund af en passiv bestyrelse. Det lykkedes ham at tørre en privat fejlinvestering af på Roskilde Bank i form af Tre kroner grunden, her trumfede han den passive bestyrelse, som var for bange grundet hans store magt[DR 2009]. Bankens daværende revisor var også opmærksom på problemet og skrev i en rapport om situationen og dens eventuelle fatale konsekvenser. Der var kun én i bestyrelsen som havde modet til at tage kampen op med Valentin, og det var Ole Bjørn Nielsen. I 1997 tog han initiativ til en ny konstellation i bestyrelsen for at skabe bedre betingelser for at kunne give Valentin det rette og nødvendig modspil. Han pegede på at Peter Müller skulle være formand for bestyrelsen og ham selv som næstformand. Müller var 4. generation i bestyrelsen og hans familie havde været med til at oprette Roskilde Bank. Den nye konstellation lykkedes ikke, da Peter Müller ikke turde lade sig opstille, på grund af Valentins magt og,

at Valentin havde indstillet sin personlige ven brugtvognsforhandler Jens Winther til posten[DR 2009]. Det lykkedes Valentin at trumfe Jens Winther til at overtage formandsposten for bestyrelsen. Dette fik Ole Bjørn Nielsen til at trække sig i utide i 1998, dog nåede han til en generalforsamling at gøre opmærksom på problemstillingen med magtforholdet mellem bestyrelsen og direktøren. Nu var vejen banet for Valentin, da der reelt intet modspil var til ham fra bestyrelsens side. I 2003 fik Valentin forhandlet sig til en aktieoption på 22 millioner kr. som var særdeles lukrativ for Valentin og særdeles uhensigtsmæssigt sammensat set fra Roskilde Bank. Normalt skal en aktieoption stå i 5 år inden aktierne må sælges, samtidig med, at man får en mindre tildeling hvert år, men Valentin fik hele sin option på en gang. Ved en sådan aftale er der et stærkt incitament, for at skrue aktiekursen op højest muligt på et givent tidspunkt, uden at tænke på hvordan kursen efterfølgende skulle ændre sig. Det nye optionsprogram samt den passive bestyrelse betød at han havde en fuldstændig kontrol over Roskilde Bank. Det betød en eksplosiv vækst i udlån, herunder en række yderst risikable til ejendomsspekulanter. Blandt andet gjorde de forretninger med Jørgen Olsen som i bankverden var kendt som en af årsagerne til at Krone Bank krakkede tilbage i 1984[DR 2009]. Tilmed krævede de ingen sikkerhed i projektet hvor de lånte 700 mio. kr. Derudover foretog de yderligere risikable lån til andre kendte entreprenører som tidligere var gået konkurs. De mange udlån øger bankens omsætning og dermed steg aktien også. I mellemtiden kom der et nyt bestyrelsesmedlem Ib Mardahl-Hansen. Han fandt hurtigt ud af at direktionen havde foretaget et stort antal efterretningssager, som er sager hvor aftaler, som direktionen normalt ikke har bemyndigelse til at gennemføre, eksempelvis lån på over 50 mio. kr. alligevel kan gennemføres udenom bestyrelsen fordi sagen er presserende i henhold til aktieselskabsloven § 54 stk. 2. Denne tendens havde finanstilsynet bemærket over de seneste 10 år og advaret imod adskillige gange. Derudover kom finanstilsynet ultimo 2006 med nye krav til bankens solvens, på baggrund af deres adskillige og usikre udlån til byggebranchen. De skulle forhøje deres kapitalberedskab som betød at for hver 100 kr. de lånte ud, skulle de have 10,75 kr. i reserve[DR 2009]. Derfor solgte de nu ud af deres egne aktier for at imødekomme kravene til deres reserver.

Boligkrisen fik en masse af Roskilde Banks kunder til at bukke under og dermed påføre banken massive milliontab. Den 14. juli 2008 var det definitivt slut for banken, den blev sat til salg og i august blev Roskilde Bank overtaget af nationalbanken. Det endelige tab er endnu ikke opgjort men, det er indtil videre kommet op på 9 mia. kr. og en masse fortvivlede bankkunder og aktionærer[DR 2009].

Forventningskløften

Efterfølgende blev revisorerne anklaget for ikke at have gjort sit arbejde godt nok, hvor både bestyrelsesmedlemmer, aktionærer og debattører langede ud efter revisor. Blandt andet udtrykker en debattør sin forundring over at der ikke for længst er rejst en erstatningssag mod revisor og:

"Alle investorer og til en vis grad også Finanstilsynet støtter sig jo til de eksterne revisorers rapportering. "Normale" branchekyndige revisorer ville jo for længst have opdaget en sjusket kreditkultur og forlangt hensættelser for at kunne aflevere et anmærkningsfrit regnskab" [Lunde 2008]

Debattørens indlæg giver udtryk for en præstationskløft, hvor de pågældende revisorer bliver evalueret til at have udført en utilstrækkelig præstation. Derudover eksisterer der også en rimelighedskløft, da debattøren forventer, at det er revisorerne der aflægger regnskabet. I henhold til lovgivningen er det virksomhedens ledelse der har ansvaret for regnskabsaflæggelsen

Indlægget kan også sammenholdes med branchens teori omkring deep pocket fænomenet og "the illusion of exactitude". Elementer der kan støtte op om den teori er, at virksomhedsledelsen tilsyneladende har haft en risikabel strategi for banken. Banken har heller ikke haft en ledelsesmæssig struktur der sikrede den nødvendig kontrol mellem bestyrelse og direktion.

Revisionsbranchen ville i dette eksempel vurdere dette til at være en jagt på revisor, eftersom nogle af de kritisable forhold var blevet bemærket og kommenteret af bankens revisorer og Roskilde Bank stadig fortsatte uden at ændre på forholdene. Revisionsbranchen ville i den forbindelse måske også hæfte sig ved udsagnet om en sjusket kreditkultur. Efter finanskrisen er brudt ud, er det kommet frem at adskillige banker har haft massive tab på udlån til deres kunder, måske som følge af den lemfældige kreditgivning.

Indlægget giver også udtryk om en forventning til at regnskabet er "anmærkningsfrit". FSR bruger en del tid på at kommunikere ud til omverden at revisors arbejde og påtegning ikke er en garanti for at regnskabet er fejlfrit, og at brugerne af regnskaberne skal lære at forstå og acceptere, at der aldrig kan være tale om eksakte tal:

"Og de må forstå, at en blank påtegning betyder "bestået". Ikke perfekt." [FSR 2009_1]

Der er uoverensstemmelser i opfattelsen af hvad revisors arbejde er og omfanget deraf mellem omverden og revisorerne selv. Dette er et eksempel på en forventningskløft, der både kommer til udtryk som følge af en utilstrækkelig præstation og en rimelighedskløft.

Jens Løgstrup var bestyrelsesformand da banken gik i betalingsstandsning og fratrådte da banken gik konkurs, han er også af den klare overbevisning at revisor har udført et utilstrækkeligt stykke arbejde.

”Det arbejde har firmaet ikke lavet ordentligt, når det få måneder senere viser sig, at der tværtimod er en stor, negativ egenkapital. Men rigtig mange har købt aktier ud fra revisionens ”blåstempling” af det seneste regnskab. Derfor ser det ud, som om der er et solidt grundlag for, at en gruppe aktionærer kan rejse erstatningskrav mod ledelsen og mod revisionen, skønner Jens Løgstrup” [Berlingske 2009]

Hans udtalelser minder om eksemplet med debattøren, hvor han også konkluderer at revisors arbejde ikke er blevet udført ordentligt. Han mener, at der er store muligheder for at man kan hente erstatning hjem via retssag mod revisorerne.

”Et så stort revisionsfirma har en forsikring, som dækker dem ind, hvis det viser sig, at de kan stilles til ansvar i en sådan sag. Hvis aktionærerne får medhold i et sådant krav, tilgår pengene dem direkte. Her skal de ikke ”konkurrere” med kreditorer eller andre, anfører Jens Løgstrup” [Berlingske 2009]

Ovenstående citat synes at bakke op omkring deep pocket teorien, udtalelsen kan efterlade det indtryk at man målrettet går efter revisorerne, da de er i besiddelse af en forsikring. Det er meget begrænset hvad bestyrelsen og ledelsen har af midler, modsat revisorerne som skal være i besiddelse af den lovpligtige forsikring. Om omverden generelt vælger at fokusere på revisorerne fordi det er der at der er flest penge at hente skal være usagt, men denne case illustrerer at det bestemt ikke er utænkligt. I denne case er der kraftige indikationer for at revisionsbranchens teorier også finder sted i virkeligheden.

Et modargument til deep pocket teorien, kunne være, at nogle vurderer Roskilde Banks metoder og måden de behandlede deres kunder som værende dybt uetiske. Dette har muligvis også skærpet behovet for at straffe de ansvarlige og begrænse tabet for aktionærerne. Her har revisor muligvis været den mest sandsynlige part som kunne medvirke til det.

Roskilde Bank sagen har illustreret, at der eksisterer en forventningskløft til revisors arbejde og at den udgøres som følge af en rimelighedskløft og en præstationskløft. Derudover er der en forventningskløft til nøjagtigheden af revisors arbejde. Eksemplerne i casen viser at omverden forventer at regnskabet er fejlfrit, mens revisorerne mener at revision sikrer at regnskabet er bestået og ikke fejlfrit. Casen viste også forholdsvist stærke indikationer på at deep pocket fænomenet er et element der gør sig gældende, når revisorerne bliver evalueret i forbindelse med disse sager.

7.3 IT Factory case

IT Factory sagen er den nyeste skandale i Danmark, som brød ud i 2008 med deres konkurs og direktør Stein Baggers mystiske forsvinden. Inden hele bedragerisagen kom frem til offentlighedens kendskab, var IT Factory en komet inden for dansk erhvervsliv. Deres enorme vækst og fremragende økonomiske resultater medførte ros og anerkendelse i branchen, og de blev kåret til Danmarks bedste it-virksomhed i 2008 af Computerworld og Entrepreneur Of The Year af Ernst & Young. Ved sidstnævnte kåring den 27. november 2008 var Stein Bagger ikke til stede, da han befandt sig i Dubai med sin kone [DR 2008]. Få dage efter kåringen opdagede bestyrelsesformand Asger Jensby et hemmeligt kontor i nærheden af virksomhedens domicil, og det begyndte at gå op for ham hvad der egentligt var foregået. Stein Bagger havde begået underslæb af betydelige dimensioner. Hele virksomhedens vækst har været baseret på baggrund af en nøje udspekuleret leasingkarussel, udtænkt af Stein Bagger. Det var lykkedes Stein Bagger med gode taleegenskaber og karisma, samt stram kontrol med virksomhedens ansatte at skjule disse leasingaftaler for Asger Jensby. Hele historien om Stein Baggers person og det selskab han drev, viste sig at være usand. Asger Jensby troede, at han havde ansat en direktør med en MBA og Ph.d. og som var ekspert i "turn arounds" og havde opnået stor succes og erfaring som leder i andre virksomheder. Virkeligheden viste sig at være en anden, Stein Bagger var droppet ud af 10. Klasse, havde forsøgt sig som smed, rejseguide, sælger af kosttilskud og gået konkurs med 5 virksomheder. Ifølge Asger Jensby kom det hele som en stor overraskelse, da han stolede på sin direktør [DR 2008]. Men der havde været flere alarmklokker som ikke blev bemærket. Inden Asger Jensby selv blev bestyrelsesformand havde han på baggrund af sit møde med Stein Bagger, anbefalet ham til formand i IT Factory i 2001. Dengang var virksomheden ejet af 2M Invest, men de gik konkurs. Danske Bank, Nordea, Spar Nord og Amager Banken overtog kontrollen med virksomheden og indsatte en ny bestyrelse, mens Stein fortsatte som direktør. Den nye bestyrelse opdagede svindel med fakturaer i 2003 og tilliden til Stein Bagger forsvandt og han blev meldt til politiet. Det endte med virksomhedens konkurs i 2004 og politiet frafaldt sagen på grund af mangel på beviser. Stein ville gendanne virksomheden og ønskede Jensby i bestyrelsen som accepterede, uden at sætte sig ind i årsagen til virksomhedens konkurs. I samme forbindelse fortsatte Danske Bank deres samarbejde med IT Factory selv om de kendte til svindlen med fakturaerne i 2003 [DR 2008].

Det nye IT Factory blev en succes med Stein Bagger ved roret, hvor virksomheden oplevede kraftig vækst, men samtidig begyndte det at undre folk i branchen, som ikke kunne finde ud af, hvad deres produkt og hvem deres kunder var. Bo Svensson som selv er i branchen skrev en anonym mail til Asger Jensby og opstillede en række punkter og advarede mod mulig svindel. Asger Jensby valgte ikke at reagere på denne mail, men hævdede, at han sendte den videre til deres revisorer KPMG, som dog

nægter at have modtaget denne mail[DR 2008]. For at skjule sin svindel med leasing fortalte han omverden og de ansatte, at de havde en aftale med IBM. Men den store vækst havde sine ulemper for Stein Bagger, da IT Factory blev kåret til den bedste it virksomhed af Computerworld. Nu var han nødt til at forklare, hvordan de gjorde det så godt. Her kom han til at nævne sin svenske samarbejdspartner Mikael Ljungman som havde et meget blakket ry. Dorte Toft var også meget skeptisk og skrev en række kritiske artikler omkring Stein Bakker. Nogle måneder inden kollapset var hun og Jan Horsager fra Computerworld til møde med ham, hvor han forsøgte at svare på en række kritiske spørgsmål omkring hans uddannelse og virksomheden[DR 2008].

Hans IBM forklaring var ikke afstemt med omverden og det blev fatalt for ham, at Asger Jensby udtalte sig om IBM aftalen til Dorte Toft 10 dage inden konkursen. Presset blev for stort og Stein Bagger forsvandt samme dag som de modtog prisen for Entrepreneur Of The Year. Virksomheden gik kort derefter konkurs og efterlod et milliardtab til kreditorerne og investorerne[DR 2008].

Forventningskløften

Efterfølgende har der været megen diskussion omkring hvorvidt revisorerne, som havde godkendt regnskaberne, havde fejlet i udførelsen af deres arbejde. Den primære kritik der går på revisor, er de falske leasingkontrakter som Stein Bagger fabrikerede.

På en blog udtaler en læser, at hele Stein Baggeres Svindel kunne være opdaget for længe siden, hvis blot revisorerne havde foretaget en ordentlig stikprøve.

”En kvalificeret udvalgt stikprøveundersøgelse på bare 5-10 bilag i bogholderiet og undersøgelse ved brug af almindeligt anerkendte principper for kilderevision burde for længst have afsløret dette angivelige og omfattende bedrageri” [Amino 2008]

Læseren er af den overbevisning, at revisor ikke i forvejen planlægger en stikprøve når de skal udføre deres revision. Faktum er dog, at der findes fremgangsmåder til hvordan revisor skal foretage deres stikprøveudtagelse jf. RS 530. Derudover er den klare dom, at revisorerne ikke har udført deres arbejde ordentligt.

”Flere store revisionsfirmaet har tilsyneladende givet blanko erklæringer på regnskaberne over flere år” [Amino 2008]

Udover at vurdere revisorerne fremgangsmåde, betvivler debattøren også værdien af revisorerne påtegning da den efter hans mening er afgivet uanfægtet om der skulle være kritisable forhold.

Revisionsfirmaet der har gennemført revisionen af IT Factory's regnskaber, havde været tavs en længere periode før de ønskede at udtale sig til pressen. Her udtrykte deres seniorpartner at alle procedurer og standarder var blevet overholdt. Derudover understregede han at også de var blevet bedraget af Stein Bagger via hans forfalskede papirer og underskrifter. Til artiklen havde læsere mulighed for at kommentere indholdet og udtrykke deres egne meninger.

"KPMG udgiver sig for at være eksperter i f.eks. outsourcet lønadministration. Hvis de virkelig ER det, ville enhver grønskolling af en revisorlærling have undret sig over de skyhøje lønninger i firmaet. Den slags har ikke kunnet gemme sig i regnskaberne og lønområdet er noget af det som revisorerne er ligeså krakilske med som den simple bankafstemning" [EB 2008]

Læserne forholdt sig meget kritisk til revisorerne udmelding, og mente stadig at revisorerne i høj grad havde fejlet i udførelsen af deres arbejde. En læser er af den overbevisning at revisorerne ville kunne have afdækket svindlen ved at undersøge de ansattes høje lønninger.

Der eksisterer i IT Factory's tilfælde en meget markant forventningskløft, udgjort af en præstationskløft, da revisorerne selv er fuldstændig uenige i kritikken.

Deep pocket fænomenet som gjorde sig gældende i Roskilde Bank casen, synes at gå igen i forbindelse med IT Factory. En læser fokuserer blandt andet meget på, at revisorerne har råd til at betale erstatning, og efterlader indtrykket af at man skal gå efter revisor primært fordi de har værdier man kan gå efter.

"De store revisionsfirmaer kan uden tvivl betale erstatning for konsekvens af mangler ved deres arbejde" [Amino 2008]

IT Factory skandalen var med til at vise der eksisterer en forventningskløft mellem revisor og omverden. Forventningskløften udgøres i meget høj grad af en præstationskløft hvor revisor vurderes til at præstere utilstrækkeligt. Derudover er der tegn på at revisorerne lovpligtige forsikringer har en betydelig interesse, når sagerne bliver evalueret af de involverede parter.

7.4 Investeringernes effektivitet

For at kunne vurdere effektiviteten af de forskellige investeringer der blev analyseret i kapitel 5, er det relevant at studere, om der eksisterer en udvikling i de forskellige sager med hensyn til forventningskløften. I Nordisk Fjer sagen manifesterede forventningskløften sig primært i form af en præstationskløft, som følge af utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation. I Roskilde Bank og IT Factory sagerne manifesterede forventningskløften sig i form af en rimelighedskløft og utilstrækkelig præstation.

De to sidste sager har ikke haft fokus på utilstrækkelig regulering, og en række af de investeringer der blev foretaget i forbindelse med Nordisk Fjer sagen, var lovændringer. Der er for lidt grundlag til at konkludere, at disse investeringer har virket, da sagerne ikke er identiske. Men udviklingen indikerer at lovændringerne kan have haft en effekt. I alle tre cases er utilstrækkelig præstation en del af forventningskløften.

Resultaterne fra casestudierne indikerer ligesom spørgeskemaundersøgelsen, at overflows og dermed forventningskløften er normen. Analysen kan ikke sige i hvor høj grad forventningskløften manifesterer sig, men nærmere hvordan den manifesterer sig. Investeringer kan muligvis have haft indflydelse på hvordan forventningskløften kommer til udtryk da fokus på utilstrækkelig regulering ikke gør sig gældende i de nyeste cases. Men investeringerne synes ikke at have haft nogen betydelige effekt.

7.5 Delkonklusion

Efter at have gennemgået de tre cases kan der nu skabes et overblik over hvordan forventningskløften manifesterer sig i Danmark og de forskellige delkomponenters bidrag til forventningskløften. I de tre cases manifesterer forventningskløften sig i form af en rimelighedskløft omkring revisors arbejde og hvad det indebærer. Nogle interessegrupper er af den opfattelse, at det er revisors opgave at udarbejde regnskabet, og at regnskabet, når det er blevet godkendt af revisor, er fuldstændig fri for fejl hvilket Roskilde Bank og IT Factory casene viste. Omvendt er revisorbranchen meget uenige i forhold til disse forventninger.

Ifølge revisionsbranchen manifesterer forventningskløften sig ofte på baggrund af begreberne "deep pocket" og "the illusion of exactitude".

Deep pocket fænomenet går ud på at revisorerne lovpligtige forsikringer har en effekt som fluepapir, og fokus derfor rettes på revisorerne i disse sager, da udsigten til erstatning hos denne part synes størst. Om begrebet finder sted i virkeligheden kan være sværere at konkludere, men i case analyserne af IT Factory og Roskilde Bank, var der flere elementer der indikerede, at det gjorde sig gældende.

IT Factory og Nordisk Fjer Casene viste også, at forventningskløften i høj grad manifesteres i form af en præstationskløft. Ved IT Factory casen bestod forventningskløften primært af en utilstrækkelig præstation da de forskellige interessegrupper i høj grad mente, at revisorerne havde svigtet i deres arbejde. I Nordisk Fjer casen erfarede det, at de forskellige interessegrupper og revisorer selv mente, at der var tale om en forældet og utilstrækkelig regulering i forbindelse med revisors arbejde.

Forventningskløften eksisterede mellem revisorerne og aktionærene, politikerne, virksomhedernes ledere og den almene befolkning. Derudover blev den manifesteret af både en rimelighedskløft og en præstationskløft, herunder utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation.

Forventningskløftens manifestation har ændret sig i de tre forskellige cases. I forbindelse med Nordisk Fjer blev den i høj grad udgjort af en utilstrækkelig regulering, hvor loven efterfølgende fik foretaget nogle gennemgribende tilpasninger. De to efterfølgende cases har ikke illustreret en utilstrækkelig regulering, hvilket viser en udvikling, som kan indikere at investeringerne har været effektive. Men det kan ikke konkluderes med sikkerhed da de tre cases ikke er ens, og ændringen blot kan være en naturlig konsekvens som følge af sagernes konkrete indhold. På baggrund af casestudierne kan det derfor ikke konkluderes, at investeringerne har vist sig effektive i den forbindelse, men det indikeres. Overordnet set synes investeringer ikke at have haft nogen betydelig effekt. Callons teori, at overflows er normen, synes derfor at gøre sig gældende på baggrund af casestudiernes resultater.

Kapitel 8 Konklusion

Indledningen startede med at beskrive hvordan sagerne om Nordisk Fjer, Roskilde Bank og IT Factory havde udløst uenigheder mellem revisorerne og samfundet vedrørende revisorerens arbejde. Konflikten indikerede en mulig forventningskløft mellem revisorerne og deres omverden. I forbindelse med forventningskløften, har forskellige interessenter forsøgt at reducere den ved forskellige tiltag. På den baggrund har afhandlingen undersøgt følgende for en nærmere afklaring af forventningskløften:

”Eksisterer der en forventningskløft mellem revisorerne og deres omverden, hvordan manifesterer den sig konkret, hvad gøres der for at håndtere den og hvor effektive er tiltagene”

Forventningskløften er forskellen mellem samfundets forventninger til revisors arbejde og revisors præstation vurderet af samfundet. Den kan deles op i to hoveddele, en rimelighedskløft og en præstationskløft. Rimelighedskløften er forskellen mellem samfundets forventninger til revisor i forhold til hvad der med rimelighed kan forventes. Præstationskløften består af to elementer, en utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation. Utilstrækkelig regulering er når lovgivningen til revisors arbejde ikke matcher samfundets forventninger, mens utilstrækkelig præstation er, når revisor i samfundets øjne ikke lever op til lovgivningens krav.

I de tidligere empiriske undersøgelser viser forventningskløften at manifesterer sig på alle definitionens delkomponenter. Forskerne bag de empiriske undersøgelser konkluderede, at der eksisterede en kendskabskløft til revisorerens arbejde og hvad det garanterer. Revisionsbranchen i Danmark mener også, at forventningskløften skyldes et manglende kendskab til erhvervet og påpeger to væsentlige faktorer som årsag til dens eksistens; ”Deep pocket” og ”the Illusion of exactitude”. Ifølge branchen er Deep pocket et udtryk for, at revisorerens lovpligtige forsikringer tiltrækker meget fokus, og ofte er direkte årsag til den udbredte kritik af revisorerens arbejde, i håbet om at de skal dække de tab der opstår som følge af sagerne. The illusion of exactitude er et udtryk for, at omverden ifølge revisorerne, tillægger revisionen en urealistisk nøjagtighed. Revisionsbranchen har erfaret, at omverden ofte forveksler en blank påtegning med, at regnskabet er perfekt og fejlfrit.

Den historiske analyse belyste at forventningskløftens manifestation internationalt set ikke har ændret sig i perioden 1977-2006. Den kommer til udtryk ved både en rimelighedskløft og præstationskløft.

Den opstår oftest i forbindelse med virksomhedsledelsens underslæb i sager som eksempelvis IT Factory. Omvendt har revisionsarbejdet haft betydelig udvikling, hvor jobbet er gået fra at kontrollere alt og give fuldstændig sikkerhed, til at udtrykke hvorvidt regnskaberne giver et retvisende billede.

Med henblik på Callons "Framing and overflowing", er revisors arbejde omgivet af en ramme som kan bestå af forskellige elementer. Rammen udgøres eksempelvis af lovgivning, revisors uddannelse, og FSR. Framing er en proces der strukturerer revisors ageren på en bestemt måde. Når en sag som IT Factory kommer frem i offentligheden, kan der opstå en forventningskløft mellem revisorerne og omverden, det betegnes overflows.

Når overflows opstår, kan man foretage investeringer i forsøget på at frame overflowet. Med udgangspunkt i Callons teori har afhandlingen skulle måle om der eksisterer overflows i Danmark og dermed en forventningskløft, og hvordan man har forsøgt at frame den. Målingen tog form af en spørgeskemaundersøgelse og casestudie.

Spørgeskemaundersøgelsen inddrog statsautoriserede revisorer samt tre interessegrupper i form af journalister, aktionærer og virksomhedsledere. Spørgeskemaets formål var at måle *i hvor høj grad* forventningskløften manifesterede sig. Resultaterne giver en betydelig indikation på, at forventningskløften eksisterer i Danmark. Undersøgelsen viser, at den forventningskløft der tilsyneladende eksisterer, manifesterer sig i form af både en rimelighedskløft og præstationskløft, herunder utilstrækkelig regulering og utilstrækkelig præstation. Rimelighedskløften manifesterede sig ved uoverensstemmelser angående revisorerne arbejdsopgaver. Alle tre interessegrupper var af den overbevisning at revisor havde ret til at bestemme den regnskabsmæssige behandling af virksomhedens økonomiske transaktioner, og at revisors arbejde sikrer at virksomhedens ledelse ikke har begået underslæb. Præstationskløften i form af utilstrækkelig præstation manifesterede sig ved udsagnet om, at revisor uden tvivl har fejlet når en virksomhed, hvis regnskab de har godkendt, seks måneder senere går i betalingsstandsning. Utilstrækkelig regulering manifesterede sig ved, at interessegrupperne mente, at god revisionsskik burde ændres, som følge af underslæb revisor ikke havde opdaget og alligevel havde overholdt skikken.

Casestudiernes formål var at måle *hvordan* forventningskløften manifesterer sig i Danmark. I de tre cases manifesterer forventningskløften sig i form af en rimelighedskløft omkring revisors arbejde og hvad det indebærer. Nogle interessegrupper er af den opfattelse, at det er revisors opgave at udarbejde regnskabet, og at regnskabet når det er blevet godkendt af revisor, er fuldstændig fri for fejl, hvilket Roskilde Bank og IT Factory casene viste. Casene viste også, at forventningskløften i høj grad manifesteres i form af en præstationskløft. Ved IT Factory casen bestod forventningskløften primært af en utilstrækkelig præstation da de forskellige interessegrupper i høj grad mente, at revisorerne havde svigtet i deres arbejde. I Nordisk Fjer casen mente omverden og revisorerne selv, at der forelå en utilstrækkelig regulering.

Resultaterne indikerer, at revisorbranchens forklaring om ”deep pocket” og ”the illusion of exactitude” gør sig gældende i forbindelse med forventningskløftens manifestation. Casestudierne illustrerede flere tilfælde, hvor omverden sidestillede revisors blanke påtegning med et fejlfrit regnskab. Revisorernes lovpligtige forsikringer havde en betydelig interesse for omverden, hvilket Roskilde Bank og IT Factory belyste. Casestudierne kan ikke endegyldigt dokumentere begrebernes eksistens, men analysen viste betydelige indikationer for deres forekomst. Resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen og casestudierne konvergerer hvilket styrker grundlaget hvorpå der kan konkluderes at forventningskløften eksisterer.

Investeringerne sammenholdt med de to målinger af forventningskløften viser en ændring over tid. Journalisterne er i to konkrete tilfælde mere enige med revisorerne i spørgeskemaet, angående revisors arbejde. FSR har brugt mange ressourcer på denne interessegruppe i forsøget på at håndtere forventningskløften ved at undervise dem i regnskab. Det er ikke muligt at konkludere, at investeringerne i det konkrete tilfælde har været effektive, men der eksisterer en indikation. Lovregulering var en anden måde i forsøget på at fjerne forventningskløften og som blev foretaget efter Nordisk Fjer sagen kom frem. Casestudierne viste, at forventningskløften ikke manifesterede sig i form af utilstrækkelig regulering på de to seneste sager. Det er en indikation for at lovændringerne har haft effekt, men det kan ikke entydigt konkluderes.

Der var meget store ligheder mellem spørgeskemaets og Bent Warmings resultater, med hensyn til forventningskløftens manifestation. Derudover viste casestudierne stadig tydelige forventningskløfter, manifesteret i form af en rimelighedskløft og præstationskløft på baggrund af utilstrækkelig præstation. Overordnet set har investeringer på den baggrund ikke været særligt effektive. Lovreguleringer har ikke nødvendigvis reduceret omfanget af forventningskløften, nærmere hvordan den har manifesteret sig. Måden man har forsøgt at håndtere forventningskløften har båret præg af at være reaktive, frem for proaktive. På den måde kommer man ikke ned til roden af problemet. Dog synes FSRs indgreb i forbindelse med journalisterne at have haft en effekt. Denne investering er mere proaktiv og ved flere af disse typer investering kan man måske fjerne forventningskløften. På baggrund af investeringernes effektivitet synes Callons teori at holde stik. Overflows og dermed forventningskløften vil altid være normen.

Konklusionen er derfor, at der *eksisterer* en forventningskløft i Danmark mellem revisorerne og deres omverden. Den *manifesterer* sig i form af en rimelighedskløft og en præstationskløft. Under præstationskløften kommer den til udtryk i form af utilstrækkelig præstation og utilstrækkelig regulering. Der er foretaget en række *investeringer* i håndteringen af forventningskløften. Det har været uddannelse af revisorerne, lovændringer og FSR har kommunikeret med omverden angående revisorerens arbejde. Generelt har investeringerne ikke haft en særlig *effekt*, dog synes lovreguleringen og FSRs indsats med journalisterne at have haft en effekt. Forventningskløften vil altid eksistere og investeringerne vil altid være ufuldstændige.

Kapitel 9 – Perspektivering

I denne afhandling har forventningskløften været et hovedtema hvor jeg har forsøgt at måle hvordan den manifesterer sig i Danmark. I den sammenhæng ønskede jeg også at analysere de investeringer der er foretaget af forskellige interessenter i forsøget på at håndtere forventningskløften og hvorvidt investeringerne har været effektive. Under litteratur reviewet hvor forventningskløften blev analyseret historisk viste det sig at den primært opstår i forbindelse med sager der har involveret underslæb fra virksomhedernes ledelse som eksempelvis Nordisk Fjer og IT Factory. Resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen og casestudierne illustrerede at forventningskløften manifesterede sig i form af en rimelighedskløft og præstationskløft. Resultaterne sammenholdt med analysen af de forskellige investering i forbindelse med forventningskløften, gav indikationer for at den efterfølgende lovregulering og FSRs indsats med journalisterne havde en effekt på forventningskløften.

Afhandlingens resultater har givet anledning til en perspektivering der går dybere med hensyn til investeringer og måling af forventningskløften.

At forventningskløften ofte manifesterer sig i forbindelse med svindelsager giver anledning til at foretage en mere struktureret og planlagt analyse næste gang en sag som IT Factory og Nordisk Fjer dukker op i offentligheden. Spørgeskemaundersøgelsen i denne afhandling har af tidsmæssige årsager ikke kunne blive gennemført på præcis samme måde som Bent Warmings undersøgelse. Hvis man gennemførte en fuldstændig tilsvarende spørgeskemaundersøgelse ville sammenligningsgrundlaget og muligheden for at konkludere eventuelle udviklinger eller tendenser stige betydeligt. Det ville dermed øge muligheden for at kunne vurdere investeringernes effektivitet. Det ville dog være mest hensigtsmæssigt at supplere den nye spørgeskemaundersøgelse med en kvalitativ undersøgelse eksempelvis casestudie, det vil i henhold til metodetriangleringen øge validiteten på data. Forventningskløftens manifestation vil dermed kunne vurderes med hensyn til dens omfang og dens specifikke elementer.

Et andet perspektiv der i forbindelse med denne afhandling ville være helt oplagt at undersøge nærmere, er håndteringen af forventningskløften. Afhandlingen analyserer de investeringer der er foretaget historisk, hvor det blev konkluderet at flere af investeringerne bar præg af at være reaktive frem for proaktive. Mens fokus har været på hvad man har gjort, kunne det være interessant at undersøge hvad man *bør* gøre. Lee, Ali & Bien har analyseret sig frem til en række metoder til at bekæmpe og dermed fjerne forventningskløften. Uddannelse og oplysning er et af deres punkter som afhandlingen også er inden på, derudover er brugen af strukturerede revisions metodikker, øge kravene til revisorerne og udvide påtegningen med informationer omkring revisionen der er foretaget. I

forlængelse af denne tilgang ville det også være relevant at studere årsagerne til forventningskløften. Hvis framing skal være succesfuldt, er man også nødt til at kende til de konkrete årsager til at forventningskløften opstår. Foretager man en række investeringer i blinde uden at kende de konkrete forhold, vil Callons teori der siger, at forventningskløften er normen, med stor sandsynlighed altid gøre sig gældende.

Kapitel 10 Litteraturliste

10.1 Bøger

[Andersen, 2005]

Andersen, Ib: Den skinbarlige virkelighed. Frederiksberg: Forlaget samfundslitteratur, 2005

[Bøg, 2007]

Bøg, Chr. Kjeld og Kiertzner, Lars: Professionsetik for revisorer 1.udgave: Nørhaven Book Viborg, 2007

[Junge & Lustrup, 2009]

Junge, Dorthé & Lustrup, Peter: Social Innovation. Books on Demand, 2009

[Langsted et al., 2007]

Langsted, Andersen og Kiertzner: Revisor ansvar 6. Udgave. Forlag Thomson A/S, 2007

10.2 Artikler

10.2.1 Videnskabelige artikler

[Callon, 1998]

Callon, Michel: An Essay on framing and overflowing: economic externalities revisited by sociology, 1998

[Elm-Larsen]

Elm-Larsen, Rolf & Wallace, Wanda. A: Revision i agentteoretisk belysning, Materialesamling Revision 2007-1 Cand.merc.aud

[Humphrey et Al., 1993]

Humphrey, Christopher; Moizer, Peter and Turley, Stuart: The Audit Expectations Gap in Britain: An Empirical Investigation, Accounting & Business Research vol. 23, 1993

[Monroe & Woodliff]

Monroe, Gary S. & Woodliff, David R.: The effect of education on the audit expectation gap, The University of Western Australia, 1993

[Porter,1993]

Porter, Brenda: An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap, Accounting and Business Research Vol. 24. No. 93 1993

[Salehi, 2009]

Salehi. M , Rostami. V: Audit Expectation Gap: International Evidences, International Journal of Academic Research Vol. 1 No. 1 2009

[Skærbæk 2002]

Skærbæk, Peter: Det årlige maskespil – om regnskaber set i en interaktiv og kommunikativ kontekst, Økonomistyring og Informatik – 18. Årgang 2002/2003 nr. 3, 2002

10.2.2 Artikler -Tidsskrifter, Dagblade etc.

[Hansted, 1991]

Hansted, Morten: Retssag truer Fjer-revisor, Berlingske Tidende, 1991

[Snitkjær, 1991]

Snitkjær, Klavs: Revisorer vil betale for at ændre forældet lovgivning, Berlingske Tidende, 1991

10.3 Afhandlinger

[Andersen & Feldvoss, 2008]

Andersen, Jacob og Feldvoss, Andreas: Den lovpligtige kvalitetskontrols indflydelse på revisionsbranchen i Danmark, 2008

[Nordmann & Nordmann, 2009]

Nordmann, Klaus og Nordmann, Melissa: Hvad bliver der af cand.merc.aud'erne?, 2009

[Warming 1990]

Warming, Bent: Tillidsforholdet og forventningskløften mellem brugeren af revisionsydelsen og den statsautoriserede revisor. Handelshøjskolen i Århus, 1990

10.4 Love og bekendtgørelser

[BEK nr. 42]

BEK nr. 42 af 23/01/2009 Gældende: Bekendtgørelse om kvalitetskontrol og Revisortilsynets virksomhed

[LOV nr. 468]

Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder(Revisorloven)

10.5 Internettet

[Amino 2008]

<http://www.amino.dk/forums/t/47310.aspx>

[Berlingske 2009]

<http://www.b.dk/danmark/aktionaerer-i-roskilde-bank-fortsætter-kamp>

[Business.dk ,2009]

<http://www.business.dk/raadgivning/revisorer-strammer-op-efter-bagger-sag>

[DR 2008]

<http://www.dr.dk/Nyheder/Temaer/Pengetemaer/2008/ITFactory/20081204152241>

[DR 2009]

<http://www.dr.dk/DR1/Dokumentar/2009/0226093421.htm>

[EB 2008]

<http://ekstrabladet.dk/nyheder/samfund/article1101974.ece>

[E&S 2006]

http://www.eogs.dk/graphics/publikationer/Revisorerlovgivningen_internationalt/html/chapter04.htm

[Eur-lex.2004]

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0177:FIN:DA:PDF>

[FSR 2009_1]

http://www.fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/Politiske%20maerkesager/~link.aspx?_id=A26722D4A11B4A6583832FEFBF1B51BD&_z=z

[FSR 2009_2]

http://fsr.dk/Nyheder%20og%20presse/FSR%20mener_/Debat/Borsen_forventningskloften.aspx

[FSR 2009_3]

<http://www.fsr.dk/~media/BAE612D95AFC46C4A7BC5E65EDA6E46E.ashx>

[FSR 2010]

<http://fsr.dk/~media/1D25E498D592479BAB74BFB8F456F5D9.ashx>

[Lunde 2008]

<http://blog.politiken.dk/lunde/2008/08/26/laeren-fra-roskilde-bank/>

[Penge2 2002]

<http://www.penge2.dk/investor/nordisk-fjer.aspx>

Kapitel 11 Bilag

Bilag A - E-mail interview af FSR

Spørgsmål: Har i nogen konkrete handlingsplaner når en dårlig sag dukker op, eller når der foregår en voldsom og uberettiget kritik af revisorerne?

Vi er meget opmærksomme på aktuelle kritiske sager i medierne om revisor og revisors arbejde. Vi reagerer som udgangspunkt på al kritik. Vi har dog samtidig det princip, at vi ikke kommenterer på konkrete verserende sager, som involverer vores medlemmer. Kritiske sager bliver som udgangspunkt altid vurderet ud fra en faglig og en kommunikationsfagligsvinkel.

Spørgsmål: Hvor mange ressourcer bruger I på problemet?

Vi bruger løbende ressourcer på at udvikle forskellige typer af beredskab i forbindelse med kritiske sager. Præcist hvor mange ressourcer vi bruger er svært at svare på, men det er noget, der både optager tid i direktionen, i vores kommunikationsafdeling og i vores faglige center. Det er lige fra at analysere og vurdere sagernes karakter, til at skrive faglige notater, artikler og pressemateriale.

Spørgsmål: Samarbejder I med de forskellige interessegrupper, politikere, aktionærer virksomhedsledere etc. i bekæmpelsen af forventningskløften?

Vi har løbende kontakter til folketingspolitikere, embedsmænd, repræsentanter for erhvervsorganisationerne, erhvervsjournalister og andre, hvor vi adresserer dette spørgsmål. Vi har desuden flere gange adresseret problemet i artikler i Børsen, Berlingskes Nyhedsmagasin, Revision & Regnskabsvæsen og andre medier. Vi inviterer også løbende journalister ind til en snak om aktuelle sager og problemer, ligesom vi afholder kurser for udvalgte journalister for at højne vidensniveauet.

spørgsmål: Er der et samspil mellem jer og de ansvarlige for cand.merc.aud. studiet – eksempelvis i forbindelse med udformningen af det faglige indhold, undervisningsmetoder etc. hvor man er opmærksom på forventningskløften og evt. forsøger at indordne sig derefter?

Nej, vi har ikke noget samarbejde med cand.merc.aud. studiet om dette spørgsmål.

Spørgsmål: Ser I nogen tendenser i forbindelse med forventningskløften? er der bestemte interessegrupper hvor forventningskløften er størst? Er det de samme interessegrupper eller er det varierende?

Forventningskløften er bredt til stede i samfundet. Det er både politikere, embedsmænd, journalister og hele den brede danske befolkning, der har urealistiske forventninger til, hvad revisorerne skal løfte af

opgaver. Derfor er det en meget svær sag, at trænge igennem med. Vi fokuserer særligt på at løfte vidensniveauet hos journalisterne, som jo er dem, der skriver om os. Hvis vi kan tydeliggøre, hvad der rent faktisk er revisors opgaver, når de reviderer og erklærer sig om virksomhedernes regnskaber, er vi kommet langt.

Spørgsmål: Hvordan mener I man kan bedst kan bekæmpe forventningskløften? er det oplysning? Stramning af lovgivning? Uddannelse? Andre metoder?

Her tror jeg igen, at en af de mest effektive veje er at højne vidensniveauet hos journalisterne. Vi bruger derfor både penge og tid på, at afholde kurser i at knække et regnskab for de dygtigste erhvervsjournalister herhjemme. På den måde får vi højnet vidensniveauet hos faggruppen og får samtidig skabt nogle gode kontakter.

Bilag B - E-mail interview af Erhvervs og selskabsstyrelsen

Når sådanne sager kommer frem i pressen, rettes blikket ofte mod den ansvarlige minister (revisorlovgivningen henhører under økonomi- og erhvervsministeren). Ud fra en konkret vurdering af sagen tages således stilling til, om der er behov for at udarbejde et beredskab til ministeren. Et sådan beredskab kan f.eks. bestå af materiale til brug for pressehåndtering eller baggrundsmateriale om sagen og de gældende regler.

Den nye revisorlov fra 2008 etablerede et egentlig offentligt tilsyn med revisorerne. Den mest konkrete ændring var, at den løbende kvalitetskontrol, som er blevet varetaget af Revisortilsynet siden 2003, blev udvidet med den mulighed, at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, som tilsynsmyndighed, fik mulighed for at gennemføre egentlige undersøgelser af konkrete sager.

Det fremgår af lovbemærkningerne til undersøgelseshjemlen, at sagerne typisk vil udspringe fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsens og Finanstilsynets regnskabskontrol, herunder regnskabskontrol af børsnoterede virksomheder, men at sager også kan udspringe fra, at der i medierne er blevet sat fokus på omstændigheder, der kan indikere overtrædelse af revisorlovgivningen.

Styrelsens tilsynsvirksomhed omfatter derfor som en naturlig del at følge med i medierne og foretage en vurdering af, om der er grundlag for at iværksætte en undersøgelse, når konkrete sager tages op i medierne.

Selvom revisorloven fra 2008 fortsat er forholdsvis ny, er det vurderingen, at der med den nye lov iværksettes flere konkrete undersøgelser på grundlag af medierne, end tidligere, hvor der ikke var direkte hjemmel til at foretage undersøgelser, og hvor flere sager blev afsluttet med udarbejdelsen af

presseberedskab mv., jf. ovenfor. Det kan derfor ikke konkluderes, at det skyldes pres fra omverdenen, at der i dag iværksættes flere undersøgelser. Det er derimod en naturlig konsekvens af den ny revisorlov, der implementerer 8. direktiv, som jo også selv sætter fokus på behovet for kvalitative kontroller.

Revisorkommissionen er ansvarlig for afvikling af eksamen og styrelsen er ansvarlig for reglerne om efteruddannelse. De danske revisorerers uddannelse ligger allerede på et meget højt niveau, og det har derfor ikke hidtil været et større issue at se på uddannelseskravene, når sådanne sager kommer frem. Fsva eksamen til godkendt revisor ses dog, at når der har været fokus på sager i medierne, da kan eksamensspørgsmålene indeholde nogle af de problematikker, der har været fremme i mediesager. Efteruddannelseskravene er fortsat forholdsvis nye, og der er derfor ikke pt den helt store erfaring på dette område.

Generelt er det ikke revisorerens uddannelsesniveau, der sættes spørgsmål ved i sådanne sager. Det er typisk om tilsynet er godt nok, og om reglerne på området er tilstrækkelige. Mediernes og offentlighedens behandling af "sager" må jo også i vidt omfang ses i lyset af "den offentlige menings" opfattelse af, hvilken grad af sikkerhed en revision tilfører et regnskab

Som anført ovenfor, fik Erhvervs- og Selskabsstyrelsen - med den nye revisorlov - tillagt ansvaret for at føre tilsyn med revisorerne og revisionsvirksomhederne. Til varetagelsen af denne opgave indgår også, hvordan der skal forholdes, når der dukker sager op i medierne.

Der kan ikke siges noget generelt om ressourceforbruget ifm. sager, der dukke op i medierne. Det beror på den konkrete sag. Ressourceforbruget kan derfor i enkelte sager være ret begrænset og i andre sager meget omfangsrigt.

Bilag C - Spørgeskema

Forventningskløften

Kære deltager

Dette spørgeskema er en del af besvarelsen af min kandidatafhandling som jeg skriver i faget revision på Cand. Merc. Aud uddannelsen på Copenhagen Business School

Omkring undersøgelsen

Dette spørgeskema tager udgangspunkt i en undersøgelse foretaget af Bent Warming-Rasmussen tilbage i 1989. Spørgeskemaet er sendt ud til forskellige interessegrupper i forbindelse med revisors samfundsfunktion.

Svarene skal belyse tillidsforholdet og forventninger til revisors arbejde.

Med baggrund i blandt andet IT Factory sagen og efterfølgende, hvor der har været meget debat omkring revisorerens rolle og tilliden til dem generelt, er formålet at undersøge hvorvidt situationen ser ud i dag, sammenlignet med tilbage i 1989

Du svarer Anonymt

Dine svar vil blive behandlet anonymt og jeg håber meget du vil afse tid til at svare på spørgeskemaet.

Det tager ca. 15 minutter at udfylde det, og du har mulighed for at holde pause undervejs.

Hver gang du trykker på knappen " >> " gemmes svarene. Hvis du ønsker at holde en pause og har afgivet svar på den side du er kommet til, skal du trykke på " >> ", før de også gemmes

Din besvarelse har stor betydning i forbindelse med min opgave og jeg takker for din tid.

Med venlig hilsen

Mark Larsson

Spørgsmål

I de kommende spørgsmål, bedes du afkrydse graden af din enighed i følgende udsagn:

I fastlæggelsen af denne enighedsgrad bedes du ud for hvert spørgsmål afkrydse følgende

hvor:

"1" står for "helt uenig",

"2" står for "næsten helt uenig",

"3" står for "nogenlunde uenig",

"4" står for "hverken enig eller uenig",

"5" står for "nogenlunde enig"

"6" står for "næsten helt enig",

"7" står for "helt enig".

Du forventer at den statsautoriserede revisors arbejde sikrer at:

	1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
Selskabets årsregnskab er pålidelige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Selskabets ledende medarbejdere ikke har begået underslæb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regnskabs systemet har fungeret effektivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ledelsen har udført alle de i lovene fastlagte principper f.eks. selskabslovene	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Virksomheden er finansielt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

sund

Du forventer at den statsautoriserede revisor aktivt varetager aktionærernes interesser, eksempelvis ved at tilse om ledelsens handlinger forekommer at være i aktionærernes interesse

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Det må forventes at den statsautoriserede revisor har retten til at fastlægge den regnskabsmæssige behandling af selskabets økonomiske transaktioner

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Det må forventes at den statsautoriserede revisors medlemskab af Foreningen af Statsautoriserede Revisorer, FSR, er bevis for hans kompetence

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Det må forventes at en statsautoriseret revisor afstår fra at eje aktier i det selskab han reviderer

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

I det efterfølgende bedes du læse tre cases og tage stilling til efterfølgende påstande

Case 1:

Fra Medierne ved du at en regnskabschef fra en større dansk produktionsvirksomhed med 200 ansatte er blevet afsløret for i over tre år at have begået underslæb ved at udbetale lønninger til to tidligere kvindelige ansatte, som han havde medlidenhed med pga. deres økonomiske situation

Opdagelse af underslæb, bedrageri etc. er centrale opgaver for den statsautoriserede revisor

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Den statsautoriserede revisor bør pålægges erstatning for selskabets tab

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

I samme sag oplyses ca. et år senere, at revisor har udført en normal og forsvarlig stikprøverevision og således har handlet fuldstændig i overensstemmelse med god revisionskik. Revisor bliver derfor frifundet

God revisionskik bør da ændres

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ét år er uacceptabel lang tid til en afklaring af revisors eventuelle ansvar

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Case 2:

Af det seneste årsregnskab for en mellemstor dansk bank, som du er kunde i, fremgår det, at banken har en normal indtjening og en tilstrækkelig aktivmasse til at dække gæld og forpligtelser. Af ledelsesberetningen fremgår endvidere, at bankens ledelse forventer fremgang i det nye år. Den statsautoriserede revisor har givet den en påtegning uden særlige bemærkninger eller forbehold. I dag, seks måneder efter regnskabsafslutningen, læser du i avisen at samme bank er gået i betalingsstandsning, og at kunderne må forventes at lide tab

Når der er så kort en afstand mellem seneste regnskab og en betalingsstandsning har revisor uden tvivl fejlet i sin revision

1 Helt uenig	2	3	4	5	6	7 Helt enig

Den statsautoriserede revisor burde ifalde erstatningsansvar over for kunderne i banken

1 Helt uenig   2   3   4   5   6   7 Helt enig

Virksomheden direktion og bestyrelse bør ifalde erstatningsansvar over for kunderne i banken

1 Helt uenig   2   3   4   5   6   7 Helt enig

Senere læser du i avisen, at det seneste årsregnskab var forkert opgjort, fordi bankens ledelse havde undladt at anføre nogle væsentlige forpligtelser. Den statsautoriserede revisor har ikke opdaget dette under sin revision, men påstår sig fritaget for ansvar med den begrundelse at det var hans assistent, som kun har 2 års praktisk erfaring, der har revideret det pågældende område

Den statsautoriserede revisor bør alligevel ifalde erstatningsansvar

1 Helt uenig   2   3   4   5   6   7 Helt enig

Case 3:

Du erfarer gennem aviserne, at årsresultatet i en dansk storkoncern, der udfører store ordrer(projekter) med lang produktionstid, indenfor lovlige og anerkendte regnskabsprincipper, kan variere med ± 650 mio. kr.

Dette fremgår ikke direkte af årsregnskabet og heller ikke af revisors påtegning på regnskabet

Regnskabslovgivningen bør strammes

1 Helt uenig   2   3   4   5   6   7 Helt enig

På trods af at lovgivningen er overholdt, bør revisor anføre forholdet i sin regnskabspåtegning på årsregnskabet

1 Helt uenig   2   3   4   5   6   7 Helt enig